

CONFERINȚA ȘTIINȚIFICĂ

- ISTORIE - ARHEOLOGIE - MUZEOLOGIE -

A MUZEULUI NAȚIONAL DE ISTORIE A MOLDOVEI

(ediția a XXXIII-a)

26-27 octombrie 2023

**PROGRAM
REZUMATELE COMUNICĂRILOR**

Chișinău 2023

INSTITUȚII PARTENERE:

Universitatea de Stat din Moldova
Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău
Academia de Științe a Moldovei

COMITETUL ORGANIZATORIC:

Lilia ZABOLOTNIAIA, Muzeul Național de Istorie a Moldovei
Livia SÎRBU, Muzeul Național de Istorie a Moldovei
Mariana SÎRBU, Muzeul Național de Istorie a Moldovei
Lucia MARINESCU, Muzeul Național de Istorie a Moldovei
Sorin ȘCLEARUC, Muzeul Național de Istorie a Moldovei
Olga ANDRANOVICI, Muzeul Național de Istorie a Moldovei
Ana Maria RUSNAC, Muzeul Național de Istorie a Moldovei
Diana STROICI, Muzeul Național de Istorie a Moldovei

COMITETUL ȘTIINȚIFIC:

Dr. hab. Eugen SAVA, Muzeul Național de Istorie a Moldovei
📄 0000-0002-2811-4208
Dr. Ana BOLDUREANU, Muzeul Național de Istorie a Moldovei
📄 0000-0002-3686-1393
Prof. Dr. Elke KAISER, Universitatea Liberă Berlin, Germania
📄 0000-0003-0462-0189
Dr. hab. Helena KRASOWSKA, Universitatea din Varșovia, Polonia
📄 0000-0003-0904-5814
Dr. Ihor PISTRUIL, Muzeul de Arheologie din Odessa, Ucraina
📄 0000-0002-6193-1963
Dr. hab. Elena PLOȘNIȚĂ, Muzeul Național de Istorie a Moldovei
📄 0000-0001-9061-3369
Dr. hab. Gheorghe POSTICĂ, Muzeul Național de Istorie a Moldovei
📄 0000-0002-2609-1575
Dr. hab. Șarolta SOLCAN, Universitatea din București, România
📄 0000-0002-5815-0699
Dr. Aurel ZANOI, Universitatea de Stat din Moldova
📄 0000-0002-3236-7582

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții din Republica Moldova

Conferința științifică a Muzeului Național de Istorie a Moldovei: ediția a 33-a, 26-27 octombrie 2023: Program. Rezumatele comunicărilor / comitetul științific: Eugen Sava [et al.]. – Chișinău: [S. n.], 2023 (Bons Offices). – 222 p. – (Istorie. Arheologie. Muzeologie, ISBN 978-9975-87-140-2). Antet.: Muzeul Național de Istorie a Moldovei. – Texte : lb. rom., engl., rusă. – [10] ex.
ISBN 978-5-36241-088-9.
[94+902/904+069.01](082)=135.1=111=161.1
C 65

Conferință organizată în cadrul Proiectului 20.80009.09 07.43
„Patrimoniul muzeal și memoria istorică: cercetare, interpretare, prezentare”.

Redactori: dr. Claudia Cemârtan, Mariana Balan

© Muzeul Național de Istorie a Moldovei

Joi, 26 octombrie 2023
Muzeul Național de Istorie a Moldovei
(Sala Albastră)

<https://meet.google.com/rra-nzeu-new>

**Orele 10⁰⁰ - 10³⁰. Ședința de deschidere a conferinței științifice.
Alocuțiuni**

Eugen SAVA, director general, Muzeul Național de Istorie a Moldovei

Adriana CAZACU, secretar de stat, Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova

Cuvând de salut din partea Ministerului Culturii al Republicii Moldova

Liliana CONDRATICOVA, secretar științific general, Academia de Științe a Moldovei

Igor ȘAROV, rector, Universitatea de Stat din Moldova

Alexandra BARBĂNEAGRĂ, rector, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău

Orele 10³⁰ - 11⁰⁰. Lansări de carte

Revista *Tyragetia*, vol. XVII, nr. 2, 2023 (*Lilia ZABOLOTNAIA*)

Gheorghe Postică, Eugen Sava, *Așezări preistorice și antice târzii de la Mereni*, Biblioteca „Tyragetia” XXXVIII, Chișinău, 2023 (*Ion TENTIUC*)

Orele 11⁰⁰ - 12⁰⁰. Ședința plenară

Moderator – *Eugen SAVA*

Marius ALEXIANU (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, România) – O metadisciplină emergentă: antropologia sării

Stefan LEMNY (Biblioteca Națională a Franței, Paris, Franța) – Dimitrie Cantemir în oglinda posterității

Lola DODKHUODOEVA, Izzatullo MIRZOEV (Center of the Written Heritage of the National Academy of Sciences of Tajikistan) – As a global museum (on one project of the Memory of the World’s program)

Orele 12⁰⁰ - 13⁰⁰. Pauză

Orele 13⁰⁰ - 17⁰⁰. Comunicări în secții

Vineri, 27 octombrie 2023

Orele 9⁰⁰ - 13⁰⁰. Comunicări în secții

Secția ARHEOLOGIE (I)

Joi, 26 octombrie 2023

Muzeul Național de Istorie a Moldovei

(Sala de ședințe nr. 1, anticamera)

<https://meet.google.com/ajb-brry-cwj>

Orele 13⁰⁰ - 17⁰⁰. Comunicări

Moderatori – *Eugen MISTREANU, Adela KOVÁCS*

Roman CROITOR (Institute of Zoology, Moldova State University), *Vitalie BURLACU* (National Museum of History of Moldova) – Faunal remains from the Middle Paleolithic site of Gordinești IV (Edineț, Republic of Moldova)

Ihor PISTRUIL (Odessa Archeological Museum, the National Academy of Sciences of Ukraine) – About one type of cores from the collection of the Upper Paleolithic site Velyka Akkarzha

Marius ROBU, Ionuț-Cornel MIREA (Emil Racovita Institute of Speleology, Bucharest, Romania), *Theodor OBADĂ* (Institute of Zoology, Moldova State University), *Vitalie BURLACU* (Orheiul Vechi Cultural-Natural Reserve) – The taphonomy of the MIS 3 cave bear bone assemblages from several key sites of the Republic of Moldova

Guram CHKHATARASHVILI (Batumi Shota Rustaveli State University, Georgia), *Valery MANKO* (Institute of Archaeology, National Academy of Sciences of Ukraine), *Nino GOKHIDZE, Nika MZHAVANADZE* (Batumi Shota Rustaveli State University, Georgia) – Sinkers from the Neolithic site of Makhvilauri and their analogues in the Near East

Eugen MISTREANU (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Despre piesele de cult din așezările gumelnițene de tip Bolgrad-Aldeni

René OHLRAU, Johannes MÜLLER (Kiel University, Germany) – Duration and burning events of houses from tells to mega-sites. A social levelling mechanism?

Orele 15⁰⁰ - 15³⁰. Pauză de cafea

Adela KOVÁCS, Aurel MELNICIUC, Alexandru CIOBANU, Șerban PRISACARIU, Răzvan CIOBANU, Alexandru NECHIFOR (Muzeul Județean Botoșani, România), *Carsten MISCHKA, Markus TRODLER, Naemi Anne NITTEL, Lara Anysha MURMANN, Martin Andreas GRUBER* (Universitatea Friedrich-Alexander, Erlangen-Nürnberg, Germania) – Noi cercetări geofizice asupra siturilor culturii Cucuteni de pe teritoriul județului Botoșani (campania 2023)

Alexandru CIOBANU, Alexandru NECHIFOR, Adela KOVÁCS (Muzeul Județean Botoșani, România) – Situl cucutenian de la Stăuceni-Holm, jud. Botoșani, din perspectiva materialelor arheologice de suprafață

Adela KOVÁCS, Alexandru NECHIFOR (Muzeul Județean Botoșani, România) – Din colecțiile muzeale: reprezentarea miniaturală a porcului și a mistrețului în plastica cucuteniană

Marzena SZMYT (Adam Mickiewicz University in Poznan / Archaeological Museum in Poznań, Poland), *Denis TOPAL* (National Museum of History of Moldova), *Tomasz GOGLAR* (Poznań Radiocarbon Laboratory, Poland) – Dynamics of funerary activities among forest-steppe communities in the 3rd millennium BC. A Bayesian study of chronology of the barrows on the Dniester and Răut rivers

Marzena SZMYT (Adam Mickiewicz University in Poznan / Archaeological Museum in Poznań, Poland), *Alexander VARZARI* (National Museum of History of Moldova / Chiril Draganiuc Institute of Phthisiopneumology), *Tomasz GOGLAR* (Poznań Radiocarbon Laboratory, Poland) – Barrow builders and users in forest-steppe Moldavia in the 3rd millennium BC: a preliminary study of diet based on stable carbon and nitrogen isotope composition

Vineri, 27 octombrie 2023
Muzeul Național de Istorie a Moldovei
(Sala de ședințe nr. 1, anticamera)

<https://meet.google.com/ajb-brry-cwj>

Orele 9⁰⁰ - 13⁰⁰. Comunicări

Moderatori – Mariana SÎRBU, Vasile DIACONU

Mykhailo VIDEIKO (Kyiv Borys Grinchenko University, Ukraine) – The absolute chronology of Cucuteni-Trypillia: isotopic dates vs archeology

Cristian Eduard ȘTEFAN (Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București, România) – O lume în miniatură. Studiul de caz: așezarea eneolitică de la Căscioarele-Ostrovel, România

Natalia BURDO (Kyiv Regional Museum of Archaeology, Ukraine) – Painted pottery of Trypillia C II from the Danube to the Dniro

Игорь МАХЗУПА (Национальный музей Истории Молдовы) – Гендерная идентификация и социальный статус женщин в поздней преистории Северо-Западного Причерноморья

Dumitru BOGHIAN (Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava, România), *Sergiu-Constantin ENEA* (Liceul Teoretic „Ion Neculce”, Târgu Frumos, România) – Descoperirile de tip Horodiștea-Erbiceni II-III de la Costești-Cier/Lângă Școală în contextul proceselor etno-culturale est-carpaticice de la finele mileniului al IV-lea BC

Elke KAISER (Free University of Berlin, Germany) – Insights into the diet of people in the 4th and 3rd mill. BCE North of the Black Sea

Orele 11⁰⁰ - 13³⁰. Pauză de cafea

Svitlana IVANOVA (Institute of Archaeology of National Academy of Science of Ukraine), *Gennadiy TOSCHEV* (Zaporozhye National University, Ukraine) – Cultural situation in the Northwest Pontic region at the end of the 3rd millennium BC

Vasile DIACONU (Muzeul de Istorie și Etnografie Târgu Neamț/Complexul Muzeal Național Neamț, România) – Cercetări interdisciplinare asupra

unor situri și materiale arheologice atribuite epocii bronzului din zona pericarpatică a Moldovei

Liviu MARTA, Marin ILIEȘ (Universitatea Babeș-Bolyai, Extensia Universitară Sighetu Marmăției, România) – Fragmentele de corăbii din depozitele de bronzuri de la Lozova și Kriva

Gabriel VASILE, Cristian Eduard ȘTEFAN (Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, București, România), *Radu PETCU* (Muzeul de Istorie Națională și Arheologie Constanța, România) – Un mormânt de epoca bronzului de la Constanța *Strada Napoli*

Mariana SÎRBU (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Un nou depozit de bronzuri descoperit pe teritoriul Republicii Moldova

Secția ARHEOLOGIE (II)

Joi, 26 octombrie 2023

Muzeul Național de Istorie a Moldovei

(Sala de conferințe, hol etaj)

<https://meet.google.com/wsz-fcxs-uwb>

Orele 13⁰⁰ - 17⁰⁰. Comunicări

Moderatori – *Natalia MATEEVICI, Oleksandr MOGYLOV*

Виталий СИНИКА, Сергей РАЗУМОВ, Николай ТЕЛЬНОВ (Приднестровский государственный университет им. Т.Г. Шевченко) – Някотрые итоги исследования курганных памятников на левобережье Нижнего Днестра за последнее десятилетие (2013-2023 гг.)

Sorin IGNĂTESCU, Irina RUSU (Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava, România), *Mykola ILKIV* (Universitatea Națională „Iuri Fedkovici” din Cernăuți, Ucraina) – Cercetări de suprafață în așezarea pluristratificată de la Darabani - Zamcesko

Eliza-Ioana CREȚU (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, România), *Sorin-Cristian AILINCĂI* (Institutul de Cercetări Eco-Muzeale „Gavrilă Simion”, Tulcea, România), *Simina-Margareta STANC, Luminița BEJENARU* (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, România) – Studiul arheozoologic preliminar al materialului provenit din situl culturii Babadag de la Jijila (județul Tulcea)

Mihail BĂȚ, Sergiu SERBINOV, Victor DULGHER, Vladimir CHITIC, Daniela NEAGA (Universitatea de Stat din Moldova) – Sinuozitatea ceramicii. Note despre ceștile culturii Saharna (în baza descoperirilor recente din punctul „Țiglău”)

Aurel ZANOCI, Dumitru CONDREA, Daniel CUCULESCU (Universitatea de Stat din Moldova) – Noi cercetări la fortificația Olișcani „Roata Turcilor”, raionul Șoldănești

Vlad VORNIC, Sergiu POPOVICI, Igor DIMOV (Agenția Națională Arheologică) – Un nou sit arheologic, descoperit la Cuconeștii Vechi (com. Cuconeștii Noi, r-nul Edineț)

Orele 15⁰⁰ - 15³⁰. Pauză de cafea

Vitaliy HUTSAL (Kamianets-Podilskiy Ivan Ohienko National University, Ukraine), *Oleksandr MOGYLOV* (Institute of Archaeology, National Academy of Sciences of Ukraine) – The mound with a biritual burial in the Southern Podillya

Denis TOPAL, Valeriu BUBULICI (National Museum of History of Moldova) – Planigraphy of the burial ground near Dănceni (Iron Age)

Irina RUSU, Sorin IGNĂTESCU, Dumitru BOGHIAN (Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava, România) – Fortificația așezării din a doua epocă a fierului de la Fetești-*La Schit*

Natalia MATEEVICI (Muzeul Național de Istorie a Moldovei), *Mihai IONESCU, Nicolae ALEXANDRU, Robert CONSTANTIN* (Muzeul de Arheologie Callatis, Mangalia, România) – Un nou lot de ștampile amforice, descoperite la Mangalia (Stadionul municipal)

Vasile IARMULSCHI (Muzeul Național de Istorie a Moldovei/ Universitatea liberă din Berlin, Germania) – „Costum”-mormânt – identitate în silvostepa est-carpatică în epoca Latène târzie

Vineri, 27 octombrie 2023
Muzeul Național de Istorie a Moldovei
(Sala de conferințe, hol etaj)

<https://meet.google.com/wsz-fcxs-uwb>

Orele 9⁰⁰ - 13⁰⁰. Comunicări

Moderatori – *Gheorghe POSTICĂ, Sergiy TARANENKO*

Roxana-Gabriela CURCĂ (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, România) – Formule onomastice feminine mixte în sursele epigrafice din Moesia Inferior

Larisa CIOBANU (Muzeul de Istorie și Etnografie Mereni), *Vlad VORNIC* (Agenția Națională Arheologică) – O descoperire arheologică recentă de la Mereni, r-nul Anenii Noi

Абылай ТОЛЕГЕHOB (Евразийский национальный университет им. Л.Н. Гумилёва, Казахстан) – Коллекция гончарной керамики средневекового городища Кастек (по материалам исследований 2022 г.)

Ion TENTIUC (Muzeul Național de Istorie a Moldovei), *Michael MAYER* (Universitatea liberă din Berlin, Germania), *Octavian MUNTEANU* (Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău), *Vasile IARMULSCHI* (Muzeul Național de Istorie a Moldovei/ Universitatea liberă din Berlin, Germania) – Un nou centru de redus minereul de fier din secolul al X-lea descoperit în spațiul pruto-nistrean: situl Ivancea-sub Pădure, raionul Orhei

Sergiy TARANENKO (National Preserve „Kyiv-Pechersk Lavra”, Kyiv, Ukraine) – On the Problem of Studying the Demography of Kyiv in the Princely Age (IX-XIII centuries)

Mariia VIDEIKO (Kyiv Borys Grinchenko University, Ukraine) – Pottery kiln from the city of Tropol

Lăcrămioara SRATULAT, Maria GEBA, Victor Emanuel GRECU (Complexul Muzeal Național „Moldova” Iași, România) – Cercetarea și restaurarea-conservarea unui coif de sorginte vikingă. Aspecte relevante

Orele 11⁰⁰ - 11³⁰. Pauză de cafea

Gheorghe POSTICĂ (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Bombarda de la Grinăuți-Moldova din a doua jumătate a secolului al XV-lea

Dan MATEI, Horațiu GROZA, Paul CHIOREAN (Muzeul de Istorie Turda, România) – Reutilizări de material roman la structuri medievale și premoderne ale bisericii reformate din zona „Turda Veche” a Turzii

Cătălin HRIBAN, George BILAVSCHI, Ludmila BACUMENCO-PÎRNĂU (Institutul de Arheologie, Academia Română-Filiala Iași, România) – Inventarul unei locuințe de târgoveț de la începutul secolului al XVII-lea din Iași

Maria GEBA, Doina ANĂSTĂSOAEI, Mariana GUGEANU (Complexul Muzeal Național „Moldova” Iași, România) – Fragmente de broderie cu fir metalic, datate în secolul al XVII-lea, provenite de la Mănăstirea Secu, România. Cercetare și conservare-restaurare

Andrii OLENYCH (Institute of Archeology National Academy of Science of Ukraine) – New archaeological research of Pechersk town

Mariana GUGEANU (Complexul Muzeal Național „Moldova” Iași, Romania) – Cercetare și conservare-restaurare a piesei textile arheologice *Bederniță*, ce a aparținut mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni

Sergiu MUSTEAȚĂ (Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău) – Arheologia urbană. Experiențe chișinăuene

Secția DIMITRIE CANTEMIR: MOȘTENIRE INTELECTUALĂ

Joi, 26 octombrie 2023

Muzeul Național de Istorie a Moldovei

(Cinemateca „Clio”, hol etaj)

<https://meet.google.com/kwh-zhhg-yep>

Orele 13⁰⁰ - 17⁰⁰. Comunicări

Moderatori – *Gheorghe BOBÎNĂ, Victor ȚVIRCUN*

Victor ȚVIRCUN (Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău) – Cantemireștii și traducerea operelor literare și politico-filosofice în Rusia

Ana BOLDUREANU (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Viața și activitatea lui Dimitrie Cantemir, reflectată în patrimoniul Muzeului Național de Istorie a Moldovei

Ana Maria RUSNAC (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Reproducerea imaginii lui Dimitrie Cantemir prin prisma artei (în baza patrimoniul Muzeului Național de Istorie a Moldovei)

Lilia ZABOLOTAIA (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Abordări conceptuale și repere metodologice privind studiul vieții private a membrilor familiei Cantemir

Ludmila MALAI (Universitatea de Stat din Moldova) – Rolul lui Antioh Cantemir în mijlocirea relațiilor polono-otomane la sfârșitul războiului între Sfântă Alianță și Imperiul Otoman

Victor BÂRSAN (Catedra UNESCO a Fundației Horia Hulubei, Măgurele, România) – Contribuția lui Dimitrie Cantemir la cunoașterea istoriei României în perioada pre-modernă

Orele 11⁰⁰ - 11³⁰. Pauză de cafea

Ilie BOGDAN, Gheorghe CALCAN (Universitatea Petrol-Gaze din Ploiești, România) – Anul Dimitrie Cantemir și o expoziție de pictură

Gheorghe BOBÎNĂ (Institutul de Istorie, Universitatea de Stat din Moldova) – Valorificarea operei lui Dimitrie Cantemir în RSS Moldovenească

Silviu ANDRIEȘ-TABAC (Cabinetul de heraldică, Aparatul Președintelui Republicii Moldova) – Arme Cantemirești în heraldica teritorială a Republicii Moldova

Secția ISTORIE MEDIEVALĂ

Vineri, 27 octombrie 2023

Muzeul Național de Istorie a Moldovei

(Cinemateca „Clio”, hol etaj)

<https://meet.google.com/kwh-zhhg-yep>

Orele 13⁰⁰ - 17⁰⁰. Comunicări

Moderatori – *Tamara NESTEROV, Lilia ZABOLOTNAIA*

Ilona CZAMAŃSKA (Universitatea „Adam Mickiewicz” din Poznań, Polonia) – Câteva observații cu privire la lupta de la Rovine

Olga ARAMA (Universitatea de Stat din Moldova) – Tranzacții funciare înregistrate în perioada anilor 1504-1510

Ginel LAZĂR (Muzeul Național de Istorie a României) – Biserica „Sfinții 40 de Mucenici de la Sevastia”, ctitorie și necropolă a dinastiei vlahe a Asăneștilor, din Munții Haemus

Melinda Gabriela KERESZTES (Universitatea „Babeș Bolyai” Cluj-Napoca, România) – Influența iluminismul asupra reformelor educaționale în Ungaria, Partium și Transilvania

Tamara NESTEROV (Institutul Patrimoniului Cultural) – Arhitectura „Palatului pârcălabului” de la Orheiul Vechi. Controverse

Oana-Andreia SÂMBRIAN (Academia Română, Institutul de Cercetări Socio-Umane „C.S. Nicolăescu-Plopșor”, Craiova, România) – Literatură la comandă în secolul al XVI-lea: rolul iezuiților în răspândirea propagandei despre Țările Române în Italia și Spania

Orele 15⁰⁰ - 15³⁰. Pauză de cafea

Șarolta SOLCAN (Universitatea din București, România) – *Condica Marii Logofeții din 1692-1714* și lumea femeilor din Țara Românească de la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea

Tornike DIASAMIDZE (Shota Rustaveli Theatre and Film Georgia State University, Tbilisi, Georgia) – Establishment of Islam in the peoples of the North Caucasus (Dagestan, Ingushetia, Chechnya, Balkar)

Vahagn AYVAZYAN (National University of Architecture and Construction of Armenia, Erevan) – Revisiting the Horomayr Monastery Complex: Recent Discoveries and Architectural Revisions

Felicia Aneta OARCEA (Complexul Muzeal Arad, România) – Urme ale nobilimii românești în colecțiile Complexului Muzeal Arad

Elena ARCUȘ-JANTOVAN (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Tezaurul monetar „Chișinău-Poltava”

Secția ISTORIE MODERNĂ

Joi, 26 octombrie 2023

Muzeul Național de Istorie a Moldovei

(Sala 135)

<https://meet.google.com/woa-vojj-rvz>

Orele 13⁰⁰ - 17⁰⁰. Comunicări

Moderatori – Viorel *BOLDUMA*, Andrei *EMILCIUC*

Elena CHIABURU (Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, România) – Două rarități bibliofile: *Bucoavna* (Chișinău, 1836) și *Abecedarul moldovenesc* (Chișinău, 1917)

Sorin GRAJDARI (Universitatea de Stat din Moldova / Institutul Patrimoniului Cultural) – Nivelul de avere al elitei comerciale din orașul Chișinău (1812-1868)

Olga ANDRANOVICI (Muzeul Național de Istorie a Moldovei / Universitatea de Stat din Moldova) – Turnurile de apă de la Spitalul Clinic de Psihiatrie Costiujeni – un valoros patrimoniu industrial al Republicii Moldova

Yuriy DOLZHENKO (Institute of Archaeology, National Academy of Sciences of Ukraine), *Oleksiy LOZYNSKYI* (National Institute of Polish Cultural Heritage Abroad “Polonica”, Poland), *Antonina KIZLOVA* (National Technical University of Ukraine “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”, Ukraine) – Family Barchevsky Tomb at the Lychakiv Cemetery: Historical and Anthropological Study

Andreea ȘTEFAN (National History Museum of Romania, Bucharest, Romania) – Building a new state from ancient stones: ruins in the album “Renaissance of Greece” published at Braila in 1895 by Pericles Pestemalgioglu

Viorel BOLDUMA (Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău) – Emigrarea țăranilor din județul Bender în Extremul Orient/Siberia (1896-1914)

Orele 15⁰⁰ - 15³⁰. Pauză de cafea

Petru CIOBANU (Episcopia Romano-Catolică Chișinău) – Marcu Glaser – omul, preotul, episcopul

Cristian CONSTANTIN (Center for Danube Studies “Episcop Melchisedec Ștefănescu”, Brăila-Galați, Romania / University of Hradec Králové, Czech Republic) – Romanian grain for *entrepôts* in the Netherlands (1883-1914)

Andrei EMILCIUC (Institutul de Istorie, Universitatea de Stat din Moldova) – Personalul carantinelor dunărene din Basarabia: dinamică, structură și salarizare (1812-1856)

Silvia GROSSU (Universitatea de Stat din Moldova) – Repere de analiză a discursului identitar al operei lui Gurie Grosu

Vineri, 27 octombrie 2023
Muzeul Național de Istorie a Moldovei
(Sala 135)

<https://meet.google.com/woa-vojj-rvz>

Orele 9⁰⁰ - 12⁰⁰. Comunicări

Moderatori – *Valentin TOMULEȚ, Angela LISNIC*

Isabella KORCZAGINA (Juliusz Mieroszewski Centrum, Poland) – A unique Moldavian plot in early Ukrainian literature. Historical commentary, criticism, research perspectives

Анастасия ГУЦУ (Государственный университет Молдовы) – Историографические вехи в торговых отношениях Бессарабии с Австрийской империей (1812-1867)

Angela LISNIC (Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău) – Alexandru Aleinikov – cetățean de onoare al Sorociei

Eugen-Tudor SCLIFOS (Institutul de Istorie, Universitatea de Stat din Moldova) – Relațiile româno-ruse și problema Basarabiei în presa românească (1877-1878)

Vyacheslav STEPANOV (Moldovan-Cathar Friendship Association “Încredere”) – Bessarabian Jews in the coverage of Russian authors of the 19th century

Orele 10³⁰ - 11⁰⁰. Pauză de cafea

Valentin TOMULEȚ (Universitatea de Stat din Moldova) – O nouă tentativă de emigrare a țăranilor din satul Tabani, județul Hotin în regiunea Amur, Rusia (iunie 1902)

Magdalena DEMBIŃSKA, Katerina SVIDERSKA (Université de Montréal, Canada) – Russia, Friend or Foe? Uneasy Memory of 19th Century Deportations in Abkhazia

Геннадий КОБАЛ (Независимый исследователь) – Деятельность Одесской городской думы в области обеспечения продовольствием Одессы в 1917 году

Secția ISTORIE CONTEMPORANĂ

Joi, 26 octombrie 2023

Muzeul Național de Istorie a Moldovei (Atelier, demisol)

<https://meet.google.com/rra-nzeu-new>

Orele 13⁰⁰ - 17⁰⁰. Comunicări

Moderatori – *Anatol PETRENCU, Mariana ȘLAPAC*

Nicolae FUȘTEI (Institutul de Istorie, Universitatea de Stat din Moldova) – Biserica catacumbelor, un nou fenomen în viața religioasă în spațiul sovietic

Mariana ȘLAPAC (Academia de Științe a Moldovei / Institutul Patrimoniului Cultural) – Arhitecții care au contribuit la dezvoltarea arhitectural-urbanistică a Chișinăului interbelic

Cristina PĂIUȘAN-NUICĂ (Muzeul Național de Istorie a României) – Corespondență inedită din Colecția „Iorga-Pippidi”: regele Carol al II-lea și Nicolae Iorga

Andrei NICOLESCU (Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău) – Evoluția relațiilor politico-diplomatice româno-franceze în contextul european (1920-1930)

Alexandru ARGINT (Agenția Națională a Arhivelor) – Evoluția sistemul arhivistic în R.S.S. Moldovenească

Anna SKOWRONEK (Adam Mickiewicz University, Poznań, Poland) – Tadeusz Gaydamowicz (1923-2021). The Gaydamowicz family in Bessarabia

Orele 15⁰⁰ - 15³⁰. Pauză de cafea

Elnur Latif oglu HASANOV (Ganja Branch of Azerbaijan National Academy of Sciences) – Importance of historic-architectural monuments of Ganja city in study of multicultural traditions

Liliana CONDRATICOVA (Academia de Științe a Moldovei / Universitatea de Stat din Moldova) – Patrimoniul istoric și arhitectural al satului Dubăsarii Vechi: memorie și valorizare

Alexandru MOLCOSEAN (Institutul de Istorie, Universitatea de Stat din Moldova) – „Curățarea” colectivelor agricole în RASSM: cazul comunei *Maiak* din raionul Ocna-Roșie (1934)

Ana MOLCOSEAN (Universitatea de Stat din Moldova) – Documente relevante privind activitatea arhitectei Etti Roza Ludvig Spirer în orașul Bălți în perioada anilor 1931-1939

Anatol PETRENCU (Universitatea de Stat din Moldova) – Problema spațiilor locative în Chișinăul post-belic (1944-1954)

Vineri, 27 octombrie 2023
Muzeul Național de Istorie a Moldovei
(Atelier, demisol)

<https://meet.google.com/rra-nzeu-new>

Orele 9⁰⁰ - 13⁰⁰. Comunicări

Moderatori – *Liliana ROTARU, Silviu ANDRIEȘ-TABAC*

Enache TUȘA (Universitatea „Ovidius” în Constanța, România) – O analiză socială a Constituției din 1923 la un secol de la adoptare

Andrei NICOLESCU (Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă” din Chișinău) – Evoluția contextului intern și internațional al relațiilor militare româno-franceze din perioada 1930-1936

Alexandru IORDACHE (Universitatea Valahia din Târgoviște, România) – Formele de diseminare a mesajului politic legionar în analizele și politicile de intelligence ale statului roman (1927-1945)

Vlad GHIMPU (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Unele concepte noi ale etnogenezei românilor din perioada postsocialistă

Alexandru MITRU (Universitatea Valahia din Târgoviște, România) – Resursa umană din învățământul românesc preuniversitar în perioada interbelică

Liliana ROTARU (Universitatea de Stat din Moldova) – „Eșecul educației ideologice”. A II-a Sesiune Științifică a Institutului de Medicină din Chișinău. Încă o dată despre caracterul organizat al foamei din 1946-1947

Orele 11⁰⁰ - 11³⁰. Pauză de cafea

Silviu ANDRIEȘ-TABAC (Cabinetul de heraldică, Aparatul Președintelui Republicii Moldova) – Însemne teritoriale înregistrate în Armorialul General al Republicii Moldova în anul 2023

Iurii BOSTAN (Universitatea de Stat din Moldova) – Influența proceselor democratice din Republica Moldova asupra accesului liber la documentele de arhivă (1991-2023)

Dragoș DEFTA (“George Barițiu” History Institute, Romanian Academy, Cluj-Napoca, Romania) – The German ethnic group of Romania. The second assignment source for the Waffen-SS

Sorin ȘCLEARUC (Universitatea de Stat din Moldova) – Regizorul Vadim Derbeniov și activitatea sa la studioul „Moldova-Film” în anii 1960

Alexandru RUSNAC (Universitatea de Stat din Moldova) – Mihai Dolgan și primăvara rock-ului moldovenesc

Secția MUZEOLOGIE

Joi, 26 octombrie 2023

Muzeul Național de Istorie a Moldovei

(Sala 141)

<https://meet.google.com/niu-duaq-fai>

Orele 13⁰⁰ - 17⁰⁰. Comunicări

Moderatori – *Elena PLOȘNIȚA, Aurelia CORNEȚCHI*

Elena PLOȘNIȚA (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Pledoarie pentru muzeul memorial

Mihaela BĂBUȘANU (Complexul Muzeal „Iulian Antonescu” Bacău, România) – Expoziția memorială dedicată fondatorului muzeului de istorie din Bacău

Monica CÎRSTEA (Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova, Ploiești, România) – Povestea reginei Maria a României transpusă într-un exercițiu cultural

Ana Maria RUSNAC (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Muzeul virtual – o evoluție necesară în contextul actual al conservării patrimoniului cultural

Gherghina BODA (Muzeul Civilizației Dacice și Romane din Deva, România) – Patrimoniul cultural și turismul. Sisteme de mediere

Andreea PANAIT (Universitatea „1 Decembrie 1918” din Alba Iulia, România) – Câteva considerații privind conservarea *in situ* a crucilor de piatră din arealul Câmpiei Bărăganului

Orele 15⁰⁰ - 15³⁰. Pauză de cafea

Iunia-Maria ȘTEFAN (Muzeul Național al Literaturii Române, Iași, România) – Arheologie și educație. Povestea unui proiect

Aurelia CORNEȚCHI (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Suporturi de stocare și redare a sunetului. Discul de ebonită în colecția Muzeului Național de Istorie a Moldovei

Amalia-Daniela NICOARĂ (Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova, Ploiești, România) – Viforul – 113 ani de la premiarea absolută: prezențe foto-documentare în cartea poștală

Mioara BURLUȘANU (Muzeul Județean Argeș, România) – Considerații privind constituirea, dezvoltarea și promovarea colecției de documente și carte veche a Muzeului Județean Argeș

Ana GRIȚCO (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Manuale de autori basarabeni din patrimoniul Muzeului Național de Istorie a Moldovei, sec. XIX - înc. sec. XX

Vineri, 27 octombrie 2023
Muzeul Național de Istorie a Moldovei
(Sala 141)

<https://meet.google.com/niu-duaq-fai>

Orele 9⁰⁰ - 13⁰⁰. Comunicări

Moderatori – *Mihaela BĂBUȘANU, Lucia MARINESCU*

Maria EVDOCHIMOVA (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Despre expoziția temporară „Patrimoniul educațional. Manuale, fotografii și rechizite școlare din colecțiile Muzeului Național de Istorie a Moldovei”

Roxana DIACONU (Muzeul Municipiului București, România) – Deteriorări ale tehnicii și suportului unor hărți și procedee de restaurare

Eugen ȚEPEȘ STROIA (Muzeului Național al Satului „Dimitrie Gusti”, București, România) – Aspecte privind managementul Colecției de ceramică din patrimoniul Muzeului Național al Satului „Dimitrie Gusti”

Vera SERJANT (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Colecția academicianului Antonie Ablov în patrimoniul Muzeului Național de Istorie a Moldovei

Adelaida CHIROȘCA (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Chipul Mântuitorului în colecția Muzeului Național de Istorie a Moldovei. Tipologii iconografice

Dmytro YANOV (Rezervația Cultural-Naturală „Orheiul Vechi” / Muzeul de Arheologie din Odesa, Ucraina) – Colecția de icoane din fondurile Rezervației Cultural-Naturale „Orheiul Vechi”

Orele 11⁰⁰ - 13³⁰. Pauză de cafea

Lucia MARINESCU (Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Creațiile Casei Fabergé – între utilitate și rafinament

Diana STROICI (Universitatea de Stat din Moldova / Muzeul Național de Istorie a Moldovei) – Valențele cognitive ale patrimoniului arhitectonic și ecleziastic: Muzeul Bisericesc din Chișinău

Nicoleta VORNICU (Centrul Mitropolitan de Cercetări T.A.B.O.R Iași, Romania) – Studiul tehnologic al materialelor constitutive din zidăria bisericii Sf. Voievozi, localitatea Heleşteni, județul Iași

Alexandru MOLCOSEAN (Institutul de Istorie, Universitatea de Stat din Moldova) – Muzeul primilor comunarzi din raionul Rîbnița ca sursă de studiere a istoriei comunelor agricole din Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească

Simona HĂRMĂNESCU (Universitatea „Ștefan cel Mare” Suceava, România) – Palatul „Alexandru Ioan Cuza”, Ruginosa – legătura domnitorului cu poporul

REZUMATELE COMUNICĂRILOR

ARHEOLOGIE

Faunal remains from the Middle Paleolithic site of Gordinești IV (Edineț, Republic of Moldova)

Roman CROITOR

 0000-0003-4224-1251

Vitalie BURLACU

 0000-0003-0086-6675

The discovered archaeozoological material comes from the third cultural layer of the archaeological site of Gordinești IV. The osteological remains are extensively fragmented and have undergone significant chemical erosion. The majority of the osteological material, including fragments of a mandible and postcranial bones, belongs to a juvenile individual of *Bison priscus*. The isolated first lower molar (M_1 : tooth crown mesodistal length, 34.4 mm; tooth crown labiolingual breadth, 16.6 mm; total height of tooth, 41.2 mm) shows an intermediate stage of wear, worn down to the level of the basal column, while the second lower molar (M_2 : length, 35.7 mm; breadth, 19.6 mm; total height, 64.5 mm) exhibits minimal signs of wear. The developmental stage of the dentition suggests an age of 1.0-1.5 years for the bison individual, implying that possibly it was hunted during the summer season. Measurements of the talus (length, 93.0 mm; distal breadth, 60.0 mm) indicate that the skeletal remains belong to a juvenile male individual. The length of the second bison talus, belonging to the same individual, is 93.7 mm. Among the other identifiable postcranial fragments, only the ulna is recognizable. Additionally, the material includes two metatarsal bones (length, 48.6 mm) and a tibia (length, 71.0 mm) of a medium-sized bird similar to the black grouse *Lyrurus tetrix*.

About one type of cores from the collection of the Upper Paleolithic site Velyka Akkarzha

Ihor PISTRUIL

 0000-0002-6193-1963

During the typological analysis of the Velyka Akkarzha collection (conducted by P.I. Boriskovsky in 1959 and 1961), several cores were identified that can be attributed to the radial type. This type of cores had not been previously distinguished within the site's collection. Furthermore, such a type is not characteristic for cores manufactured using the prismatic knapping technique.

In terms of other parameters (raw material, dimensions, degree of patination), the identified radial cores do not differ from the rest of the core collection. Several hypotheses can be suggested regarding the appearance of this type of cores within the site's collection. It's possible that they represent residual forms of prismatic cores with two striking platforms and one plane of cleavage. Alternatively, it cannot be ruled out that these artifacts were intentionally crafted as radial cores from the outset.

However, this type of core is not typical for Epigravettian archaeological sites. Similar artifacts, although in small quantities, are encountered in collections from Epiaurignacian sites. Thus, one could speculate that radial cores ended up at the site accidentally (collected elsewhere and brought to the Epigravettian site by hunters), or the site has a stratigraphy comprising both Epiaurignacian and Epigravettian layers that subsequently became mixed due to natural or anthropogenic factors. This latter hypothesis is indirectly supported by the discovery of micropoints of the Sagaidak-Muralovka type during further site excavations.

Therefore, it is currently not possible to definitively determine the reason for the appearance of this type of cores at the Velyka Akkarzha site. In the future, after a comprehensive technological study of the core collection from the site, it is more likely that an answer to this question will be achievable.

The taphonomy of the MIS 3 cave bear bone assemblages from several key sites of the Republic of Moldova

Marius ROBU

 0000-0003-0993-6473

Ionuț-Cornel MIREA

 0000-0002-2970-6635

Theodor OBADĂ

 0000-0002-4426-1953

Vitalie BURLACU

 0000-0003-0086-6675

The cave bears of the Late Pleistocene are one of the most iconic and most studied terrestrial large mammal species of the last ice age. The Republic of Moldova bears several important cave sites, at regional level, whose palaeontological peculiarities were never studied in an integrated approach. The MIS 3 cave bear populations from the sites Saharna (n= 27 individuals), Buzdujeni (n=20) and Duruitoarea Veche (n=16) were subjected to our investigation by means of taphonomic, osteometric, biochronologic, stable isotopic, microwear use and radiometric dating analyses. The preliminary results of our study indicate a resilience of the species, in the area, from > 46.5 to at least 27.6 cal kyr BP. The structure of the populations, the mortality profiles and the sex ratio varie from one site to another. The biochronology of the bear populations indicate a high range of the degree of evolution of the morphodynamical index of the P4/4, in agreement with the radiocarbon data. Based on the osteometric and morphologic results, all three cave bear populations could be allocated to the *ingressus* group.

Sinkers from the Neolithic site of Makhvilauri and their analogues in the Near East

Guram CHKHATARASHVILI

 0000-0002-0568-9797

Valery MANKO

 0000-0002-2990-7234

Nino GOKHIDZE

 0009-0005-1796-3553

Nika MZHAVANADZE

 0009-0005-4334-1619

The Neolithic site of Makhvilauri is located in south-western Georgia, 8 km east of the city of Batumi. The site was discovered on a promontory of terrace on the right bank of the Chorokhi River, 7-8 m above the flood plain. Archaeological excavations at the site began in 1969 and have continued intermittently to the present day.

The materials of the site are related to the Neolithic culture of Odishi, as evidenced by the finds of specific pottery. We estimate the age of the site to be within the VI millennium BC. Finds of trapezes with invasive dorsal retouching are good indicators of the age of the site.

The function of the site was related to fishing. The find of more than 600 sinkers is in connection with fishing with nets. There are no outbuildings on the site. It is likely that Neolithic fishermen visited the site during the warm season and used the resources of the river. The Cholokhi River has a developed floodplain about 1 km wide, and there are many narrow channels. Fishing was probably carried out by blocking one of the channels with a net. This work required a large number of sinkers to reinforce the net at the level of the river bed.

In terms of raw material selection, there is a clear preference for basalt pebbles. The blanks selected for sinker production at Makhvilauri are generally small, not exceeding 12 cm in length and 6 cm in weight. Most are oval in shape and appear to follow the general natural outline of the pebbles found in the vicinity of the site. The maximum thickness of most items (Figure 9) is in the range 10-20 mm. Weights range from 50 to 600 grams.

Three main types of pebbles are found at the site.

1. Oval pebbles with 2 symmetrical notches on the long sides. The notches are 1-3 cm wide. Two types of notching have been identified: the removal of 1-3 flakes (unifacial flaking), sometimes accompanied by fine pecking, or bifacial flaking.

2. Oval pebbles with 1 notch on one of the long sides. Such pebbles show signs of use on the opposite side, where the second notch may have been.

3. A pebble with 2 notches on the faces and with traces of cord marks or, more likely, the outline of the cord.

The described sinkers first appear in the Epipalaeolithic of the Near East (Ohalo II and Ohalo I) and exist until the beginning of the Bronze Age. Of particular importance to us is the presence of the sinkers described in the material from the Yarmoukian site of Sha'ar Hagolan (Israel). The Sha'ar Hagolan pottery complex is associated with incised wares, bringing the Yarmoukian and Odishian cultures closer together. Radiocarbon dates from Sha'ar Hagolan show an age of the second half of the 7th - early 6th millennium BC, so it is not excluded that Yarmoukian and Odishian cultures coexisted for some time. The nature of the interaction between the bearers of the two cultures cannot be determined at present. It is possible that a migration of the Yarmoukian population took place. It is also possible that we are observing a multi-level system of cultural contacts.

* This work was supported by Shota Rustaveli National Science Foundation of Georgia (SRNSFG) [grant number CS-I-23-027].

Despre piesele de cult din așezările gumelnițene de tip Bolgrad-Aldeni

Eugen MISTREANU

 0000-0002-2307-2010

Cu toții putem cădea de acord că cultura Gumelnița reprezintă una dintre cele mai spectaculoase culturi eneolitice din spațiul balcanic. Răspândirea acesteia la est de Prut este semnalată prin așezările de tip Bolgrad-Aldeni. În timpul evoluției nu prea mari, aceste comunități au reușit să creeze o serie de piese din lut, a căror funcționalitate rămâne a fi discutată, chiar dacă ipoteza general-acceptată este că au avut o destinație de cult. Prezentarea noastră se va concentra pe plăcuțele rombice de lut – piese care sunt absente în așezările gumelnițene din vestul și sudul Munteniei, dar sunt caracteristice pentru majoritatea așezărilor gumelnițene din nord-estul Munteniei și sudul Moldovei pe tot parcursul existenței acestora. Pe lângă plăcuțe simple, doar cu orificiu/ii în zona centrală și colțuri, fără decor, multe din piesele din lut în studiu se remarcă și printr-o excepțională valoare artistică având motive decorate (prin incizie, pictură) foarte diverse, care au la baza o simbolistică unitară. Se poate prezuma că aceste artefacte sau ideea acestor piese în viața cotidiană a populații eneolitice timpurii din zona Bugeacului au fost aduse în zonele de la nordul Dunării de către o populație de origine sudică. Chiar dacă în literatură sunt utilizați și alți termeni – amulete, pandantive, planuri – în legătură cu aceste piese, misterul și mesajul lor poate fi presupus doar printr-o analiză a comportamentelor cultice ale populațiilor eneolitice din zona noastră de studiu.

Duration and burning events of houses from tells to mega-sites. A social levelling mechanism?

René OHLRAU

 0000-0002-9505-7004

Johannes MÜLLER

The durable occurrence of burned houses in the Southeastern European Neo- and Chalcolithic is closely linked to deliberate destruction. While the burned-house-phenomenon is far from uniform throughout time and space, the dominant explanation for this tradition argues for symbolic action and ensuring social reproduction. So far, the deliberate conflagration of houses including whole household inventories has not been considered as wealth destruction to prohibit inheritance of material wealth. This paper argues for house burning as egalitarian levelling mechanism. We apply a Bayesian approach to determine the frequency of burning events from a set of tell and flat settlements. Burning frequencies are then contrasted with the duration of these houses to test for generational or occasional social practices of burning.

Noi cercetări geofizice asupra siturilor culturii Cucuteni de pe teritoriul județului Botoșani (campania 2023)

Adela KOVÁCS

 0000-0003-3980-0526

Aurel MELNICIUC

Alexandru CIOBANU

Șerban PRISACARIU

Răzvan CIOBANU

Alexandru NECHIFOR

Carsten MISCHKA

 0000-0002-0120-2355

Markus TRODLER

Naemi Anne NITTEL

Lara Anysha MURMANN

Martin Andreas GRUBER

Ca urmare a protocolului de colaborare încheiat de către Muzeul Județean Botoșani cu Universitatea Friedrich-Alexander-Universität Erlangen-Nürnberg, au avut loc mai multe etape de cercetare non-invazivă în situri aparținând Culturii Cucuteni. În Campania anului 2023 s-au desfășurat cercetări geofizice în mai multe dintre siturile de pe teritoriul județului Botoșani: Stăuceni-Holm, com. Stăuceni, Copălău-Razima, com. Copălău, Draxini-în deal spre Bălușeni, comuna Bălușeni, Ripiceni-la Hârtop/Cinghinia, Roma-Balta lui Ciobanu, com. Roma. Unele situri conțin deteriorări specifice lucrărilor agricole, prezentând numeroase materiale arheologice la suprafața terenului. Alte situri se caracterizează prin afectări legate de eroziunea naturală sau a râurilor, aflându-se în diferite stări de conservare. Cercetările geomagnetice au scos în evidență detalii importante legate de modul de organizare a așezărilor, suprafața acestora și sistemele defensive. Prezentarea de față are scopul de a arăta diferențele și asemănările de organizare internă a așezărilor.

Situl cucutenian de la Stăuceni-Holm, jud. Botoșani, din perspectiva materialelor arheologice de suprafață

Alexandru CIOBANU

Alexandru NECHIFOR

Adela KOVÁCS

 0000-0003-3980-0526

Cercetările de suprafață efectuate în mod sistematic și pe parcursul mai multor ani la situl arheologic Stăuceni-Holm, jud Botoșani, au dus la colectarea unor artefacte din categoria celor așa-numite speciale: mânere de altăraș, mese masive din lut, peste 20 de statuete antropomorfe fragmentare, o serie de unelte și arme din silex. Prezentarea de față pune în discuție inclusiv piesele din categoria statuetelor și protomelor zoomorfe, alături de obiecte ceramice cu rol incert. După cercetarea geofizică a sitului, aceste artefacte au fost amplasate pe planul așezării astfel, încât să putem determina gradul de conservare a structurilor de locuire. Din păcate, mai mult de jumătate din suprafața sitului a fost afectată de lucrări agricole intensive și cercetările de suprafață reprezintă un demers obligatoriu de recuperare a unor artefacte care se pierd anual prin arături de mare adâncime.

Din colecțiile muzeale: reprezentarea miniaturală a porcului și a mistrețului în plastica cucuteniană

Adela KOVÁCS

 0000-0003-3980-0526

Alexandru NECHIFOR

Colecțiile muzeale prezintă o serie de piese care nu au fost valorificate corespunzător la vremea descoperirii lor. Din cele peste o sută de piese care formează categoria plastică zoomorfă, în Muzeul Județean Botoșani am identificat o serie de obiecte care reprezintă – stilizat sau realist – porci sau mistreți, cu caracteristici fizice reprezentate intenționat pentru a fi recunoscutibile. Miniaturizarea reprezentărilor și ultra-miniaturizarea unor obiecte din categoria statuetele zoomorfe, care reprezintă porci domestici sau mistreți, este abordată cu intenția de a pune în discuție scopul și modul de modelare a acestora.

Dynamics of funerary activities among forest-steppe communities in the 3rd millennium BC. A Bayesian study of chronology of the barrows on the Dniester and Răut rivers

Marzena SZMYT

 0000-0002-5975-4494

Denis TOPAL

 0000-0002-8586-4427

Tomasz GOSLAR

 0000-0002-1346-3122

The barrows, which contain numerous graves with established stratigraphic positions and for which a series of radiocarbon dating has been carried out, are an ideal base for Bayesian analyses of absolute chronology. The results thus obtained place the activities of prehistoric communities on a timeline with much greater precision and allow their dynamics, usually obscured by both the properties of the ¹⁴C isotope method itself and the characteristics of the calibration curve, to be reconstructed. These are issues that are well recognised both in the theory and practice of archaeology.

In this study, we present the results of Bayesian analyses based on two series of radiocarbon dating which fall within the 3rd millennium BC. The first of the series contains 11 radiocarbon determinations made from samples taken from barrow 3 at Mărculești. The barrow was excavated in 1986 and published in 1992 by Victor Beilecci. It contained 16 graves, including 12 associated with the Yamnaya culture. The samples analysed consisted of individual human bones from 11 graves: ten associated with the Yamanya culture and one linked to the Catacomb culture. The second series includes five radiocarbon determinations made from samples taken from barrow 3 in Ocnița. The barrow was excavated in 1988 and published four years later by I. Manzura, E. Klocico and E. Sava. The barrow contained 17 graves including 11 graves associated with the Yamnaya culture, one burial linked to the Catacomb culture and one grave of uncertain cultural affiliation. Unfortunately, due to the poor state of collagen preservation, dating of other graves could not be obtained.

The radiocarbon datings from Mărculești fit into range 2881-2205 cal BC (1 sigma) whereas determinations from Ocnîța fall between 2881 and 2041 cal BC (1 sigma). In both cases, the documentary record of the excavation, held at the National Museum of History of Moldova, was first reanalysed and the stratigraphic position of each grave was determined.

Then, using the stratigraphic assessments, a Bayesian analysis of the radiocarbon dating is performed. In this way, it is possible to reconstruct the temporal dynamics of the funerary activities of forest-steppe communities from the 3rd millennium BC.

Barrow builders and users in forest-steppe Moldova in the 3rd millennium BC: a preliminary study of diet based on stable carbon and nitrogen isotope composition

Marzena SZMYT

 0000-0002-5975-4494

Alexander VARZARI

 0000-0003-1855-3095

Tomasz GOSLAR

 0000-0002-1346-3122

Since the 1980s, measurements of the stable isotope ratios of carbon ($^{13}\text{C}/^{12}\text{C}$) and nitrogen ($^{15}\text{N}/^{14}\text{N}$) in bone collagen have been a very useful source for the study of the human diet, particularly with regard to its protein component. This method is increasingly being applied to prehistoric populations.

The ratio of stable carbon isotopes (expressed as $\delta^{13}\text{C}$) is particularly useful in determining the proportion of sea-origin to land-origin diet. In the group of terrestrial foodstuffs, it is relatively easy to distinguish between plants photosynthesizing according to the so-called C_3 cycle and a smaller group of plants of the C_4 type (such as millet), because the $\delta^{13}\text{C}$ value ranges of these plant groups (from -20‰ to -35‰ for C_3 plants and from -9‰ to -14‰ for C_4 plants) are totally different.

In turn, the nitrogen isotopic composition mainly reflects the place of a consumer in the food (trophic) chain, because $\delta^{15}\text{N}$ of the tissues of a higher-order consumer is markedly higher than that of eaten foodstuffs (producer or lower-order consumer). The difference between the values of $\delta^{15}\text{N}$ of a consumer and foodstuff, amounting to 3-5‰, follows mainly from the preferential degradation of compounds containing a lighter nitrogen isotope ^{14}N .

It should be noted that the carbon and nitrogen isotopic composition is usually hard to interpret due to its high variability caused by many additional factors. E.g., $\delta^{13}\text{C}$ of plants growing in open spaces is usually higher than $\delta^{13}\text{C}$ of those growing in a forest environment; the composition of carbon and nitrogen isotopes depends on the intensity of fertilization of fields and pastures; the isotopic composition depends also on the climate. In sum, the complexity

of factors determining the isotopic composition of nitrogen and carbon in human and animal tissues makes the values of $\delta^{13}\text{C}$ and $\delta^{15}\text{N}$ differ greatly between individuals. It is also assumed that carbon and nitrogen isotope analysis tend to reflect the main protein sources rather than the whole diet.

In our preliminary study, we present newly obtained results of stable isotope analysis of 14 samples of human bone material. The samples were collected from two barrows located in forest-steppe Moldova, in the Dniester (Ocnița, barrow 3 – four samples) and Răut (Mărculești, barrow 3 – ten samples) basins. We selected burials dating mainly to the 3rd millennium BC and associated with the Yamnaya culture. The analysis was carried out at the Poznan Radiocarbon Laboratory. As a result, the range of $\delta^{13}\text{C}$ values is -19.0‰ to -19.9‰, while the range of $\delta^{15}\text{N}$ values is 10.7‰ to 12.7‰ (only in one case the value is 14.3‰). Overall, the results confirm that the individuals studied maintained a terrestrial diet, C3, in which dietary protein was mainly derived from terrestrial animals and/or animal products.

The results obtained will be related to the sex and age of the deceased and to the absolute chronology of the burials. Additional interpretative possibilities are provided by comparing our series with the results of similar studies on Yamnaya culture populations in the forest-steppe and steppe.

The absolute chronology of Cucuteni-Trypillia: isotopic dates vs archeology

Mykhailo VIDEIKO

 0000-0002-8708-0749

For a long time, the Cucuteni-Trypillia cultural complex was dated using traditional methods. 60 years ago, the era of isotopic dating started, which went through several stages of development: obtaining the first definitions, calibration, and finally mass dating. For the first two, the number of dates was insignificant by modern standards (about 90 at the end of the 80th, up to 200 at the end of the century). Archaeologists worked with them, carefully compared isotopic dates with the finds and stratigraphy.

At the stage of mass dating, a wide range of people are involved in the process, who prefer statistical processing and other methods of working with isotopic dates to comparison with archaeological realities. At the same time, information about the context of the finds, the material of the samples, the reasons for the variety of dates (except for the reservoir effect) are not taken into account. The number of dates from one site is sometimes 30-90 or more, which can come from more than 10 objects (Verteba, Nebelivka, Maidanetske).

As a result, exotic hypotheses arise about the continuous existence of settlements for 400-600 years or the synchronicity of the monuments of different phases of Cucuteni-Trypillia. Both the first and the second contradict the archaeological realities, which, are not taken into account, while the results obtained in the laboratories are not subject to doubt.

Such a situation should hardly be considered normal. In our opinion, both the procedure for selecting samples for dating and the work with the archaeological context should be improved, which should include not only information about the depth of the sample, but also accompanying material.

It is worth standardizing the type of samples. These must be the bones of a certain kind of animal, and only certain parts of the skeleton. A separate topic is the dating of human remains, taking into account which part of the skeleton is used for dating. The geological features of the area are important, because sites are located in sedimentary and volcanic zones. Solving prob-

lematic issues with the samples finally requires joint research with specialists in isotopic dating.

It is also worth abandoning, at least at the initial stage of research, the practice of using dates from samples from small pits, which do not provide enough pottery finds to clarify the internal chronology of settlements, especially large ones. In order to normalize the situation, it is necessary to start dating only fully investigated objects – the remains of buildings, pits. They will date large series of finds for comparison.

At the same time, a series of dates should be made for each such object, not only on the bones of certain species of animals, but also on ceramics, plaster, coal, and grain discovered during flotation. Only after carrying out such a study does it make sense to continue accumulating hundreds of dates without the risk of finally plunging into the world of fantasies about chronology exclusively based on isotopic dates and conclusions about the bankruptcy of the archaeological periodization of Cucuteni-Trypillia.

O lume în miniatură. Studiu de caz: așezarea eneolitică de la Căscioarele-Ostrovel, România

Cristian Eduard ȘTEFAN

 0000-0001-9108-6716

Miniaturile au fascinat întotdeauna lumea cercetătorilor, fiind mai greu de interpretat sau explicat. De multe ori, aceste artefacte erau expediate la *miscellanea*, categoria *și altele* etc. Cele mai multe dintre ele intră în categoria vaselor mici, dar sunt și piese care imită tipuri de locuințe, ca să nu mai amintim unele dintre cele mai faimoase miniaturi descoperite în săpăturile arheologice: figurinele antropomorfe sau zoomorfe. Interpretarea văsuțelor merge pe linia unor modele pentru vase mai mari, pe care le-ar fi purtat cu ei olarii itineranți, obiecte implicate în deprinderea olăriei de către tinerii din așezarea respectivă, jucării sau obiecte de cult. Unele dintre ele puteau conține diverse substanțe de o natură mai mult sau mai puțin simbolică (ocru, de exemplu). Piesele de mobilier sunt și ele destul de frecvente în așezările gumelnițene, mai ales, atât la nord, cât și la sud de Dunăre, uneori în contexte mai deosebite, cum este faimoasa scenă de cult de la Ovcharovo. În rest, avem de-a face cu scăunele, măsuțe sau miniaturi de locuințe. Uneori, acestea din urmă constituie mânere pentru capace de mari dimensiuni, interpretarea lor mergând la limita dintre locuința propriu-zisă și cuptor.

Painted pottery of Trypillia C II from the Danube to the Dnipro

Natalia BURDO

 0000-0003-4873-5092

Painted pottery, genetically related to the traditions of Cucuteni-Trypillia, is represented at Trypillia CII stage at many local groups and types.

To phase Trypillia C II 1 belonged Koshylivtsi, Troyaniv, Brynzeny, Vykhvatyntsi, Kosenivka local-chronological groups, the Pechera type in the Bug region and the Khoriv type in Western Volhynia. To Trypillya C II 2 – Kirileni, Gordineshti, Kasperovtsi, Gorodsk, Vykhvatyntsi local-chronological groups, Listvin type in Western Volhynia, Sandraki type in the Bug region.

The Koshylivtsi group is dominated by pottery with morphological and stylistic characteristics that continue the traditions of the Shypintsi group. The painted pottery of the Brynzeny, Kosenivka, Kirileni, Gordineshti, Vykhvatyntsi groups demonstrate the transformation of the pottery traditions of the final Trypillia C I types Varvarivka 15 and the Badrazhy groups.

The pottery ensembles of the final Trypillia are characterized by the displacement of painted dishes by pottery of other categories. In the materials of the settlements of the Troyaniv, Gorodsk, Kasperivtsi local-chronological groups, sites of the Pechera type, the Sandraki type in the Bug region, the Khoriv type, the Listvin type in Western Volhynia, painted pottery are absent or are represented by single specimens, which can be considered as imports or imitations of the samples of the Vykhvatyntsi vessels, and Gordineshti group.

According to morphological features, the painted ceramics of burials with cremations of the Sofivka Culture is an imitation of the Late Trypillia tradition. Painted pottery from different complexes of the Usatovo culture are closest in all characteristics to the Vykhvatyntsi one. Part of the pottery fully corresponds to the Vykhvatyntsi morphological types, but the painting system suggests the presence of an yet undiscovered production center of painted pottery from the Trypillia C II period. Vykhvatyntsi painted pottery is typical only for burial mounds I and II of Usatovo. In all other burial complexes of the Usatov culture, the Vykhvata painted pottery is represented by a few vessels, predominantly of two morphological types – globular amphoras

with lids and hemispherical bowls. The absence of traces of local production makes it possible to consider the Vykhatyntsi pottery in the Usatovo burials as imports.

Spherical painted amphoras, presented in the steppe burials of the Early Bronze Age from the Danube to the Dnieper. Some of them, especially from the burials of the western area, demonstrate Cucuteni-Trypillian technological, morphological and stylistic characteristics. Most of them retain only morphological and, obviously, semantic features of Trypillia C II. They can be considered as local imitations of Trypillia samples. In the burials of the Zhyvotylivka type, there are painted vessels made both in the Gordineshti and Vykhatyntsi traditions.

There is a sharp reduction in the production of painted pottery at the final stage of Trypillia. Its existence in most territories can be explained by imports, as well as local imitations.

Гендерная идентификация и социальный статус женщин в поздней преистории Северо-Западного Причерноморья

Игорь МАНЗУРА

 0009-0004-2848-4307

В погребальном обряде позднего энеолита и ранней бронзы Северо-Западного Причерноморья гендерные различия и социальный статус индивидов нередко относительно четко определяются соответствующими признаками погребального обряда и категориями сопровождающего инвентаря. Особенно отчетливо такое обозначение социальной дифференциации обнаруживается в рамках усатовской культуры и выхватинской группы позднего Триполья. Обычно высокий социальный статус здесь выражается локализацией погребения, сложностью надмогильных и могильных конструкций, престижными и неординарными предметами сопутствующих даров и т.п., тогда как половая и гендерная идентичность, как правило, обозначается особыми категориями и типами вещей. При этом предметы вооружения, некоторые виды орудий и социальных символов ожидаемо соотносятся с мужскими захоронениями, в то время как типологически другие орудия и символы сопрягаются с женскими погребениями. В некоторых случаях половые/гендерные различия отражаются даже при помощи определенных типов керамических изделий. Вместе с тем в рассматриваемом регионе выделяется серия женских погребений, которые по своим признакам не совсем вписываются в привычную картину способов социальной идентификации.

Наиболее интересную категорию представляют собой женские погребения с бронзовыми кинжалами. Два из них, в Кошарах и Маяках, относятся к усатовской культуре, тогда как захоронение в кургане у с. Нерушай может быть связано с поздней культурой Чернавода I. Примечательно, что погребение в Маяках (комплекс IV, погр. 13), согласно антропологическому анализу, первоначально было определено как погребение мужчины 30-35 лет, но впоследствии в результате генетического анализа было идентифицировано как женское. По своим характеристикам и погребальному инвентарю рассматриваемые захоронения ничем не отличаются от погребений взрослых мужчин. Более того, в

одном из них (Нерушай, кург. 9, погр. 82) в составе инвентаря, наряду с кинжалами, присутствовал каменный оселок. Такой набор, кинжал и оселок, по-видимому, может интерпретироваться как атрибут профессиональных воинов, существование которых во второй половине IV тысячелетия признается рядом исследователей. В таком ракурсе женские погребения с воинскими инсигниями, по всей вероятности, свидетельствуют о существовании в позднем энеолите своеобразной социальной категории бердашей, чья гендерная идентичность отличалась от реального физиологического пола и определяла социальный статус в обществе, в ином случае недостижимый. Подобное явление хорошо засвидетельствовано в различных традиционных культурах Старого и Нового Света.

Вторая категория оригинальных комплексов периода позднего энеолита включает погребения с украшениями из просверленных зубов благородного оленя. Как правило, они представляют собой составные браслеты, расположенные у щиколоток обеих ног, хотя изредка они могут занимать и другое положение в некоторых погребениях, например, у шеи, на грудной клетке или же в сосуде. Пол погребенных индивидов с ножными браслетами не всегда определен точно, однако по некоторым признакам, по крайней мере, часть из них может быть отнесена к женскому полу. Ножные браслеты из оленьих зубов были обнаружены, к примеру, в усатовских погребениях кургана у с. Александровка и в могилах культуры Чернавода I, открытых в Арцизе и Сэрэтенъ. По своим особенностям рассматриваемые украшения могут быть отнесены к ряду своеобразных «щумящих» браслетов, которые могли использоваться в ритуальных танцах во время проведения каких-то религиозных церемоний, придавая ритмичность движениям. Примечательно, что изображения танцующих женщин встречаются на сосудах различных земледельческих культур эпохи энеолита, особенно на керамике культуры Кукутень-Триполье, где их религиозно-мифологический контекст вполне очевиден. Предлагая такую интерпретацию, по-видимому, можно допустить, что погребенные индивиды в социальном плане занимали положение шаманок, колдуний или жриц, занятых в церемониальных действиях.

Данные наблюдения значительно дополняют наши представления о роли женщин и гендерных различиях в жизни первобытного общества.

**Descoperirile de tip Horodiștea-Erbiceni II-III
de la Costești-Cier/Lângă Școală în contextul proceselor
etno-culturale est-carpatiche de la finele mileniului al IV-lea BC**

Dumitru BOGHIAN

ID 0000-0001-9834-9566

Sergiu-Constantin ENEA

ID 0000-0002-7015-4748

Situl pluristratificat de la Costești-Cier/Lângă Școală a furnizat, pe lângă celelalte descoperiri arheologice – Cucuteni A2-A3, Cucuteni B1, Evul Mediu timpuriu (sec. VIII-X/XI), necropola de inhumatie medievală (sec. XVI-XVIII) –, și complexe care pot fi încadrate în fazele a doua și a treia a culturii Horodiștea-Erbiceni: urmele de locuire din sit, deranjate de intervențiile ulterioare, șanțul de apărare și multe gropi, mai ales în afara fortificației, dintre care se remarcă cea cu depunere rituală de vită (Cx 7/2021, datată CEZA 54601, Cost1/2021: 4533 ± 26 BP, probability 95% – 3365-3102 cal BC; median – 3234 cal BC), precum și materiale arheologice specifice – puține fragmente de amfore cu decor pictat sau incizat, din pastă roșiatică, și ceramică majoritară cenușie și neagră-cenușie, decorată cu brăie alveolate/crestate paralele în relief și motive liniare incizate și /sau șnurate (străchini cu buza lățită, oale-borcan, vase-askos), câteva statuete, fusaiole și roțițe miniaturale de car de lut, o dălțiță de cupru, piese de silex și piatră, împreună cu multe resturi arheozoologice, care, din cauza deranjamentelor din locuire, – au fost studiate împreună cu cele Cucuteni B1 (*Bos taurus*, *Ovis/Capra*, *Sus scrofa*, *Equus caballus*, *Canis*, *Cervus elaphus*, *Bos primigenius*, *Sus scrofa ferus*).

Aceste descoperiri sunt foarte asemănătoare cu cele de la Hăbășești-Holm (nivelul HE II-III), Cucuteni-Cetățuie (HE II-III), Ruginoasa-Dealul Drăghici, Erbiceni-Dealul Sărăturilor și Dealul Mănăstirea, Horodiștea-Dealul Mălăiște, Izvoare (nivelul III), Târpești-Râpa lui Bodai (nivelul atribuit Bronzului timpuriu), Dolheștii Mari-Hăpău, Gordinești-Stânca Goală, Trinca-Izvorul lui Luca ș. a. Siturile din Republica Moldova au fost încadrate în Grupul cultural Gordinești, datat între sec. 34 și 29 BC, precedat de materialele de tip Chirileni (Pre-Gordinești), în vreme ce cultura Horodiștea-

Erbiceni-Gordinești, în întregul ei, poate fi încadrată în cea de-a doua jumătate a mileniului IV BC și începutul celui următor (sec. 35/34-30/29 cal BC).

Pe baza acestor descoperiri, se pot stabili contemporaneități totale și/sau parțiale cu fazele a II-a și a III-a a culturii Horodișteea-Erbiceni (așa-numitul orizont cultural Izvoare III-Târpești-Dolheștii Mari-Bosanci), când fondul autohton cucutenian târziu de tip Brînzeni III-Zhvanets s-a transformat treptat, prin contactele, conviețuirile și aculturațiile puternice și succesive, în proporții zonale variabile, cu comunitățile culturilor Amforelor sferice (Grupul Siret), *Schnurkeramik*, Usatovo, Foltești II-Cernavoda II, *Drevne Yamnaya*, nefiind vorba de ritmuri diferite de dezvoltare, ci doar de variante micro- și macro-regionale, în funcție de specificul componentelor etno-culturale contribuitoare.

Insights into the diet of people in the 4th and 3rd mill. BCE North of the Black Sea

Elke KAISER

 0000-0003-0462-0189

Isotope and organic residue analysis are methods which allow to reconstruct the diet of humans in prehistoric times. The paper presents the results of pilot studies which were conducted in the last years at the Institute of Prehistoric Archaeology in cooperation with partner institutes from different sciences. While contextualising the proxy data of such analyses into the archaeological record the potential of such cooperative research will be discussed.

Cultural situation in the Northwest Pontic region at the end of the 3rd millennium BC

Svitlana IVANOVA

 0000-0002-3318-8244

Gennadiy TOSCHEV

 0000-0001-6712-2828

It is necessary to recognize the fact that the late population of the Yamna/Budzhak and Catacomb cultures of the Northwest Black Sea region developed in parallel for a long time (XXV-XX centuries BC) and in the end of the III millennium they became an integral part of a new (incoming) social organism. The latter left monuments that are comparable to the Babyno culture, whose carriers appeared in the region around the twenty-second century BC. The analysis of material culture and radiocarbon dates does not allow us to agree with the opinion of researchers who see a chronological gap between the Yamna and Catacomb cultures (Otroshchenko 2001; Otroshchenko, Ras-samakina, Chernykh 2008), or do not see any connections between them, despite their chronological proximity. In the Northwestern Black Sea region, the end of the third millennium BC is associated with the simultaneous residence and contacts of three cultures – the declining Yamna/Budzhak and Catacomb cultures and the incoming Babyno culture – and their subsequent symbiosis.

Paleoenvironmental studies indicate the catastrophic nature of natural changes at this time (Gerasimenko 2004; Golyeva 2000; Demkin et al. 2004). Thus, the consequences of the “4200 cal BP climatic event” (Ivanova, Kiosak, Vinogradova 2011, 2011a) turned out to be quite different in strength, nature, and consequences than the previous climatic anomaly of the Early Bronze Age (“5300 cal BP climatic event”). Instead of the transformation of cultures and the intensification of cultural and historical processes, the flourishing of a new type of economy, as it was during the transition to the Bronze Age, we can record a cultural collapse, the unequivocal end of an entire network of cultures, the inclusion of the Northwest Black Sea region in the western periphery of the Babyno cultural circle.

Cercetări interdisciplinare asupra unor situri și materiale arheologice atribuite epocii bronzului din zona pericarpatică a Moldovei

Vasile DIACONU

 0000-0002-1553-6444

Deși pentru zona subcarpatică a Moldovei este cunoscută o densitate ridicată a siturilor atribuite epocii bronzului, multe dintre acestea nu au fost investigate intruziv, încadrarea cronologică și culturală fiind făcută, de multe ori, pe baza vestigiilor descoperite la suprafață. În ultimul deceniu, în zona de nord a Subcarpaților, cu precădere în județul Neamț, au fost efectuate cercetări mai ample sau mai reduse în situri care conțineau și niveluri de locuire specifice epocii bronzului.

Pentru obținerea unor date complexe legate de planimetria așezărilor, de condițiile de mediu din perioada epocii bronzului, de strategiile economice, tehnologiile și încadrarea cronologică precisă, au fost realizate mai multe investigații cu caracter interdisciplinar.

Astfel, în cazul unor așezări plane, s-au realizat măsurători geofizice și au fost puse în evidență diverse structuri antropice. Cu scopul verificării unora dintre aceste anomalii, au fost efectuate sondaje arheologice, care au permis o corelare între datele oferite de magnetometrie și cele ale metodelor tradiționale de cercetare.

În cazul unora dintre fortificațiile specifice bronzului timpuriu și mijlociu, s-au realizat măsurători topografice foarte minuțioase și modelări 3D ale terenului, astfel încât detaliile legate de sistemele defensive ale acestora să fie cât mai bine evidențiate.

Observațiile pedologice efectuate în câteva cazuri au oferit indicii despre condițiile climatice și peisajul vegetal specific arealelor respective.

Deosebit de utile sunt și studiile efectuate pe mai multe loturi de ceramici, în special atribuită bronzului târziu, care oferă o serie de elemente referitoare la tehnologia de realizare a recipientelor de lut.

La toate acestea se adaugă și analize metalografice, petrografice și traseologice, efectuate asupra unor artefacte din bronz, piatră și os. Nu în ultimul rând, cronologia absolută a unora dintre situri este acum cunoscută și grație obținerii unor datări C^{14} , obținute pentru așezări din perioada timpurie și târzie a epocii bronzului.

Fragmentele de corăbii din depozitele de bronzuri de la Lozova și Kriva

Liviu MARTA

Marin ILIEȘ

Depozitele de bronzuri, descoperite la Lozova (Moldova, raionul Strășeni) și la Kriva (Ucraina, regiunea Transcarpatică), conțin unele piese a căror utilizare a rămas mult timp incertă. Recent, L. Nebelsick a oferit argumente pentru o interpretare a lor ca elemente metalice, folosite la îmbrăcarea unor părți esențiale ale unor corăbii din epoca bronzului. Pentru această interpretare a utilizat iconografia din spațiul est-mediteraneean și din spațiul scandinav. Depozitul de la Lozova susține o astfel de apropiere din perspectiva circulației largi a unor piese din mediul Noua-Sabatinovka, ce ajung până în spațiul sud-balcanic și est-mediteraneean. Analizat dintr-o perspectivă geografică și arheologică, depozitul de la Kriva apare și el strâns asociat unor legături la distanțe mari, ce trimit atât spre spațiul balcano-eggeean, dar și spre cel scandinav. Depozitul de la Kriva se înscrie într-o lungă serie de descoperiri ce în prezent pot fi interpretate ca manifestări ale unor elite, care, printr-un anumit tip de ofrandă, semnaleză exercitarea controlului asupra punctelor obligatorii de trecere de pe rutele de circulație transcontinentală.

Asocierea pieselor de ambarcațiuni în ambele depozite cu arme de prestigiu și cu obiecte de statut social stimulează o interpretare ce trimite la ofrandele legate direct de credințele elitelor (apoteoza eroică a defunctului). Din această perspectivă, legătura dintre cele două descoperiri poate fi plasată sub umbrela unor credințe pan-europene. Pe de altă parte, importurile reciproce de piese specifice elitelor lasă loc și interpretării unor relații directe dintre zona situată între Prut și Nistru și zona Tisei superioare. Dincolo de unele interpretări potențiale, folosirea pieselor de corăbii în context simbolic la Lozova și Kriva nu putea avea însemnătate pentru depunători, în lipsa unei utilizări practice. Utilizarea simbolică putea căpăta semnificație doar dacă exista o circulație a unor corăbii reale pe râurile europene. Evidențele cele mai clare de până acum se focalizează asupra râurilor mari de la est și de la vest de Carpați (Nistru, Tisa, Prut), contextul celor două descoperiri oferind o conectivitate puternică la zonele de utilizare practică și simbolică a corăbiilor.

Un mormânt de epoca bronzului de la Constanța *Strada Napoli*

Gabriel VASILE

 0000-0001-7423-5521

Cristian Eduard ȘTEFAN

 0000-0001-9108-6716

Radu PETCU

 0000-0002-5174-3694

În anul 2019, pe un teren situat în Constanța, str. Napoli, nr. 39, au avut loc cercetări arheologice cu caracter preventiv, cu scopul de elibera terenul de sarcina arheologică, în vederea construirii unui imobil. În baza unor indicii mai vechi (Planuri Directoare de Tragere, periegeze, liste RAN și LMI) s-a putut constata existența în zonă a unei necropole tumulare, cel puțin doi tumuli fiind marcați cu semnul convențional tipic pe Planurile Directoare de Tragere.

Cu ocazia cercetărilor arheologice, a fost descoperit un mormânt de inhumatie în groapă simplă, de formă ovală (1,60×0,90 m), conturată la -0,75 m și adâncită până la -1,25 m sub nivelul actual. Umplutura consta într-un sol brun-cenușiu, amestecat cu lentile de lut galben.

Defunctul a fost depus în poziție chircită, orientat aproximativ N-S, cu capul la nord și privirea către est. Oasele s-au păstrat în stare de conservare relativ bună. În zona toracelui, sub brațul drept, a fost depus un vas de mici dimensiuni, lucrat cu mâna. Nu s-au observat urme de ocră. Sub membrele inferioare au fost observate urme slabe de material organic, provenind, se pare, de la un accesoriu care a permis legarea picioarelor. Încadrarea propusă pe baza analogiilor este epoca bronzului târziu (cultura Coslogeni).

Analiza antropologică a individului a urmărit, în principal, identificarea caracteristicilor morfologice și prelevarea datelor biometrice, în vederea stabilirii sexului antropologic și vârstei la deces, precum și pentru estimarea staturii și greutatei scheletice. De asemenea, starea generală de sănătate și modul de viață a individului au putut fi relevate prin înregistrarea substraturilor patologice, anomaliilor, caracterelor non-metrice și indicatorilor ocupaționali.

Un nou depozit de bronzuri descoperit pe teritoriul Republicii Moldova

Mariana SÎRBU

 0000-0002-1537-7375

În primăvara anului 2022, colecțiile Muzeului Național de Istorie a Moldovei au fost completate cu un depozit de bronzuri, descoperit pe teritoriul satului Mărinici, raionul Nisporeni, Republica Moldova. Ca și multe alte complexe de acest fel, descoperite în ultima perioadă, acesta provine dintr-o săpătură clandestină efectuată de către căutătorii de comori. Depozitul a fost achiziționat de către colecționarul V. Parnov, fiind ulterior donat de către acesta Muzeului Național de Istorie a Moldovei cu ocazia Zilei Internaționale a Muzeelor.

Depozitul este compus din 19 piese, dintre care doar două păstrate întregi, celelalte fiind fragmentare, cu urme de îndoire și rupere intenționată. Mai exact, depozitul conține: topoare-celt (două întregi, unul rupt în două bucăți și un fragment), seceri (șapte fragmente de la patru exemplare), patru rebaturi de seceri, un fragment de vârf de lance, un fragment nedeterminat și un rebut de turnare.

Topoarele celt aparțin tipurilor Râșești, Casâmcea și Ploiești (fragmentul exemplarului mai mic nefiind determinat), una din seceri păstrează mânerul în formă de cârlig, respectiv, poate fi atribuită sigur tipului de seceri cu cârlig la mâner. Rebuturile de seceră, cel mai probabil, au fost turnate în negative de seceri cu cârlig la mâner, dat fiind faptul că pe unul din exemplare se conturează capătul în formă de cârlig. Celelalte piese, din cauza fragmentării, nu pot fi atribuite sigur unui tip sau altuia.

Tipologic, se atribuie depozitelor cu asocieri complexe, întrucât conține trei categorii funcționale – unelte, arme și rebaturi. Depozitul se încadrează perfect și în categoria complexelor de acest fel, care conțin prioritar piese fragmentare, rupte intenționat. O dovadă în favoarea caracterului intenționat al fragmentării este și ruperea obiectelor într-un anumit număr de bucăți - de cele mai dese ori în două sau trei.

Integritatea sau fragmentarea bronzurilor într-un depozit pot oferi indicii privind caracterul depunerii, dar și activitatea conștientă repetată a acestei practici. Pentru perioada BrD, depozitele cu piese întregi sau majoritar între-

gi constituie 80% din complexele de acest fel, numărul acestora micșorându-se în Ha A la 53%, când este practică, preponderent, depunerea fragmentară, cu ascensiune în HaB1-2 – 70% și HaB3-C – 84%. Depozitele cu piese exclusiv fragmentare reprezintă descoperiri sporadice și, cel mai probabil, semnaleză schimbări în obiceiul de depunere.

În baza datelor prezentate mai sus, dar și a determinărilor tipologice ale pieselor, depozitul poate fi datat în perioada BrD-Ha A1.

Некоторые итоги исследования курганных памятников на левобережье Нижнего Днестра за последнее десятилетие (2013-2023 гг.)

Виталий СИННИКА

 0000-0002-1621-9205

Сергей РАЗУМОВ

 0000-0001-6030-9390

Николай ТЕЛЬНОВ

 0000-0001-6878-0216

На протяжении 11 лет (2013-2023) Днестровской археологической экспедицией Приднестровского государственного университета им. Т.Г. Шевченко были изучены 87 курганов: 21 – в группе «Водовод», 10 – в группе «ДОТ», 2 – в группе «Клин», 2 – в группе «Плавни», 3 – в группе «Рыбхоз», 14 – в группе «Сад», 9 – в группе «Север», 5 – в группе «Сухая Балка», 4 – в группе «Кременная Балка», 4 – в группе «Спутник», 5 – в группе «Кулак», 3 – у с. Буторы, 5 – у с. Бычок. В насыпях обнаружены сотни погребальных комплексов и десятки ритуальных сооружений (каменные обкладки, рвы, ритуальные ямы), которые были сооружены в бронзовом веке (представителями усатовской, культуры, ямной культурно-исторической общности, раннекатакомбной и ингульской катакомбной культур, днепро-прутской бабинской культуры, сабашиновской культуры, белозерской культуры), в раннем железном веке (носителями черногоровской, скифской и сарматской культур), а также в Средние века (кочевниками постгуннского и аварского времени, венграми, печенегами и золотоордынцами) и в Новое время (ногайцами).

Наибольшее количество усатовских погребальных комплексов (последняя треть IV - начало III тыс. до н. э.) было изучено на могильнике «Кулак». Среди находок – лепные керамические сосуды различных форм (в том числе и расписные трипольские), лепные антропоморфные статуэтки, микролитические наконечники стрел и роговые навершия.

Среди инвентаря многочисленных захоронений ямной культурно-исторической общности (последняя треть IV - конец III тыс. до н. э.) – изделия из глины (посуда), кремня (наконечники стрел), кости и рога,

а также ожерелья из зубов хищников. Обнаружены несколько антропоморфных стел, перекрывавших могилы.

Изучены два погребения раннекатакомбной культуры (XXVII-XXV вв. до н. э.). В одном из них найдено костяное кольцо.

В могилах ингульской катакомбной культуры (XXV-XX вв. до н. э.) обнаружены лепные сосуды, каменные топоры и «алтарики», наборы кремнёвых наконечников стрел, набор из рогового разминателя кожи и костяной проколки, набор гадальных костей из рога благородного оленя. Интересно, что выявлены основные для насыпей, в том числе и окруженные рвами, захоронения ингульской катакомбной культуры. Некоторые погребения сопровождалось захоронениями копытных животных.

Инвентарь могил днепро-прутской бабинской культуры (XXII-XVII вв. до н.э.) представлен лепными сосудами, костяными и роговыми пряжками, а также костяной и пастовыми бусинами. На одном сосуде зафиксирована композиция из пиктограмм. В одном из курганов обнаружены антропоморфные стелы, перекрывавшие могилы раннего этапа днепро-прутской бабинской культуры, в том числе уникальное изображение личины.

Могилы сабатиновской культуры (XVII-XIII вв. до н. э.), как правило, безынвентарные. Однако в отдельных комплексах найдены лепные сосуды и костяные орудия труда. Кроме того, было изучено погребение середины XVII - середины XV в. до н. э. с сосудом малополовецкого типа.

Из захоронений белозёрской культуры (середина XIII - X в. до н. э.) происходят лепные сосуды и бронзовый нож.

Выявлен значительный пласт погребений черногоровской культуры (IX - первая половина VII в. до н. э.). Среди находок – лепные сосуды, бронзовые украшения и бронзовый наконечник стрелы, набор астрагалов.

Скифские погребения многочисленны (V-I вв. до н. э.), сарматские (II-IV вв.) – представлены единичными комплексами.

Исследованы два погребения постгуннского времени (второй половины V - VI в.). В одном из них найдены железные пряжки и нож, бронзовые накладки на обувь, керамическое пряслице и стеклянная бусина, в другом – стеклянная бусина.

Выявлены венгерские погребения второй половины IX - первой половины X в. Среди находок – предметы вооружения (топор, наконечники стрел, колчаны, боевой нож, накладки на луки), орудия труда (кресала, шилья, ножи) и украшения (накладки на обувь, фрагменты лицевых покрытий).

Изучены печенежские могилы (конца IX - конца XIII в.), которые содержали предметы вооружения (накладки на лук, наконечники стрел, саблю), конского снаряжения (удила), украшения (бусы, перстень со вставкой из камня), орудия труда (ножи, кресала), а также пряжки.

Исследованы золотоордынские захоронения последней четверти XIII - конца XIV в. Обнаружены предметы вооружения (палаш, наконечники стрел в колчанах, боевые ножи), орудия труда и предметы быта (ножи, шилья, кресала), украшения (серьги, бусы), буддийский реликварий. Необходимо особо отметить три зеркала, одно из которых содержит благопожелательную надпись.

Наконец, в ряде курганов выявлены многочисленные ногайские погребения XVII-XVIII вв. Почти все они безынвентарные. Среди находок можно упомянуть две пары серег и серебряную монету Крымского ханства.

Cercetări de suprafață în așezarea pluristratificată de la Darabani - Zamcesko

Sorin IGNĂTESCU

 0000-0002-6269-7718

Irina RUSU

 0000-0003-3381-8514

Mykola ILKIV

 0000-0002-1501-876X

Așezarea pluristratificată de la Darabani a fost descoperită de Ceslav Ambrojevici în anul 1913 și a fost cercetată de-a lungul anilor de numeroși specialiști, care au făcut cercetări sistematice sau numai de suprafață. În cei 110 ani, care au trecut de la introducerea sa în circuitul științific, situl a făcut parte din mai multe entități statale: Rusia, România, Uniunea Sovietică și Ucraina, obiectele recuperate împrăștiindu-se în muzeele din regiune sau în colecții particulare. Făcând parte din școli arheologice diferite și aparținând unor etape diferite ale evoluției științei arheologice, cercetătorii care au vizitat obiectivul au încadrat diferit materialele găsite.

Prin cercetarea de suprafață întreprinsă în vara anului 2023, am încercat să verificăm la fața locului care este starea sitului și care sunt epocile în care acesta a fost locuit, în condițiile în care multe din materialele din cercetările mai vechi s-au pierdut. Comunicarea de față se dorește o reluare a istoricului cercetărilor și o prezentare a materialelor mai vechi și mai noi, scoase la lumina zilei de arheologii de ieri și de azi.

Studiul arheozoologic preliminar al materialului provenit din situl culturii Babadag de la Jijila (județul Tulcea)

Eliza-Ioana CREȚU

 0009-0005-3059-1678

Sorin-Cristian AILINCĂI

 0000-0002-6936-1942

Simina-Margareta STANC

 0000-0003-2514-9779

Luminița BEJENARU

 0000-0001-5409-7248

Așezarea de Epoca Fierului de la Jijila-*Popa Isac*, sau Cetățuie, este situată la 9 km SE de localitatea Jijila. Geografic, aceasta se află în zona de NE a Munților Măcinului, la izvoarele pârâului Jijila, și la SE de Munții Cheii. Zona este greu accesibilă, deluroasă, cu văi abrupte, precum Valea Sulucului, Valea Chernoaga sau cea denumită La Moș Andrei, iar singura cale mai ușor de parcurs către NV este Valea Jijilei, săpată în dealurile de loess de pârâul cu același nume.

Situl arheologic este amplasat pe platoul unui deal cu versanți abrupti dinspre N, E și V, o mică porțiune fiind ușor accesibilă dinspre partea de SSV, zonă care, de altfel, a fost blocată în prima epocă a fierului printr-o fortificație cu două sau chiar trei valuri. Pe latura de E s-a observat existența unor terasări care, în urma cercetării, s-au dovedit că au fost amenajate tot din epoca fierului și care blocau accesul prin această parte.

Investigațiile arheologice efectuate în incinta așezării fortificate de la Jijila-*Popa Isac* au cuprins o suprafață de 428 m.p., unde au fost cercetate integral sau parțial 62 de gropi, care conțineau material arheologic din prima epocă a fierului, destul de bogat și variat.

Cercetările s-au desfășurat pe parcursul a patru campanii arheologice (2001, 2003, 2004 și 2005), în cursul cărora s-a colectat și materialul faunistic a cărui analiză face obiectul prezentei lucrări. Resturile arheozoologice au fost atribuite la cinci grupe faunistice: Mammalia, Aves, Reptilia, Pisces și Mollusca. Cele mai numeroase resturi faunistice aparțin mamiferelor, în spe-

cial celor domestice: *Bos taurus*, *Ovis aries*/*Capra hircus*, *Sus domesticus*, *Equus caballus* și *Canis familiaris*. Speciile vâdate au o pondere mai scăzută, fiind identificate specii, precum *Cervus elaphus* și *Capreolus capreolus*.

Analiza arheozoologică preliminară evidențiază ca principale resurse animale ale economiei comunității de cultură Babadag de la Jijila: creșterea animalelor, vânătoarea, pescuitul și culesul moluștelor, prima având cea mai mare importanță.

Sinuozițiile ceramicii. Note despre ceștile culturii Saharna (în baza descoperirilor recente din punctul „Țiglău”)

Mihail BĂȚ

 0000-0001-6642-2888

Sergiu SERBINOV

 0000-0003-1950-2820

Victor DULGHER

 0000-0002-9024-4599

Vladimir CHITIC

 0000-0003-1950-2820

Daniela NEAGA

Cunoscută și cercetată încă din anii '40-'50 ai secolului trecut, ocuparea sitului Saharna „Țiglău” în perioada timpurie a primei epoci a fierului a relevat faze de locuire a spațiului și prezența amenajărilor cu caracter funerar. Ca urmare a cercetărilor, din ambele contexte s-a recuperat un lot consistent de materiale arheologice, majoritatea alcătuit din fragmente ceramice. Investigațiile efectuate în campaniile din 2007-2009 și 2020-2023 au oferit șansa completării repertoriului tipologic al olăriei preistorice. Categoria ceramică vizată de studiul nostru – cea a ceștilor cu profil S-oidal – aparține vaselor fine cu suprafața lustruită, lucrate din pastă de bună calitate. Conform unor date, acest grup tehnologic reprezintă 13% din sortimentul ceramic recuperat din așezarea Saharna „Țiglău”, în timp ce din punct de vedere morfologic, ceștile împreună cu cupele alcătuiesc 5% din numărul total de descoperiri. Totodată, s-a stabilit că ceștile au fost decorate preponderent cu motive incizate (cca 27%) și, mai puțin, cu elemente aplicate prin imprimare (cca 6%) (Niculiță, Niciu 2014). Fiind recipiente folosite, de regulă, ca veselă în spațiul domestic, ceștile sunt depuse foarte des în calitate de mobilier funerar al înmormântărilor. În acest caz, vasele au fost modelate cu repeziciune, decorul fiind executat neglijent, fapt asociat unui proces tehnologic special, cu menire funerară (Kașuba 2014).

* Cercetare realizată în cadrul proiectului 20.80009.1606.14 „Patrimoniul arheologic din epoca fierului în regiunea Nistrului Mijlociu și bazinul râului Cogâlnic: cercetare interdisciplinară și valorificare științifică”.

Noi cercetări la fortificația Olișcani „Roata Turcilor”, raionul Șoldănești

Aurel ZANOCI

 0000-0002-3236-7582

Dumitru CONDREA

 0000-0001-9799-7756

Daniel CUCULESCU

 0000-0003-4241-1580

Fortificația Olișcani „Roata Turcului” se află la cca 1,7 km spre est de marginea localității eponime și este amplasată pe un promontoriu, format la confluența a două vâlcele. Ea a fost descoperită în anul 1954 de către V. Marchevici și introdusă în circuitul științific (1955) drept o cetate din „perioada scitică”. Informația succintă despre acest sit s-a perpetuat în mai multe lucrări (Златковская, Полевой 1969; Лапушнян, Никулицэ, Романовская 1974; Hîncu 1993; Zanoci 1998 etc.), fiind considerată a fi o fortificație getică. De asemenea, în unele repertorii (Федоров 1957; Федоров, Чеботаренко 1974), aceasta apare și ca o cetate atribuită slavilor răsăriteni.

Cu scopul verificării stării de conservare și al actualizării descrierii fortificației, în luna aprilie 2022, echipa Centrului de Arheologie „Ion Niculiță”, USM, a efectuat cercetări de suprafață pe situl Olișcani „Groapa Turcului”. Ca urmare, s-a stabilit că cetatea avea formă ovală, cu dimensiunile de cca 140×100 m (cca 1,1 ha) și a fost înconjurată cu un val, care are, în prezent, lățimea la bază de cca 6-7 m și înălțimea de cca 0,5-0,7 m – în partea de sud-est – și de cca 1,2-1,5 m – în partea de nord-vest. Pe laturile de sud-vest, nord și nord-est, promontoriul are pantele destul de abrupte (nu se exclude escarparea lor), astfel nefiind necesar șanțul de apărare. Doar pe latura de sud-est, unde promontoriul face joncțiune cu terasa, în fața valului a fost săpat un șanț. În prezent, din cauza lucrărilor agricole, acesta este, practic, colmatat, fiind vizibil pe o lățime de cca 5-6 m și o adâncime de cca 0,3-0,5 m.

În luna iulie 2023, pentru a clarifica caracterul stratului cultural, precum și a stabili perioada funcționării fortificației, în partea de nord a incintei, la o depărtare de 11 m de la poalele valului, a fost realizat un sondaj cu dimensiunile de 1,0×1,0 m. Ca urmare, a fost stabilită prezența unui strat cultu-

ral cu grosimea de cca 0,5 m, în care se disting două nivele de locuire. Din cel inferior au fost recuperate fragmente de ceramică având decor incizat și ștanțat, caracteristice culturii Saharna, din prima epocă a fierului. Cel superior conținea, preponderent, fragmente de lut ars, precum și câteva cioburi de ceramică, atribuite culturii getice.

Plecând de la formă, suprafață și dimensiunile construcțiilor defensive, situl de la Olișcani „Roata Turcilor” se înscrie în categoria fortificațiilor circulare, cunoscute în regiunea Nistrului de Mijloc la: Mateuți „La Șanțuri”, Pădurea Păpăuți și Pohrebeni, considerate a fi edificate în cea de-a doua epocă a fierului.

* Cercetare realizată în cadrul proiectului 20.80009.1606.14 „Patrimoniul arheologic din epoca fierului în regiunea Nistrului Mijlociu și bazinul râului Cogâlnic: cercetare interdisciplinară și valorificare științifică”.

Un nou sit arheologic, descoperit la Cuconeștii Vechi (com. Cuconeștii Noi, r-nul Edineț)

Vlad VORNIC

 0000-0003-2796-7716

Sergiu POPOVICI

 0000-0002-8575-8667

Igor DIMOV

În data de 21 iunie 2023, la Agenția Națională Arheologică a parvenit informația precum că dl Jacek Ludwiczak, director tehnic la Fabrica de zahăr din or. Cupcini, ar fi descoperit la Cuconeștii Vechi mai multe materiale ceramice, printre care și câteva bucăți de la o amforă romană. Ulterior, semnatarii acestor rânduri am efectuat o deplasare la Cupcini, pentru a ne documenta și a recupera vestigiile descoperite de dl Ludwiczak, aflând că, în același loc, pe lângă o bogată colecție de ceramică lucrată cu mâna și la roată, s-a mai găsit și un pahar de sticlă fragmentar. Punctul respectiv, care reprezintă un nou sit arheologic cu urme de locuire din prima epocă a fierului și din perioada romană târzie, se află pe malul stâng al râului Prut, la distanța de 0,8 spre nord de satul Cuconeștii Vechi și la circa 3 km spre vest de marginea sud-vestică a satului Cuconeștii Noi. Actualmente, acest loc este acoperit de râul Prut, materialele arheologice fiind adunate în vara anului 2022, când era vreme secetoasă și apa râului Prut mult retrasă.

Majoritatea absolută a fragmentelor de vase lucrate cu mâna sunt de atribuit unui nivel de locuire databil în *Hallstatt*-ul târziu (sec. VII-VI î. Hr.), care însă, deocamdată, este mai dificil de determinat din punct de vedere cultural și cronologic. Dintre cioburile mai caracteristice, remarcăm o buză, prevăzută sub margine cu perforații și un brâu alveolat, și alta – înaltă și evazată, provenind de la oale, două margini invazate, aparținând unor castroane, și câteva fragmente de borcane de dimensiuni mari, dintre care unele decorate cu brâie alveolate. Această ceramică modelată cu mâna își găsește anumite analogii în așezările hallstattiene târzii de la Buzduganii de Jos (com. Valea Mare, r-nul Ungheni) și *Milești III* (s. Milești, r-nul Nisporeni), situate în bazinul Prutului Mijlociu.

Ceramica lucrată la roată aparține, fără excepție, unei așezări de tip Sântana de Mureș-Cerneahov din sec. IV d. Hr. Această olărie cuprinde următoarele categorii: a) vase lucrate la roată din pastă fină; b) recipiente lucrate la roată din pastă zgrunțuroasă și c) amfore romane de import. Din întregul material ceramic se evidențiază, mai ales, câteva fragmente mari provenind din corpul cilindric, decorat cu caneluri orizontale, al unei amfore romane de tip „*burduf*” sau *Robinson M 273*, datat în a doua jumătate a sec. IV și în prima parte a secolului următor.

Aceluiași orizont de locuire Sântana de Mureș-Cerneahov se atribuie și partea inferioară a unui pahar de sticlă verzuie, cu pereții groși, de formă tronconică, ornamentat cu fațete hexagonale. Recipientul se încadrează în *seria VII A*, după E. Straume, cu datare în a doua jumătate a sec. IV și la începutul veacului V. Analogii mai apropiate pentru paharul de sticlă de la Cuconeștii Vechi se găsesc în cimitirele de tip Sântana de Mureș-Cerneahov de la Tigheci și Mihălășeni.

The mound with a biritual burial in the Southern Podillya

Vitaliy HUTSAL

 0000-0002-1122-7273

Oleksandr MOGYLOV

 0000-0002-2400-2380

In 2003, an archaeological expedition of Kamianets-Podilskyi University conducted research on early Iron Age monuments near the village of Malynivtsi, Kamianets-Podilskyi district, Khmelnytskyi region of Ukraine. On the left bank of the Dniester River, traces of settlements of the Pre-Scythian and Early Scythian periods were found. 0.5 km away, on the slope of a plateau, a burial mound of the Early Iron Age was investigated, which was probably left by the inhabitants of one of these settlements.

Burials on the necropolis were carried out according to different ritual practices. An example of this is mound 4. The mound was almost completely leveled by plowing. It can be assumed that its diameter in ancient times could reach up to 5.7 m. The top layer of soil was black earth with stone inclusions. After digging through it, a circular stone pavement with a diameter of about 4 m became visible, which had a 1.2×0.6 m ledge on the southwestern side. The stones were mostly small in size. Larger blocks were located closer to the perimeter, and one slab lay in the center.

The mound shows traces of repeated robberies, which led to the destruction of the stone pavement. The burials were also destroyed. Based on the remains of bones, it was possible to establish that the deceased from the complex were buried by the rite of inhumation and cremation outside. Thus, a biritual method of burial was recorded under one mound.

The deceased were accompanied by funerary equipment. Ceramic pottery prevailed among them. In total, fragments of at least 17 vessels were found. Most of them were hand-molded. It is worth mentioning the fragments of seven pots, some of which are decorated with a roller at the top. There are also three cup-type vessels, two scoops, and an amphora-like vessel. Of the two bowls, one had an edge bent inward. Another gray clay vessel was a pottery vessel.

The jewelry from the mound consists of a hairpin and two earrings, as well as a colorful necklace. In terms of funerary rites and equipment, the mound finds numerous analogies among the Early Scythian sites of the West Podillia group. They allow us to attribute the Malynivtsi complex to the Kelermesian stage of antiquities and to date it to the last third of the 7th - first half of the 6th century BC. Comparison with other burials in the region suggests that local aborigines belonging to the ordinary strata of society were buried in the described complex.

Planigraphy of the burial ground near Dănceni (Iron Age)

Denis TOPAL

 0000-0002-8586-4427

Valeriu BUBULICI

 0000-0002-7431-3558

The burial ground at Dănceni is one of the most significant burial grounds on the territory of Moldova studied in 1974-1976 and 1978 by the expedition led by Isaac Rafalovici. In total, 405 burials were discovered at the burial ground, and the majority belong to the Roman period – the Sântana de Mureş – Chernyakhov culture (338). Besides the Chernyakhov graves, burials of other epochs were also discovered on the territory of the burial ground (8415 m²). Among them are the assemblages of the Bronze Age (Usatovo culture, Catacomb culture, Multi-cordoned Ware (Babino) culture) and Iron Age burials, traditionally related to the Getian culture or the mixed Scythian-Getian horizon of Pîrjolteni-Dănceni. In 1974, two burials of the Iron Age were discovered – a cremation (burial 42) and an inhumation (burial 43). As a result of excavations in 1975, 22 more burials were discovered. The field report of 1976 provides data on 17 burials. Thus, the total number of graves at the burial ground of the Iron Age amounted to 41 assemblages. At the same time, 42 burials were already mentioned in the monograph by Valeriu Lapuşnean. Most likely, the author considered some of the burials excavated later than 1976. In addition, burial 308 should be excluded from the list of 1976 because of its later attribution to the Bronze Age (Catacomb culture). Nevertheless, the list of “Getian” burials can be expanded with some assemblages that were not included in the monograph by I. Rafalovici as Chernyakhov graves, but by indirect evidence (pit configuration, fragments of Getian pottery mentioned in the report) belong to the Iron Age. There are, at least, three more burials: 373, 383 and 384. The burial ground of the Iron Age is biritual, while more cremations were recorded. All the burials were disturbed, but apart from the looting or destruction of burials in subsequent epochs, there are known cases of overlay in the Iron Age. Four cases of overlay have been documented: three cases of cremation cutting cremations (245 and 246; 82 and 86; 102 and 87). In one case, on the contrary, the inhumation 73 disturbed the cremation 188.

The grave goods consist of weapons (spearheads, arrowheads), horse equipment, knives and pottery. Chronologically, according to the arrowheads' sets, two phases of the burial ground can be distinguished, which correspond to the "internal sleeve" and "tower-like" horizons of the quiver sets of the Northern Black Sea region. The early phase refers to the second half of the 6th - the early 5th century BC, and the late one – from the first to the third quarter of the 5th century BC. Generally, a change in the planigraphic pattern from the early to the late phase is noticeable. Burials attributed to the initial stage of the burial ground are located in the northern part of the burial ground and stretched along the east-west line; the distance between them is 8-12 m. Later burials are concentrated in the central and southeastern parts of the burial ground, the distance between them is much less, often 1-2 m, and sometimes there are cases of cutting or overlay.

Fortificația așezării din a doua epocă a fierului de la Fetești-*La Schit*

Irina RUSU

 0000-0003-3381-8514

Sorin IGNĂTESCU

 0000-0002-6269-7718

Dumitru BOGHIAN

 0000-0001-9834-9566

Încă din prima campanie arheologică, desfășurată în anul 2000 la Fetești-*La Schit*, au fost descoperite vestigii din a doua epocă a fierului. În anii următori, au fost cercetate – parțial sau integral – patru locuințe adâncite și au fost scoase la suprafață fragmente de vase specifice, unelte și arme, obiecte de podoabă etc.

O parte dintre aceste construcții erau posterioare șanțului din faza Cucuteni A, fiind săpate chiar în umplutura acestuia. Însă, pentru o lungă perioadă de timp, nu a putut fi stabilită cu certitudine apartenența culturală și cronologică a celui de-al doilea șanț al stațiunii, prevăzut cu val și situat la exterior față de primul. Acesta se află în pădurea care înconjoară curtea Bisericii Sf. Nicolae și până de curând cercetarea sa nu a fost posibilă.

Abia în campania din anul 2023 am trasat o secțiune care a intersectat al doilea șanț, precum și valul aferent. Pe baza fragmentelor de vase descoperite la baza valului, care aparțin celei de-a doua epoci a fierului, am putut demonstra apartenența structurii la această perioadă. Mai mult, valul suprapunea resturile a două locuințe din faza Cucuteni B, ceea ce demonstrează posteritatea sa față de acest nivel de locuire al sitului.

Un nou lot de ștampile amforice, descoperite la Mangalia (Stadionul municipal)

Natalia MATEEVICI

 0000-0002-4660-9781

Mihai IONESCU

 0000-0002-6939-3987

Nicolae ALEXANDRU

 0000-0003-1461-2254

Robert CONSTANTIN

 0000-0002-9102-0986

Prezentăm un nou lot de ștampile amforice grecești, recuperate în timpul lucrărilor de teren, cu caracter de salvare, din zona Stadionului municipal din Mangalia. Terenul, situat pe str. Șos. Constanței, nr. 18A - zona stadion Mangalia, se află imediat la nord de zidul cetății în necropola de epocă elenistică. În antichitate, terenul cercetat era situat la cca 50-60m spre nord față de zidul de apărare antic. În timpul lucrărilor, a fost descoperită o cantitate mare de materiale ceramice fragmentare, cea mai mare cantitate dintre ele – 90% - constau în fragmente de amforă, printre care și câteva toarte ștampilate. Lotul dat conține 13 ștampile, dintre care 9 exemplare aparțin amforelor sinopeene, două – revin amforelor de Rhodos, câte o ștampilă aparține amforelor de Thasos și Heracleea Pontică. Cea mai timpurie ștampilă sinopeeană datează cu cca 351 a. Chr., iar cea mai târzie – cu cca 264 a. Chr. Și celelalte ștampile – de Thasos, Rhodos, Heracleea – se încadrează în acest interval cronologic.

„Costum”-mormânt – identitate în silvostepa est-carpatică în epoca Latène târzie

Vasile IARMULSCHI

 0000-0002-9013-1973

„Costumul” și descoperirea funerară – respectiv, accesoriile vestimentare, piesele de podoabă și inventarul funerar – reprezintă cele mai esențiale surse, cu ajutorul cărora în arheologia preistorică se încearcă înțelegerea identităților. Din perspectiva actuală, identitatea este un construct dinamic, care este în permanență modelat de o varietate de interacțiuni culturale, economice, social-politice, demografice și de mediu. Modurile în care identitatea este construită, exprimată și percepută constituie, astfel, forme de comunicație socială în cadrul și între diferite comunități și grupuri sociale.

În comunicarea dată, în baza „costumului”, vom încerca să deslușim problema identităților din silvostepa carpato-nistreană în ultimele două secole ale mileniului I a. Chr.

Formule onomastice feminine mixte în sursele epigrafice din Moesia Inferior

Roxana-Gabriela CURCĂ

Comunicarea mea își propune identificarea și analizarea principalelor formule onomastice feminine mixte în inscripțiile bilingve, în greacă și latină din Moesia Inferior. Voi insista asupra aspectelor pe care le consider pertinente în indicarea etniei, prin prezența patronimicului, cognomen-ului și agnomen-ului. Voi urmări, de asemenea, ocurențele acestor antroponime din perspectivă crono-topică, socială, demografică, juridică, lingvistică etc.

Identificarea ocurențelor antroponimice mixte feminine presupune realizarea unui indice nominal pentru fiecare oraș și zonă rurală, identificarea numelor cu atribuții etnice sigure și problematice, folosirea analizei spațiale pentru a defini cu claritate atât frecvența unor antroponime, dar și distribuția lor teritorială.

Această cercetare este parte integrantă dintr-un proiect de cercetare mai amplu, care constă în realizarea unei viziuni integratoare, bazate pe *Gender Studies*, a celor mai importanți parametri privind prezența și rolul femeilor în această provincie romană mozaicată din punct de vedere etnic. Acest proiect are în vedere crearea unui model interpretativ de analiză a ocurențelor feminine în societatea provincială romană la nivel epigrafic.

O descoperire arheologică recentă de la Mereni, r-nul Anenii Noi

Larisa CIOBANU

Vlad VORNIC

0000-0003-2796-7716

La începutul lunii august 2023, un tânăr originar din satul Mereni, Ion Proca, a adus la Muzeul de Istorie și Etnografie Mereni o amforă romană de culoare cărămizie, cu gâtul îngust, aproape întregă, având lipsă doar buza. Amfora aparține tipului *Şelov C* sau *Neapolis*, datat în sec. II d. Hr. Descoperirea a fost făcută în procesul săpării unei gropi de canalizare în gospodăria soților Fiodor și Valentina Proca, situată în partea de sud a localității, pe o suprafață relativ plată a unui teren înalt numit *Pe Holm* din vecinătatea *Mahalalei Țiganilor*.

Examinând locul descoperirii, am constatat că groapa de canalizare săpată, cu dimensiunile de 1,10×1,25 m și adâncimea de 1,35-1,55 m, a surprins doar o porțiune din complex. Solul lutos de la fundul gropii era îmbibat puternic de apele reziduale. Din cuprinsul gropii, spre sud-est de locul descoperirii amforei, au mai fost recuperate alte trei vase ceramice și un capac: un ulcior cu gâtul larg, lucrat la roată, din pastă fină cenușie, o oală lucrată cu mâna din pastă grosieră, a cărei margine s-a sfărâmat în întregime din cauza umidității, un castron roman de culoare cărămizie cu buza îngroșată, trasă spre interior, având în partea interioară urme de firnis roșiatic, și capacul tronconic modelat cu mâna, prevăzut cu buton circular alveolat. Menționăm faptul că din umplutura gropii au fost colectate și două fragmente de oase, care par a fi umane, însă urmează a fi determinate mai precis de un specialist antropolog.

Cu toate că acest complex adâncit de la Mereni nu s-a putut cerceta decât în parte, foarte probabil este vorba de un mormânt sarmatic, posibil, tumular, care datează din sec. II, mai curând din ultima parte a acestuia.

Коллекция гончарной керамики средневекового городища Кастек (по материалам исследований 2022 г.)

Абылай ТОЛЕГЕНОВ

 0000-0003-4096-4739

С развитием Великого Шелкового пути в конце VII в. активно шел процесс образования и расцвета новых городов на территории Жетысу и Южного Казахстана. Эти города, расположенные в стратегически важных точках вдоль караванного пути, стали ремесленными и торговыми центрами, а также границами гармоничного сосуществования и развития промысла, земледелия и скотоводства. Одним из таких городов является средневековое городище Кастек.

Памятник расположен в низменной части горы Суыктобе у подножия горного хребта Жетижол, в 2,5 км севернее села Кастек. Географические координаты: С.Ш. 43.082784; В.Д. 75.9855098. По географическому положению город находился на очень удобной территории в контакте со столицей западного крыла Караханского государства – городом Баласагун. Площадь средневекового города – 30 га, 5 га из которых были отведены под цитадель и шахристан.

Результаты археологических исследований показали, что пограничный пункт Кастек, расположенный к северу от перевала, выполнял функции регистрации и контроля торговых караванов. При раскопках были найдены вещественные данные, свидетельствующие о том, что в определенный период времени Кастек являлся одним из важнейших пунктов регулирования торговых отношений.

За почти десять лет комплексных раскопок было получено огромное количество сведений касательно стратиграфии, планиграфии, оборонительных сооружений, являющихся показателем социально-экономической жизни города. С 2011 г. 90% артефактов, найденных на раскопанной части территории города, составляет керамика, а остальные 10% – изделия из кости, железа, стекла.

В классификации керамических изделий средневекового города Кастек и описании собранной керамики мы исходили из трудов отечественных археологов. В их числе К.М. Байпаков, Е.А. Смагулова, А.А. Нуржанова, Д. Талеева, Е.Ш. Акымбека и др.

Археологическая коллекция керамики городища Кастек собрана в ходе экспедиции, проводившейся под руководством А.А. Нуржанова в 2018 году. Коллекция насчитывает 1870 фрагментов гончарной керамики, большинство которых представляют собой тулова, венчики и ручки сосудов, а также целые артефакты.

Практически вся коллекция найденных изделий относится к так называемой кухонно-бытовой утвари – это кувшины, горшки, казаны, крышки. Большинство фрагментов изготовлены из темно-красной глины с естественной примесью полевых шпатов, кварца, бурого известняка и слюды с добавлением дресвы, шамота и органики.

Котелки, казанчики. Коллекция гончарной керамики городища Кастек не была бы полной без описания котелков и казанчиков, найденных в ходе экспедиции на данном городище. Все экземпляры данного типа изделий имеет горшкообразную или шарообразную форму, выполнены из красной глины с примесью песка и добавлением шамота – крупной тертой или битой керамики для придания огнеупорности изделию.

Жертвенники. Отдельную категорию составляют жертвенники – сосуды, которые применялись в ритуальных обрядах. Сосуд имеет прикрепленную крышку, носик, который не использовался как слив, а также проем, сделанный в шейке сосуда, куда, скорее всего, складывались мелкие предметы. Именно данное отверстие, не имевшее применения в бытовых целях, и дает возможность сделать вывод об использовании сосуда в ритуальных целях.

Крышки. Следующую категорию артефактов представляют крышки от казанов. Наиболее сохранный экземпляр имеет округлую ручку по центру крышки, с небольшим центральным углублением. Сама крышка вогнута наружу и декорирована чередующимся линейным и волнообразным орнаментом.

В результате проведения комплексного исследования, с привлечением ранних трудов о керамике городища Кастек, мы можем сделать несколько приоритетных выводов. Во-первых, несмотря на достаточное количество материала, среди однотипных и повторяющихся по составу глины, орнаментам и т. д. артефактам все чаще находятся уникальные сосуды, чаще кувшины, о функциональности которых продолжают вестись дискуссии. Во-вторых, поиск аналогии найденных артефактов продолжается до сих пор.

**Un nou centru de redus minereul de fier
din secolul al X-lea, descoperit în spațiul pruto-nistrean:
situl Ivancea-sub Pădure, raionul Orhei**

Ion TENTIUC

 0000-0002-3126-6499

Michael MAYER

Octavian MUNTEANU

 0000-0001-9340-8002

Vasile IARMULSCHI

 0000-0002-9013-1973

Cercetările arheologice au scos la lumină numeroase vestigii, care certifică prelucrarea minereului și producerea articolelor din metal de către reprezentanții comunităților medievale românești din spațiul carpato-nistrean. Prospeccțiunile geomagnetice și investigațiile arheologice în situl Ivancea-sub Pădure, raionul Orhei, au identificat un important centru metalurgic de prelucrare a minereului și fierului. Dintre complexele descoperite au fost cercetate instalații reprezentând șapte furnale de redus minereul de fier, o locuință-atelier de făurărie și patru gropi – trei pentru rezervele de cărbune de lemn (mangal), utilizat la combustie, și una pentru depozitarea zgurii de fier. Situl arheologic Ivancea-sub Pădure este situat în valea râulețului Moțca (Ivancea), afluent de dreapta al Răutului care, la rândul lui, se varsă în fluviul Nistru.

Furnalele descoperite la Ivancea-sub Pădure aparțin tipului de instalații tronconice, amenajate în sol steril prin săpare verticală. Acestea au vatra adâncită, fiind prevăzute cu gură laterală la baza pereților. Analiza dimensiunii vetrelor-creuzet ale furnalelor de la Hansca a permis cercetătorului Gh. Postică să evidențieze trei categorii de cuptoare: 1. cu capacitate mică ($d=0,30-0,40$ m); 2. cu capacitate medie ($d=0,50-0,60$ m) și 3. cu capacitate mare ($d=0,80-0,90$ m). Șase furnale de la Ivancea aparțin categoriei instalațiilor de capacitate medie, iar unul este de capacitate mare. Înălțimea furnalelor de capacitate medie era de 0,7-0,8 m, iar a celor mari – de 0,8-1,0 m (Postică 2023, 43-44). Cercetătorii au atribuit cuptoarele pentru redus

minereul de fier cu vatra adâncită tipului *celto-germanic*, sau *Slanj*, spre deosebire de furnalele cu vatra construită la suprafața solului, atribuite tipului *Lodenicé* (Pleiner 1965, 24-25).

În spațiul est-carpatic au fost cercetate ateliere de făurărie și centre metalurgice în mai mult de 20 de localități. Acestea sunt reprezentate de peste 90 de furnale pentru redus minereul de fier, zeci de „gropi de lup” și cuptoare pentru îmbogățit minereul. Cauza creșterii neobișnuite a metalurgiei fierului în regiunea carpato-nistreană este datorată încălzirii vremii din perioada „*micului optimum climatic medieval*” (anii 800-1300), când ploile calde și frecvente au stimulat dezvoltarea agriculturii, generând defrișări și deșteleniri succesive. Creșterea agriculturii a ridicat calitatea alimentației, contribuind la „*explozia demografică*” din secolele IX-XI (Teodor 1990, 173-178). Cererea de unelte din fier de înaltă calitate a impulsivat dezvoltarea spectaculoasă a metalurgiei fierului. Lipsa zăcămintelor bogate în fier din Moldova a fost suplinită prin exploatarea mineralizațiilor sedimentar-aluvionare din lungul Nistrului, Prutului și Răutului, din zonele de câmpie, podiș sau colinare.

Numărul mare de furnale cercetate presupune producerea fierului pentru schimbul comercial. La Ivancea a fost surprinsă trecerea economiei comunităților medievale românești de la schimbul natural, de tip *marfă - marfă*, la economia monetară a relațiilor *marfă - bani*, efectuată prin intermediul unor mijlocitori ce aveau calitatea de bani. Drept mijloc de schimb erau folosite cele mai utile materiale pentru gospodăria umană – luptele, barele sau uneltele din fier. Câteva tije din fier, descoperite în locuința-atelier de la Ivancea-sub *Pădure*, amintesc de barele-lingou destinate schimbului comercial, descoperite în Europa Centrală și de Nord (Pleiner 2006, 45-51).

Situl *Ivancea sub Pădure*, de rând cu așezările deschise sau fortificate de la Alcedar, Echimăuți, Rudi-*Farfuria Turcească*, Rudi-*Roșcana*, Tătărauca Nouă-*Valea lui Ghermanariu*, Trebujeni-*Scoc*, Păhărnicieni-*Petruca*, Lucașeuca-*Cornul Blâjiei*, Hansca, Calfa etc., reprezintă un important centru metalurgic care exploata minereurile locale din categoria limonitului (hidroxidul feric) de natură sedimentar-aluvionară, specializat în reducerea mineureului și realizarea pieselor din fier pentru schimbul economic, într-o perioadă de importante transformări social-economice și politice ale comunităților locale românești.

On the Problem of Studying the Demography of Kyiv in the Princely Age (IX-XIII centuries)

Sergiy TARANENKO

 0000-0003-0590-9726

The problem of the quantitative composition of Kyiv inhabitants of Princely era has remained “untouchable” in the national science for many years. Since the presentation of the calculation methodology by P. Tolochko (in 1970 and 1980), its results have remained unchanged.

The author has made an attempt to count the inhabitants of Podil, one of the largest districts of the capital of the times of Princely era. The methodology of the study is based on the principle of sustainable development of the planning structure of Podil at the times of Princely era (between the 9th and early 19th centuries). The coincidence of the location and directions of the archaeologically discovered streets of the 10th-13th centuries with the streets on the Map of 1803 is more than 70%.

Recent research suggests that the maximum area of Podil, at least from the 2nd half of the 12th century, was about **160** hectares. Of course, the district had several stages in its development. An attempt to identify one of the stages was made when necropolises were mapped on a geodetic plan. Among several groups, one stood out. It included cemeteries located on the territory that, due to swampiness and the threat of flooding, was considered uninhabitable. With the expansion of the city, these cemeteries disappeared and were replaced by residential neighbourhoods. Thus, in the 2nd half of the 11th century, this territory was not part of the city’s residential area and Podil could have been up to **130** hectares in size.

The area of the district that was not included in residential development (roads and streets; city squares and markets; streams and hydraulic structures; churches and cemeteries; port area and warehouses; fortifications) could have been over 30 hectares or about 20% of Podil’s territory. Thus, up to 80% of the area was used for residential development. The urban neighbourhoods of Podil in Kyiv consisted of at least 4 estates, each with an area of 200 to 450 square meters. Our proposal shows the following methodology for calculating the number of mansions:

1. Taking into account the constant character of the street network from the 9th century to the early 19th century, we take into account the quarters depicted on the Map of 1803 and extrapolate their size to the period of Princely era.
2. In the quarters where the size of at least one manor was reconstructed thanks to archaeological data, all manors of the quarter receive this size. The area of the block is divided by the area of the reconstructed estate.
3. Quarters with no archaeologically recorded boundaries of manors of the times of Princely era receive the number of manors as in the quarters located nearby and having reconstructions of the size of manors.
4. Quarters located between the quarters with known areas of manor houses are calculated as an average.

The analysis allows us to assert that the number of estates in Podil in the 12th-13th centuries could have been between 2800 and 3000.

Based on the fact that one family lived in the manor, and taking into account the coefficient of the average family size (according to V. Kozyuba) – **5.04** people, we propose the maximum number of residents in Kyiv's Podil in the 12th-13th centuries – up to **15,000** people. We believe that this is the maximum population in the largest district of Kyiv since the first settlements on this territory (during the period between 9th and 18th centuries).

It is unlikely that the proposed methodology can be used to calculate the population in Upper Kyiv. The administrative and sacred territory with princely palaces and cathedrals, boyar estates, monasteries, and their economic zones requires a non-standard count of inhabitants. Obviously, their number was many times less than in Podil. Therefore, the total number of inhabitants of Kyiv in the Princely era (9-13 centuries) hardly exceeded **20-22** thousand.

Pottery kiln from the city of Trepol

Mariia VIDEIKO

 0000-0001-9786-9738

In spring of 2023, as a result of a landslide, the remains of a potter's kiln were discovered on the bank of the Dnieper. This is the territory of the seat of the ancient city of Trepol, located outside the defensive structures of the upper city. This is the first find of this type in the city. According to the maps of the 19th - beginning of the 20th century, this part had manor buildings. Currently, the territory is used for vegetable gardens and livestock grazing.

The remains of the kiln are represented by its lower part, in which the support of the firing chamber has been preserved. The diameter of the structure is about two meters. It was lowered into a pit below the Old Rus horizon. In her days, round holes with a diameter of about ten centimeters were made. The horn was built of clay with a wooden frame. His prints were preserved on clay. The frame was made of chopped wood. The thickness of the walls was from 10 to 15 cm. The furnace was located on the side of the Dnieper and was destroyed by previous landslides.

Several hundred fragments of Rus time pottery were discovered among the remains of the kiln and next to it. These are fragments of pots. Some of them were not in use and may have been used during the construction of the mine. On several bottoms of the pots, marks resembling a trident were found. According to the rims profiles, the materials from the horn can be dated to the 12th-13th centuries.

In addition to these ceramics, fragments of Trypilia culture pottery of the BI-II stage were discovered. This is a consequence of the fact that the was inserted into the cultural layer of the settlement of the Trypilian culture, traces of which were also found in this area. Further in the cliff you can see pits, part of which spilled material onto the banks of the Dnieper. This pottery can be dated to the XVII-XVIII centuries. It is possible that pottery production in this part of the city continued even at this time.

The discovery of a potter's kiln on the territory of Trepol post allows us to conclude about the existence of a corresponding craft industry on the territory of the city. The location of the furnaces near the cliff provided good traction during firing. It was previously suggested that the pottery production

was moved outside the city limits. The basis was the discovery of a pottery workshop of the 12th-13th centuries in 2.5 km in the direction of the village Shcherbanivka. The new find shows that this craft also existed directly on the territory of Trepol. This discovery is a contribution to establishing its historical topography. Further research will allow establishing new details regarding the history of this part of Trepol-Trypyllia in the 11th-17th centuries.

Cercetarea și restaurarea-conservarea unui coif de sorginte vikingă. Aspecte relevante

Lăcrămioara SRATULAT

Maria GEBA

 0000-0002-3442-0930

Victor Emanuel GRECU

Coiful medieval de sorginte vikingă, descoperit pe râul Siret, în raza municipiului Pașcani, în anul 2010, unic în spațiul românesc și printre puținele exemplare cunoscute în Europa, este apreciat de specialiștii în domeniu ca având o valoare istorică incomensurabilă. Bunul cultural, intrat în patrimoniul Muzeului de Istorie a Moldovei, Complexul Muzeal Național „Moldova” Iași, poate fi datat în secolele X-XIII și reprezintă un tip de coif întâlnit, cel mai adesea, în spațiul Baltic și al Rusiei Kievene. Obiectul are o formă alungită, aproape ascuțită a calotei, pentru devierea loviturilor de sabie și se caracterizează printr-o figurare stilizată a ochilor în scopuri magice, de intimidare și dominare a inamicului, dar și prin prezența unor ornamente specifice vikingilor, formate din linii și benzi împletite sau meandrate, des întâlnite în arta nordică. Din literatura de specialitate reiese că astfel de piese erau completate ca o protecție pentru ceafă, uneori și pentru obraji, atașată prin nituire de calotă, care putea fi realizată din zale sau piele groasă întărită cu plăcuțe metalice. Forma coifului de la Pașcani amintește de piese mai vechi, utilizate de grupurile germanice din secolele VI-VII, care se caracterizează prin prezența nervurilor – *spangenhelm*. Specialiștii consideră că, prin perpetuarea acestei morfologii mai vechi, elemente de echipament militar, precum coiful de la Pașcani, emanau autoritate, putere, fiind, în același timp, adaptate noilor tactici militare ale epocii.

Artefactul a fost analizat prin spectrometrie de fluorescență de raze X (XRF), pentru identificarea compoziției elementale a corpului principal și a celor două ornamente. Coiful este în stare medie de conservare, cu zone de coroziune, lipsă de material, deformări, depuneri masive de aluviuni pietrificate, cu structura elementelor ornamentale slăbită, datorită condițiilor de zăcere, reprezentate de păstrarea pe parcursul unei lungi perioade de timp în albia Siretului. Procesul de restaurare – conservare a constat în îndepărtarea mecanică și chimică a depunerilor aderente, neutralizarea în apă distilată, uscarea liberă, anhidrizare cu alcool etilic, conservare.

Bombarda de la Grinăuți-Moldova din a doua jumătate a secolului al XV-lea

Gheorghe POSTICĂ

0000-0002-2609-1575

În primăvara anului 2023, în colecția Muzeului Național de Istorie a Moldovei a intrat o piesă de artilerie de unicat, descoperită lângă satul Grinăuți-Moldova, raionul Ocnița. Este o armă de tip mortieră, cu țeava scurtă, care se înscrie perfect în șirul bombardelor din Europa, utilizate în a doua jumătate a secolului al XV-lea - începutul secolului al XVI-lea. Aceste bombarde erau utilizate pentru lansarea proiectilelor de foc asupra inamicului aflat în spatele unor fortificații sau al unor obstacole naturale. Proiectilele (ghiulelele) erau încărcate prin gura țeavii. Unghiul de tragere era de peste 45 grade, iar traiectoria proiectilului era curbă cu o rază de acțiune de până la 300-400 m. În Europa aceste tunuri erau numite *mortiere*, în spațiul românesc fiind desemnate prin cuvântul *piuă*, grație asemănării acestora cu piua tradițională românească.

Tunul de la Grinăuți-Moldova a fost descoperit întâmplător, în locația „Malul Roșu”, aflată la distanța de 15 km spre sud-vest de vestita câmpie a Lipnicului, unde Domnul Ștefan cel Mare, în anul 1470, i-a învins pe tătari. Conform unei legende din s. Grinăuți-Moldova, în locația „Malul Roșu” ar fi avut loc o confruntare militară dintre moldoveni și tătari, premergătoare bătăliei de la Lipnic.

Tunul de la Grinăuți-Moldova este lucrat din fontă prin metoda turnării. Țeava este prevăzută cu o singură gaură în partea din față, partea opusă fiind blocată de un fund plat cu marginea evazată. Interiorul țeavii reprezintă un canal relativ larg, dar ușor îngustat spre fund. Încărcarea cu praf și cu ghiulele se făcea prin gura tunului. Lângă bază este prevăzută o gaură pentru fitilul de aprindere și detonare a prafului din interiorul tunului. Suprafața tunului este gofrată. Marginea gurii este îngroșată, ușor răsfrântă. În partea centrală a corpului tunului, în ax, erau prevăzute două suporturi cilindrice cu diametrul de 3,5 cm care serveau drept mânere pentru instalarea și manevrarea tunului pe un afet din lemn. Lungimea tunului este de 30,0 cm, diametrul maxim al corpului – de 17,8 cm, diametrul gurii la exterior – de 19,4 cm, diametrul bazei – de 17,0 cm, calibrul tunului – de 12,8 cm, lungimea camerei interioare – de 27,4 cm, iar greutatea tunului este de 18,730 kg.

Reutilizări de material roman la structuri medievale și premoderne ale bisericii reformate din zona „Turda Veche” a Turzii

Dan MATEI

Horațiu GROZA

Paul CHIOREAN

O cercetare arheologică preventivă, derulată în acest an – 2023 – sub coordonarea unor arheologi ai Muzeului de Istorie Turda, a evidențiat reutilizarea masivă de material roman la structuri ale bisericii reformate din zona „Turda Veche” a Turzii.

Lăcașul de cult a fost edificat la cumpăna secolelor XIV-XV, înglobând pe unul anterior, menționat pentru întâia oară în 1331. În a doua jumătate a veacului al XVIII-lea, corul bisericii a fost demolat, după distrugerile de la începutul aceluiași veac (războiul curuților, 1703-1711, în timpul principelui Francisc Rákóczi al II-lea). Înaintea demolării corului, la mijlocul secolului al XVII-lea, a fost ridicat un turn-clopotniță pe latura estică a absidei, care s-a prăbușit în 1862 și nu a mai fost refăcut. Un al doilea turn a fost ridicat în interiorul corului, după dezafectarea sa, în a doua jumătate a veacului XVIII.

S-a reutilizat material tegular: cărămizi, țigle, olane (unele fragmente purtând ștampile ale *legio V Macedonica*, cantonată odinioară la *Potaissa*, la o distanță nu prea mare de locul reutilizării, pe „Dealul cetății”/„Dealul viilor”; o parte din materialul tegular este, cu certitudine, de producție civilă), trei fragmente ale unor fusuri de coloană și blocuri de piatră cu prindere „în coadă de rândunică” (acestea din urmă provenite cert din structuri ale fostului castru legionar). Cercetarea fiind încă în curs, este, desigur, posibil să mai fie sesizate și alte elemente. Structurile la care s-au evidențiat reutilizările menționate sunt corul desființat (inclusiv cele două contraforturi cercetate), cele patru cripte dezvelite din interiorul corului și al navei, zidurile turnului „Rákóczi” exterior și ale turnului din interiorul fostului cor, la zidul împrejmuitoare al cimitirului, precum și la o construcție-anexă, care se află chiar acum sub cercetare. Reutilizările, în speță, aparțin timpurilor medievale și premoderne, iar coroborate cu cele constatate anterior la biserica reformată „Turda Veche”, la biserica romano-catolică aflată la relativ mică distanță, precum și la structuri ale fostei Judecătoria și din curtea acesteia, stau mărturie asupra amplitudinii fenomenului în timpurile respective.

Inventarul unei locuințe de târgoveț de la începutul secolului al XVII-lea din Iași

Cătălin HRIBAN

 0000-0001-8032-1282

George BILAVSCHI

 0000-0003-2151-9381

Ludmila BACUMENCO-PÎRNĂU

 0000-0002-6725-7578

În comunicarea de față ne propunem prezentarea rezultatelor preliminare ale studierii materialelor arheologice descoperite în locuința medievală identificată cu prilejul cercetării arheologice preventive efectuate pe amplasamentul din strada Elena Doamna, nr. 31, din orașul Iași. În această zonă, aflată pe terasa inferioară a râului Bahlui, la marginea versantului vestic al văii Căcainei, locuirea medievală apare în a doua jumătate a secolului al XVI-lea. În secolele XVII-XVIII zona este ocupată de locuințe și ateliere de meșteșugari ocupați cu prelucrarea pielii (tăbăcari, curelari, șelari, băibărăcari), mulți dintre aceștia fiind armeni. În urma cercetărilor arheologice (responsabil științific: dr. Cătălin Hriban), au fost identificate mai multe complexe arheologice, însă cel mai important dintre acestea pentru reconstituirea evoluției vieții urbane medievale târzii este locuința datată cu monede în prima jumătate a secolului al XVII-lea, distrusă prin incendiu. Distrugerea locuinței a fost datată cu o monedă descoperită în stratul de arsură care căpăcuiește complexul, un *solidus* polonez emis de Ioan Cazimir pentru Lituania în 1652-1654. Locuința a fost construită tăind o groapă surprinsă în profilul sudic al casetei A, din umplutura căreia au fost recuperate fragmente ceramice specifice secolului al XVII-lea, precum și o monedă de la începutul secolului al XVII-lea (Suedia, szelag, Gustav Adolfg, Riga, 1627). Complexul de locuire a funcționat în prima jumătate a secolului al XVII-lea, după cum atestă monedele (szelagi, 1596 și 1625) găsite în apropierea podelei locuinței, sub resturile calcinate ale pereților. Locuința a fost prevăzută cu sobă, mărturie în acest sens fiind descoperirea unei aglomerări consistente de lipitură arsă repetat și cahle specifice secolului al XVII-lea, în colțul de SV al locuinței. În afară de acestea, în umplutura locuinței au fost găsite numeroase fragmente de vase

de gătit și servit, unele întregi sau întregibile, resturi faunistice, un vas din tablă de cupru, resturi de fereastră cu ochiuri prinse în rame de plumb ș.a. Inventarul bogat, recuperat din mai puțin de o treime din suprafața locuinței, arată o viață cotidiană variată și interesantă, confirmând concluziile trase după descoperirea locuinței-atelier de argintar, pe actualul amplasament al Hotelului Hampton, imediat la vest de prezenta descoperire.

* Această lucrare este susținută de grantul Ministerului Cercetării, Inovării și Digitalizării, CNCS – UEFISCDI, numărul de proiect PN-III-P4-PCE-2021-1180, în cadrul PNCDI III.

**Fragmente de broderie cu fir metalic, datate în secolul
al XVII-lea, provenite de la Mănăstirea Secu, România.
Cercetare și conservare-restaurare**

Maria GEBA

0000-0002-3442-0930

Doina ANĂȘTĂSOAEI

Mariana GUGEANU

0000-0003-1368-853X

Mănăstirea Secu, România, ctitorită de marele vornic Nestor Ureche în anul 1602, a teaurizat, de-a lungul secolelor, nu doar credința românilor ci și dovezi materiale ale existenței acestora pe meleaguri moldovene. Majoritatea valoroaselor obiecte de cult – veșminte, manuscrise, tipărituri, obiecte de metal – constituie, astăzi, patrimoniul Muzeului Mănăstirii Secu.

Cercetările arheologice desfășurate, în perioada 4-6 iunie 2007, la Mănăstirea Secu, cu ocazia proclamării solemne a canonizării, în data de 30 august, a Mitropolitului Varlaam, au scos la lumină, printre altele, mărturii materiale, istorice, în stare fragmentară, ale artei textile cu simbolistică religioasă.

Lucrările de conservare-restaurare efectuate, pentru aceste fragmente textile arheologice, în cadrul Centrului de Cercetare și Restaurare Conservare a Patrimoniului Cultural, Complexul Muzeal Național „Moldova” Iași, nu au avut ca obiectiv doar stabilizarea fizico-chimică și fizico-mecanică a materialelor componente în vederea dăinuirii acestora peste veacuri, ci și relevarea unor informații legate de identificarea naturii materialelor componente, a tehnicii de realizare și a unor motive decorative cu simbolistică religioasă.

New archaeological research of Pechersk town

Andrii OLENYCH

 0000-0002-0959-1623

In 2018, the Architectural and Archaeological Expedition of the Institute of Archaeology of the National Academy of Sciences (IA NASU) conducted rescue archaeological research on the territory set aside for the new building at the address: st. Tsyadelfna, 3 in the Pechersk district of Kyiv.

The area was located in the buffer zone of the National Reserve “Kyiv-Pechersk Lavra”, on the territory of the historical town of Pechersk. The excavation area of 580 m² revealed 38 objects of different periods (14th-20th centuries). It was established that large-scale changes occurred in the original topography of the area associated with the construction of the buildings of the New Kyiv fortress. Based on the findings of a large number of lead seals of the 19th and 20th centuries in the layer of sandy asphalt filling, it should be assumed that a large-scale redevelopment of the area took place at that time. Despite this, powerful cultural layers and objects from the medieval and early modern times have been preserved on the area. Thus, in the course of research, several objects from the period of the Grand Duchy of Lithuania (14th century) were discovered, which testify to the existence of a settlement here, connected with the Pechersk Monastery. In addition, many objects illustrating the functioning of the Pechersk town in the 16th-18th centuries were discovered. Rectangular objects oriented according to the cardinal directions were recorded. Their slight deviation completely coincides with the orientation of the nearby church of Feodosius Pecherskyi. Based on cartographic data, the correlation of the plan of the church and the remains of the Vasylkiv Gate preserved on the territory of the shoe factory, it is possible to reconstruct the residential quarter of the Cossack period. The latter was to be located along the central street of the town. It passed from the gate to the Church of Feodosius, and a 19th-century house was built in its place. Thus, the researched fragment of the residential building had to be adjacent to the quarters connected with the Voznesenskyi Female Monastery.

Archaeological scientific and rescue studies of the area illustrated the system of building the settlement outside the walls of the Pechersk Monastery in the 14th century and a residential quarter of the 16th-18th centuries and testified that the town of Pechersk was a centre of lively trade, and the monastery was at the stage of economic prosperity.

Cercetare și conservare-restaurare a piesei textile arheologice *Bederniță*, ce a aparținut mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni

Mariana GUGEANU

 0000-0003-1368-853X

Subiectul acestei lucrări îl constituie piesa textilă arheologică *Bederniță*, element component al costumului liturgic, descoperit în cripta mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni, în cadrul cercetărilor arheologice, desfășurate în anul 2016, la Mănăstirea Căpriană, cu ocazia canonizării mitropolitului. Tematica abordată se referă atât la cercetarea și intervențiile de conservare-restaurare, efectuate în cadrul Centrului de Cercetare și Conservare-Restaurare, Complexul Muzeal Național „Moldova”, Iași, cât și la identificarea materialelor componente și a structurii țesăturii piesei textile arheologice.

Rezultatele cercetărilor efectuate, corelate cu analiza stării de conservare a piesei textile, au permis stabilirea etapelor procesului de conservare-restaurare. Acestea au constat în curățiri mecanice, curățiri umede, curățiri chimice, neutralizări și consolidări, prin coasere pe un suport nou din mătase naturală a zonelor care prezentau rupturi cu lacune mari de material, respectând principiul integrării cromatice. Pentru valorificarea muzeală, pentru această piesă a fost proiectat și realizat un sistem de expunere.

Arheologia urbană. Experiențe chișinăuene

Sergiu MUSTEAȚĂ

 0000-0003-2206-9298

Arheologia urbană, deși se realizează în baza regulilor generale de cercetare arheologică, își are specificul său. Realizarea în ultimii ani a mai multor șantiere arheologice – atât în municipiul Chișinău, cât și în alte orașe din Republica Moldova – au fost adevărate provocări pentru arheologi. Astfel, în prezentare vor fi evidențiate o serie de situații specifice arheologiei urbane, care pot fi considerate lecții învățate pentru viitoarele proiecte în domeniul arheologiei urbane. Implicarea comunității, a proprietarilor, a reprezentanților structurilor administrative urbane (rețele de comunicare terestre și subterane) sunt doar câteva din elementele obligatorii în procesul pregătirii unui șantier arheologic într-un mediu urban.

O metadisciplină emergentă: antropologia sării

Marius ALEXIANU

În demersurile epistemice occidentale referitoare la sare (NaCl) s-a manifestat începând cu antichitatea greco-romană o tendință de tratare sistemică cu aspirații holistice. Totuși, analiza aprofundată a acestei problematici relevă un grad scăzut de interconectivitate între nenumăratele abordări privind impactul acestui mineral asupra comunităților umane în evoluția lor.

Începând cu ultimul deceniu al secolului trecut și din ce în ce mai frecvent în secolul al XXI-lea, în Franța și SUA se subliniază necesitatea abordării antropologice în înțelegerea complexei tematici suscitată de sare.

În cadrul unui proiect românesc finanțat de UEFISCDI, derulat în cadrul Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, privind etnoarheologia sării s-au pus bazele antropologiei sării într-o primă abordare conceptuală. În 2015, în cadrul aceleiași universități s-a organizat *Primul Congres Internațional de Antropologie a Sării* care a cunoscut ediții succesive în Mexic (Los Cabos, 2017), Spania (Anana, 2018), SUA (Louisiana State University, 2022). Fiecare congres a marcat avansuri teoretice (definiție, scop, principii generale etc. în conturarea acestei metadiscipline).

Antropologia sării studiază, în principiu, totalitatea reacțiilor comportamentale / comportamentelor față de sare în contextul general al interacțiilor dintre om și natură.

ISTORIE

Dimitrie Cantemir în oglinda posterității

Stefan LEMNY

Cunoașterea vieții și operei lui Dimitrie Cantemir a evoluat neîncetat de la o generație la alta, de la un secol la altul, astfel încât imaginea pe care o avem astăzi, la diferite nivele ale vieții intelectuale, este mult diferită de contururile ei din trecut. O trecere în revistă a momentelor succesive de la moartea autorului până în zilele noastre este pilduitoare despre felul în care explorarea științifică s-a întâlnit cu aspirațiile generale ale sensibilității colective, făcând din moștenirea cantemireană o sursă de permanentă valoare culturală.

Cantemireștii și traducerea operelor literare și politico-filosofice în Rusia

Victor ȚVIRCUN

Printre subiectele mai puțin sau deloc studiate în istoriografia cantemireană se înscrie și activitatea lui Dimitrie și Antioh Cantemir în calitate de traducători ai operelor literare ale autorilor clasici antici și contemporani, precum și ai manifestelor politice din Rusia în prima treime a secolului al XVIII-lea.

Pentru prima dată în diplomația rusă, prin contribuția lui Dimitrie Cantemir, au fost traduse din rusă în persană, turcă și tătară manifestele imperiale, precum și scrisori către domnitorii acestor țări.

Pasiunea de a traduce opere literare și filosofice în limba rusă a fost preluată de la Dimitrie Cantemir de către fiul lui mai mic – Antioh.

Viața și activitatea lui Dimitrie Cantemir, reflectată în patrimoniul Muzeului Național de Istorie a Moldovei

Ana BOLDUREANU

 0000-0002-3686-1393

Anul acesta se împlinesc 350 de ani de la nașterea și 300 de ani de la moartea voievodului moldovean și marelui cărturar Dimitrie Cantemir, ale cărui opere istorice, filosofice, literare, muzicale ș.a. au contribuit la dezvoltarea culturii universale, ele intrând în patrimoniul științifico-cultural și spiritual universal. Personalitate complexă a culturii noastre, dar și a culturii europene, Dimitrie Cantemir și membrii familiei sale continuă să trezească interesul istoricilor și cercetătorilor din diverse generații.

În patrimoniul Muzeului Național de Istorie a Moldovei se află o serie de exponate, legate de viața și opera lui Dimitrie Cantemir. Cel mai important dintre ele este volumul editat încă în timpul vieții cărturarului. Este vorba despre lucrarea *Система или состояние мухамеданской религии / Sistema religiei mahomedane*, publicată la Sankt Petersburg în anul 1722, intrată în colecția Muzeului în anul 1986. Cea de-a doua lucrare a lui Dimitrie Cantemir aflată în patrimoniul Muzeului este *Geschichte des osmanischen Reichs nach seinem Anwachsen und Abnehmen / Creșterea și descreșterea Imperiului Otoman*, reprezentând un exemplar în limba germană, lucrare tipărită cu litere gotice, editată la Hamburg în anul 1745, achiziționată de Muzeu în anul 1988. Acestea li se adaugă și lucrările scrise de fiul său Antioh Cantemir. Vor fi menționate cele două ediții – una în franceză: *Satires de monsieur le prince Cantemir avec l'histoire de sa vie / Satire*, editată la Londra, 1849, și alta în română: *Satire și alte poetice compuneri de prințul Antioh Cantemir, traduse din rusesc de A. Donici și C. Negruzzi*, ed. a 2-a, Iași, 1859. În patrimoniul Muzeului se mai află și lucrarea tradusă de Antioh Cantemir *Разговоры о множестве миров господина Фонтенела Парижской Академии Наук секретаря / Fontenelle „Conversații despre pluralitatea lumilor”*, publicată la Sankt Petersburg la 1870. Muzeul deține și câteva interesante volume dedicate lui Dimitrie Cantemir. Primul dintre ele, publicat de Academia Română în anul 1883, este *Operele Principelui Demetriu Cantemiru* și reprezintă o listă a manuscriselor cantemirene din muzeul asiatic din Sankt Petersburg, informație obținută de Societatea Academiei Române prin

mijlocirea legațiunii imperiale ruse din București. Un alt volum, constituind o lucrare tradusă din limba rusă, publicată la București în anul 1902, poartă titlul *Dimitrie Cantemir, domnul Moldovei*.

Chipul lui Dimitrie Cantemir a fost immortalizat pe mai multe emisiuni numismatice și faleristice. Colecțiile Muzeului conservă câteva medalii comemorative, insigne, un set numismatic dedicat lui Dimitrie Cantemir, emis de BNR, monede comemorative, emise de BNM în cinstea lui Dimitrie Cantemir, Antioh Cantemir și a lucrării *Descrierea Moldovei* etc.

Pe lângă materialele legate direct de numele Cantemir, în patrimoniu există lucrări relative la activitatea domnitorului. Printre acestea se evidențiază un desen de mari dimensiuni (gravură), încă inedit, care reprezintă scene ale campaniei de la Prut a țarului rus Petru I din anul 1711, la care, după cum se știe, a participat și Dimitrie Cantemir cu oastea moldovenească.

Reproducerea imaginii lui Dimitrie Cantemir prin prisma artei (în baza patrimoniului Muzeului Național de Istorie a Moldovei)

Ana Maria RUSNAC

0009-0000-3315-5795

Scopul acestei comunicări este de-a arăta personalitatea și contribuțiile lui Dimitrie Cantemir în cadrul istoriei într-un mod artistic, prin intermediul a două tablouri și a unei gravuri, care fac parte din patrimoniul Muzeului Național de Istorie a Moldovei.

În fondurile de bază și auxiliare ale MNIM se găsesc două portrete ale lui Dimitrie Cantemir, realizate de către un pictor recunoscut în RSSM – Alexandru Gushanov. Lucrările pictorului născut în Ucraina, în anul 1929, care a trăit în Moldova în perioada anilor 1945 - 2004, se păstrează în cele mai mari muzee din Republica Moldova. De asemenea, cele aproximativ cinci mii de portrete, naturi moarte, peisaje și picturi ale lui A. Gushanov se află în mai multe muzee din întreaga lume: Moldova, Ucraina, Rusia, Franța, Turcia, Bulgaria, România, Polonia, Grecia, Israel, SUA, Germania, Anglia, Nigeria, Ungaria și Iugoslavia. Portretul lui Dimitrie Cantemir, cu numărul de inventar FB-20753, este datat din 1991. Acest portret are dimensiunile de 40×50 cm și este pictat în ulei pe pânză. Un alt portret, creat de același autor, este o copie a portretului lui Dimitrie Cantemir, realizat în anul 1978. Cel mai probabil, această copie a fost făcută de pe portretul lui Dimitrie Cantemir, pictat de către Johann Gottfried Tannauer. Portretul în original a fost realizat în anul 1735, la comanda lui Antioh Cantemir. Johann Tannauer a fost pictor german care a lucrat cea mai mare parte a vieții în Rusia, la curtea lui Petru cel Mare. Portretul are numărul de inventar FA-5743, este realizat în ulei pe pânză și are dimensiunile de 40×60 cm.

La constituirea gravurii naționale, în anii '70-'80, au contribuit mai mulți graficieni, printre care se numără și Igor Vieru, maestru emerit în artă. În cadrul patrimoniul muzeal al Muzeului Național de Istorie a Moldovei se găsește o gravură a lui Dimitrie Cantemir, al cărei autor este Igor Vieru. Numărul de inventar al piesei muzeale este FB-14329, datează din anul 1987, este realizată pe o coală de hârtie, cu dimensiunile – 65×75 cm.

În concluzie, această comunicare aduce în lumină personalitatea excepțională a lui Dimitrie Cantemir, un *Homo universalis* al timpului său, prin intermediul celor două portrete și al gravurii expuse în patrimoniul Muzeului Național de Istorie a Moldovei. Lucrările artistice ale pictorului Alexandru Gushanov și gravura realizată de Igor Vieru reflectă admirabil contribuțiile lui Cantemir și importanța sa în istoria Moldovei. Aceste opere artistice păstrează vie memoria acestui mare erudit și om de cultură, asigurându-i un loc binemeritat în patrimoniul cultural al țării.

Abordări conceptuale și repere metodologice privind studiarea vieții private a membrilor familiei Cantemir

Lilia ZABOLOTNAIA

 0000-0001-9807-5809

În ultimele decenii, cantemirologia din Republica Moldova s-a manifestat printr-o serie de publicații științifice valoroase, care au contribuit esențial la dezvoltarea acestei discipline (A. Eșanu, V. Eșanu, V. Țvircur, Gh. Bobână, V. Ghilaș). Însă, în acest context, merită a fi menționat că principalele accente în acest domeniu au fost și sunt puse pe activitatea politică, științifică și cultural-literară a personalităților eminente din neamul Cantemir – Dimitrie și Antioh. Problemele ce țin de viața privată a acestora și a urmașilor lor este abordată tangențial, iar ceilalți membri ai familiei Cantemir, preponderent, sunt menționați în contextul activității celor două somități.

Drept consecință, studiarea parțială, selectivă și superficială a colecțiilor de documente de arhivă cu caracter privat de către cercetători, lipsa materialului analitic bazat pe documente noi, dar și ignorarea abordărilor metodologice contemporane interdisciplinare, contribuie în continuare la o imagine deformată și unilaterală a multor date personale din viața unor membri ai acestei dinastii celebre.

În demersul nostru propunem spre examinare, prin prisma antropologiei istorice, evaluarea și sistematizarea surselor de epocă, ce conțin informații veridice și revelatoare cu privire la viața privată și cotidiană, istoria familiei, relațiile interpersonale și la istoria personalizată a membrilor familiei Cantemir.

Pentru realizarea obiectivului nostru, au fost utilizate diverse colecții de documente, care oferă atestări importante despre viața privată și cotidiană a familiei Cantemir. În primul rând, a folosit documente publicate de autor anterior, depistate în Arhiva de Stat a Documentelor Vechi din Rusia (ASDVR), Arhiva de Stat a Rusiei (ASR), precum și în Secția de Manuscrise a Bibliotecii Naționale a Rusiei (SMBNR), în Secția Carte Rară a Bibliotecii Istorice Publice de Stat (BIPS), în Secția de Manuscrise a Bibliotecii Naționale Ruse (BNR) și în Departamentul de Manuscrise al Institutului de Literatură Rusă (Casa Pușkin) al Academiei Ruse de Științe din Sankt-Petersburg (DMILR (CP) ARȘ). Merită a fi subliniat că majoritatea documentelor, păstrate în aceste arhive, în mare parte, sunt neexplorate și până în prezent.

În cadrul cercetărilor, autorul s-a axat pe surse autentice (scrise și nescrise) din perioada studiată, care conțin informații veridice despre viața privată reală a membrilor familiei Cantemir, și aduce noi argumente, care risipesc o serie de interpretări și mituri eronate și nefondate. În urma revizuirii generale, au fost identificate câteva categorii distincte de izvoare, și este propusă o clasificare a acestora în funcție de conținut și semnificație.

I. Surse scrise:

I.1. cu caracter privat: notițe, scrisori particulare (Maria și Antioh Cantemir, Ecaterina Golîțyna, Anastasia Hessen-Homburg), mărturii ale contemporanilor (Friedrich-Wilhelm Bergholtz, I. Iliinskii, Voronțov);

I.2. de ordin juridic, patrimonial și administrativ: testamente (Dimitrie, Maria, Antioh și Matei Cantemir, Anastasia Hessen-Homburg, Ecaterina Golîțyna), contracte matrimoniale (Constantin și Matei Cantemir), certificate de divorț (Elena Alfimova-Cantemir), scrisori și dispoziții testamentare (Maria, Antioh, Constantin, Șerban Cantemir), acte administrative (porunci, decrete, petiții, hrisoave), corespondența oficială (scrisorile către și de la împărați, demnitari de stat), registre ale averii mobile și imobile (în special, testamentare).

II. Surse ilustrative: portrete, gravuri, picturi.

III. Surse grafice: stemă, blazon, ex-libris.

IV. Surse materiale: biserici, pietre funerare, cărți etc.

Rolul lui Antioh Cantemir în mijlocirea relațiilor polono-otomane la sfârșitul războiului între Sfânta Alianță și Imperiul Otoman

Ludmila MALAI

 0009-0006-2377-2312

Abordarea complexă a problematicii legate de mijlocirea de către moldoveni a raporturilor polono-otomane în preajma și după semnarea păcii de la Karlowitz din 1699 este realizată din perspectiva impactului raporturilor politice internaționale asupra statutului politico-juridic al Țării Moldovei într-o perioadă când libertatea sa de acțiune era puternic zdruncinată, iar însuși statutul ei era mai degrabă de obiect decât de subiect în aceste relații. Totodată, în acea conjunctură politică internațională, situația a impus diriguitorilor Imperiului Otoman să-i folosească pe domnii moldoveni sau pe sfetnicii acestora în diferite misiuni sau acțiuni politice, și administrative. A fost și cazul lui Antioh Cantemir, care a jucat un rol important în calitate de mijlocitor al relațiilor polono-otomane în această perioadă. Din această perspectivă, reflectarea rolului pe care domnii și sfetnicii moldoveni l-au jucat în sistemul devenit din ce în ce mai complex al relațiilor politice internaționale devine extrem de important și relevant din perspectiva rolului și locului pe care moldovenii le-au avut în cadrul acelor relații.

Contribuția lui Dimitrie Cantemir la cunoașterea istoriei României în perioada premodernă

Victor BÂRSAN

Comunicarea își propune, în principal, să evoce impactul operei cantemi-
rene asupra eforturilor Școlii Ardelene de a scrie o istorie cât mai completă și
mai bine documentată a românilor. Sunt expuse circumstanțele în care epi-
scopul Inocențiu Micu Klein a procurat și a oferit bisericii „unite cu Roma”
din Blaj, prin anii 1730-35, un exemplar manuscris din *Hronicul vechimei a
romano-moldo-vlahilor*. Lucrarea a produs stupefacție în mediul transilvan,
atât prin noutatea informațiilor istorice oferite, cât și prin erudiția dovedi-
tă prin prezentarea acestora, dar, mai ales, prin prestigiul rezultat din chiar
titlul lucrării. Caracterul „roman” al singurei națiuni transilvane, lipsite de
drepturi politice, era deosebit de prestigios într-un imperiu care se declara
„roman” și care avea o religie „romană”. *Hronicul* a fost copiat manual de
mai mulți învățați blăjeni și valorizat științific cu celeritate în opera istoricilor
Samuil Klein, nepotul episcopului, și Gheorghe Șincai, reprezentant al Tri-
dei Ardelene. Un reputat istoric maghiar, L. Gáldi, recunoaște că, în varianta
latină a *Istoriei românilor* a lui Șincai, se poate urmări, pas cu pas, influența
lui Cantemir. Din perspectivă modernă, analiza izvoarelor operei cantemi-
rene, în special a legendei originii troiene a românilor, care, așa surprinză-
toare cum pare astăzi, a avut o circulație largă în Evul Mediu, a fost esențială
în explicarea unui pasaj controversat, citat de Simion Dascălul și inserat în
Letopisețul lui Grigore Ureche. Subiectul, studiat timp îndelungat de istoricul
Ovidiu Pecican, de la Universitatea din Cluj-Napoca, a fost prezentat recent
publicului larg, printr-o monografie valoroasă. Există o paralelă tulburătoare
între destinele celor doi cărturari, Cantemir și Micu-Klein, care au murit în
exil, dar ale căror rămășițe au fost aduse, în sec. XX, în țară. Nu cunoaștem
gândurile lui Cantemir legate de destinul postum al trupului său, dar știm că
episcopul Inocențiu și-a dorit cu ardoare să se întoarcă printre ai săi, pentru
că – după credința sa – numai din pământul patriei poți reînvia.

Anul Dimitrie Cantemir și o expoziție de pictură

Ilie BOGDAN

Gheorghe CALCAN

Dimitrie Cantemir, domnitorul Moldovei, 1693, 1710-1711, s-a remarcat pe plan politic prin dorința de emancipare a țării de sub suzeranitatea otomană și încheierea Tratatului de la Luck cu Petru cel Mare.

Pe plan cultural, Dimitrie Cantemir este considerat cel mai învățat domnitor al românilor din toate timpurile. Membru al Academiei din Berlin, a realizat lucrări de geografie, istorie, filozofie, matematică, muzică, etnografie, literatură, având înscris numele pe frontispiciul bisericii Sainte Geneviève din Paris, alături de cel al marilor savanți ai lumii.

Nu întâmplător, Parlamentul României a adoptat Legea nr. 23/2023 privind instituirea anului 2023 ca „Anul Cultural Dimitrie Cantemir și Ciprian Porumbescu”.

În acest context, Bogdan Ilie a realizat la Universitatea Petrol-Gaze din Ploiești o expoziție de pictură, dedicată acestui eveniment. Expoziția a cuprins două compoziții de dimensiuni spectaculoase. Compoziția dedicată lui Dimitrie Cantemir are dimensiunile 12000×2300 mm, și pune în evidență câteva repere ale activității și personalității acestuia.

Integrăm o descriere a acestei compoziții în viziunea autorului.

Desenul începe din stânga, cu nașterea și copilăria lui Dimitrie Cantemir. Copilăria este reprezentată atât cromatic, cât și simbolic cu ajutorul leagănului. Cromatica bogată a leagănului indică faptul că Dimitrie a avut o copilărie frumoasă și îmbelșugată, sub ocrotirea tatălui său.

Tot în această zonă este reprezentat un element al educației lui Dimitrie Cantemir: biblioteca. Reprezentarea bibliotecii într-o manieră artistică bogată și luxuriantă indică diversitatea educației, cu valențele ei istorice, politice, geografice, muzicale și pune în evidență vasta sa pregătire și instruirea aleasă.

În partea de jos a acestei zone este reprezentată simbolic o „barcă” care sugerează faptul că pregătirea lui Dimitrie a fost asigurată de către un călugăr ales de către tatăl său, venit din Creta.

Mai departe, desenul cuprinde o reprezentare a colaborării politice a românilor cu Poarta Otomană.

O zonă predominantă a desenului o constituie reprezentarea a două opere importante, referențiale în cultura românească (un tratat de muzică și „*Descriptio Moldavie*”). Cele două lucrări sunt reprezentate prin dimensiuni mari, pentru a putea pune în evidență valoarea culturală a acestora în istoria culturii românești.

În partea de sus a desenului este reprezentat cu ajutorul elementelor cromatice și ale proporției artistice implicarea politică a lui Dimitrie Cantemir în relațiile cu Imperiul Rus.

Poziționarea altor elemente pe planșă, cum ar fi țările cu care Dimitrie Cantemir și tatăl său (și el domnitor al Moldovei) au avut relații politice, pun în evidență atât vecinătatea statelor, cât și complexitatea acestor relații.

Compoziția integrează și o caracteristică a elementelor și proporțiilor cu viziune subiectivă, pentru a putea pune în evidență valoarea acestora, dar și o viziune obiectivă, pentru a putea surprinde realitatea istorică.

Lucrarea noastră inserează, totodată, într-o manieră personală, elemente grafice simbolice, biserica, leagănul, biblioteca tancul, *Poarta Otomană*, *Palatul de la Otakoy*, *Institutul Ortodox* din Fanar și informații tip text, ani, nume, titluri etc.

Considerăm că prin această compoziție am prezentat propriul omagiu unei personalități de excepție în istoria, politica și în spiritualitatea românească, dar și în cea universală.

Valorificarea operei lui Dimitrie Cantemir în RSS Moldovenească

Gheorghe BOBÎNĂ

Cercetarea operei lui Dimitrie Cantemir în RSS Moldovenească debutează în anii '50 ai secolului trecut. Apar la Chișinău ediții ale scrierilor cantemirene (*Istoria ieroglifică*, 1954, *Descrierea Moldovei*, 1957). Primul studiu monografic aparține lui Vasili Ermuratski (*Общественно-политические взгляды Дмитрия Кантемира*. Chișinău, 1956, 103 p.). Studiul a fost apreciat, în primul rând, pentru apelul la manuscrisele originale cantemirene, păstrate în muzeele și bibliotecile din Rusia. Aceluiași autor îi aparține monografia *Дмитрий Кантемир – мыслитель и государственный деятель*. Chișinău, 1973, 154 p. Un cercetător asiduu al operei cantemirene a fost Tamara Ursu, autorul monografiei *Limba Hronicului lui Dimitrie Cantemir*. Chișinău, 1973, 255 p. Distinsul cercetător Vasile Coroban editează monografia *Dimitrie Cantemir – scriitor umanist*. Chișinău, 1973, 284 p. În anii '80 apar alte studii ale autorilor moldoveni, consacrate operei cantemirene: Alexandru Babii, *Дмитрий Кантемир*. Moscova, 1984, 173 p., Andrei Eșanu, *Dimitrie Cantemir. Descrierea Moldovei. Manuscrise și ediții*. Chișinău, 1987, 107 p. Activitatea de cercetare și editare în RSS Moldovenească a operei cantemirene merită să fie apreciată și promovată.

Arme Cantemirești în heraldica teritorială a Republicii Moldova

Silviu ANDRIEȘ-TABAC

 0000-0001-7224-8716

Procedeeul preluării armelor heraldice ale proprietarilor de altădată ai moșiei în stemele localităților de azi, așezate pe această moșie istorică, este unul dintre cele mai prestigioase și mai uzitate în cadrul elaborării noilor însemne în heraldica românească. În conformitate cu principiile canonice ale heraldicii, cu cât o stemă este mai veche, cu atât ea este mai valoroasă. Or, în condițiile când majoritatea unităților administrativ-teritoriale din spațiul românesc nu au avut însemne heraldice mai vechi de secolul al XVIII-lea, iar grosul acestora nu se bucură de steme nici astăzi, armele foștilor proprietari prezintă un interes special în căutarea unei vechimi. Din punct de vedere teoretic, în societatea medievală, stema stăpânului este și stema fiefului lui. Adică, fiecare sat de pe moșia unui boier ar fi putut purta pe drept stema acestui boier. Realitatea noastră, influențată de timpuriu de obiceiurile orientale (post-bizantine și turcești, mai ales), fără vreo autonomie teritorială însemnată, nu a văzut o implementare a acestui construct teoretic pe viu. Acest fapt însă nu înseamnă că nu putem apela la armele de demult acum, când există un interes pentru heraldica clasică. Mai ales că secolul al XX-lea a trecut la capitolul „Istorie” și ideea de moșie și de clasa boierilor. Evenimentele politice din același secol al XX-lea au influențat din strâns cercetarea istorică, încât nu s-au publicat la timp o serie întregă de surse istorice legate de proprietatea boierească, inclusiv un corpus științific heraldic și sigilografic cu stemele nobilimii autohtone, așa cum există în alte țări, care au realizat acest deziderat încă în secolul al XIX-lea. Din această cauză, astăzi nu se cunosc armele a circa 90% din familiile boierești din Moldova și Țara Românească, fapt care îngreunează antrenarea lor în procesul elaborării heraldicii teritoriale noi.

În cazul familiei Cantemir, avem de a face cu o situație excepțională, deoarece de armele heraldice ale Cantemireștilor s-au ocupat cei mai mari heraldiști români – Dan Cernovodeanu, Jean Nicolas Mănescu –, dar și alții. Pe de altă parte, stema doamnei Anița Bantăș, mama lui Dimitrie Cantemir, rămâne nesemnălată încă în istoriografia națională. Stema familiei Cantemir a fost utilizată la elaborarea stemei orașului Cantemir (2018-2019), dar nu și în cea a raionului Cantemir (2016-2017). O mobilă heraldică cu aluzie la familia Bantăș a fost inclusă în stema satului Pojăreni, raionul Ialoveni (2016). Autorul trece în revistă procesul adoptării acestor însemne și semnificația lor simbolică.

Câteva observații cu privire la lupta de la Rovine

Ilona CZAMAŃSKA

 0000-0002-0492-0854

Lupta de la Rovine este, de mult timp, obiectul discuțiilor în literatura istorică. În special, controversată este datarea acestei lupte, existând mai multe opinii: 10 octombrie 6903/1394, 17 mai 1395 și 10 octombrie 1395. Conform letopisețelor sârbe, lupta a avut loc la 10 octombrie al anului 6903 (adică 1394) și, ca rezultat, Mircea a biruit, iar regele Marco din Prilep și Constantun Dragaș din Velbužd (tatăl împărătesei bizantine Helena, soția lui Manuel II) și-au pierdut viața. În acest context, merită menționat că cronicarii sârbi nu au fost martori oculari ai acestor evenimente, dar le-au descris abia în secolele XVII-XVIII.

Într-un document din mănăstirea Hilandar de pe Muntele Athos, găsim data exactă a morții lui Constantin Dragaș – 17 mai 1395. Drept confirmare a acestei date servește și un alt document al epocii, al fiicei lui Constantin Dragaș, emis pentru mănăstirea Petra, în octombrie 1395, în care dânsa obliga călugării să-l pomenească pe tatăl ei. Această datare a fost respinsă de majoritatea istoricilor români din cauză situației dificile a lui Mircea în luna mai a anului 1395 și pierderea tronului, care a fost ocupat de Vlad Uzurpatorul. Un rezultat ciudat pentru o luptă victorioasă. După cronicarii otomani Orudj bin Adil și Mehmed Neșri, lupta a avut loc la Argeș și a fost pierdută de Mircea. Mulți istorici preferau ipoteza că, în realitate, au fost două lupte: prima – la Rovine, victorioasă pentru Mircea, la 10 octombrie 1394, și a doua – la Argeș, pe care Mircea a pierdut-o. Mult timp, subsemnata era adeptă a acestei teorii. Însă itinerariul lui Bayezid I, pe care l-a reconstituit Tahsin Gemil, demonstrează că în toamna anului 1394 el era în Asia Mică și expediția lui personală în Țara Românească era imposibilă. El propune datarea luptei de la Rovine la 10 octombrie 1395. Propunerea aceasta, la fel, este imposibilă din cauza că Mircea în acest timp nu a domnit în Țara Românească.

Analiza lanțului de izvoare din cele mai vechi timpuri ne aduc argumente că lupta nu a fost victorioasă pentru Mircea, rămânând nerezolvată din punct de vedere militar. Bayezid I și-a atins scopul acestei operațiuni militare: a izolat Nikopolul de ajutorul din partea Țării Românești și a cucerit această cetate, luând ca prizonier pe țarul bulgar Ivan Șișman (care a fost executat

la 3 iunie). Cea mai veche și cea mai credibilă mențiune despre luptă o găsim în *Cronică Anonimă Bulgară* (începutul secolului al XV-lea). În cronică găsim informația că bătălia a fost cruntă și sângeroasă. Bayezid, văzând că se găsește într-un loc (locație) dificil, a luat decizia să se retragă din acest loc. Mihai Moxa, care s-a bazat pe acest izvor, a scris că Bayezid a fugit de pe câmpul de luptă și anume această informație eronată a generat falsul despre victoria lui Mircea.

Tranzacții funciare înregistrate în perioada anilor 1504-1510

Olga ARAMA

 0000-0002-4563-1450

În Țara Moldovei și în celelalte teritorii românești, proprietatea pământului nu constituia un drept privat, individual, dar aparținea întregii familii. Acest tip de proprietate era unul familiar, fiind sub forma unei gospodării, ce oferă membrilor familiei unica sursă de venit, proprietatea particulară are rolul de a asigura coeziunea socială a acestora. Gospodăria ca proprietate particulară, proprietate asupra mijloacelor mobile ori imobile de producție, are un caracter ereditar și inalienabil. Ea este atribuită nu unui cap al familiei, ci tuturor membrilor acesteia, fie aceștia soție sau copii, astfel încât cel dintâi nu poate să dispună de ea în defavoarea celor din urmă, ceea ce ne demonstrează și actele de cumpărare-vânzare, sau trecere în proprietatea cuiva, unde sunt menționați toți membrii familiei. Aspectele interne ale actelor domnești se caracterizează prin introducerea sporadică a limbii sârbe ce a fost transplântată în actele domnești de grămăticii veniți din Serbia, ca, spre exemplu, actul domnesc din 25 martie 1508, „scris de Vasko Sârbul”.

Sigilografia actelor emise de către cancelaria domnească prezintă semne distinctive, astfel putem observa în actul de pe data de 28 februarie 1507, scris în Huși, „prin care Bogdan voievod întărește lui Ioachim Săcuianul satul Săcueni de Jos”, întipărirea sigiliului ce „are emisfera în ceară alba”, față de actele emise în perioada domniei lui Ștefan cel Mare în care „sigiliul atârnat este în ceară roșie”.

Biserica „Sfinții 40 de Mucenici de la Sevastia”, ctitorie și necropolă a dinastiei vlaho-bulgare a Asăneștilor, din Munții Haemus

Ginel LAZĂR

 0009-0008-7113-3472

Statalitatea Asăneștilor, constituită în urma răscoalei vlaho-bulgare din Munții Haemus (post 26 octombrie 1185), reprezintă prima și ultima încercare a Romanității Orientale de la sud de Dunăre de a se organiza într-un stat de sorginte vlahă (românească), bazat însă pe tradiția politică a Primului Țarat Bulgar. Dinastia de origine vlahă (românească) a Asăneștilor a dat o seamă de suverani, numiți țari, în tradiția politică bulgară, printre care îi amintim aici doar pe Ioniță Kaloioannes și Ioan Asan al II-lea, ultimul dintre ei devenind, după lupta de la Klokotnița din 9 martie 1230, un adevărat suveran balcanic, care a instituit o hegemonie imperială în regiune.

În cinstea victoriei amintite, repurtate în dauna împăratului grec de Thessalonic, Theodor Comnenos, Ioan Asan al II-lea ridică pe malul râului Iantra, sub zidurile cetății „Țareveț”, o biserică de factură imperială cu hramul „Sfinții 40 de Mucenici de la Sevastia”. În jurul bisercii se va organiza una dintre cele mai importante mănăstiri din capitala Asăneștilor (Târnovo). Biserica este astăzi un veritabil monument al artei și culturii bulgare, adăpostind urme de necontestat ale istoriei, având, totodată, și funcție de necropolă a dinastiei Asăneștilor. Ca orice monument multiseclar, acest lăcaș de cult, astăzi muzeu, ascunde în vechea sa incintă o serie de mărturii ale trecutului, neelucidate încă pe deplin.

Influența iluminismului asupra reformelor educaționale în Ungaria, Partium și Transilvania

Melinda Gabriela KERESZTES

Acest demers științific propune o analiză asupra proiectelor educaționale inițiate de către monarhii Imperiului Habsburgic, începând cu domnia împărătesei Maria Tereza.

Într-o primă fază, se propune să urmărim influența pe care o aduce iluminismul asupra reformelor educaționale din cadrul Imperiului Habsburgic. Urmărim să descoperim principiile iluministe, care au pus bazele reformei educaționale din Viena. Apoi vom analiza reformele educaționale din Ungaria, Partium și Transilvania, pentru a înțelege sistemul de învățământ.

În a doua fază a materialului, dorim să prezentăm legile educaționale, mai precis, felul cum au fost elaborate și transpuse din Viena în Ungaria și în provinciile anexate.

La finalul acestui demers, propunem să prezentăm efectele curentului iluminist asupra învățământului în Ungaria, Partium și Transilvania.

În concluzie, materialul dorește să arate felul în care se naște învățământul în Ungaria, Partium și Transilvania prin politicile susținute de către coroana habsburgică.

Arhitectura „Palatului pârcălabului” de la Orheiul Vechi. Controverse

Tamara NESTEROV

0000-0002-4013-3954

Pe locul cel mai înalt al sitului arheologic Orheiul Vechi, unde relieful cade la nivelul Răutului de la o înălțime de cca 100 m, se află o incintă fortificată, întărită la colțurile de sud și la mijlocul curtinelor cu turnuri cilindrice, fără spațiu interior, cu rost de întărituri ale zidurilor. La zidul de nord, orientat spre malul Răutului, este alipit „palatul pârcălabului”, de mari proporții, construit din cărămidă uscată la soare. Palatul era construit deasupra unui nucleu subteran, cruciform în plan, din cărămidă roșie, depășindu-l considerabil în dimensiuni. Trei coridoare dinspre trei fațade conduceau spre încăperea centrală, servind și de legătură între 7-8 odăi mari, înzestrate cu sofale. Fațada casei, orientată spre sud, avea la colțuri turnulețe circulare cu destinație decorativă. Într-un atelier de olărie din colțul de nord-vest al curții au fost depistate detalii din cărămidă pentru fațadele dulăpioarelor „kefas”, ce împodobeau locuințele din arealul arabo-musulman. Nucleul subteran cruciform era orientat cu axa spre Mecca, provenind de la o construcție de cult islamic, ce-a atras după sine amplasarea piezișă „stingheră” a casei față de incinta fortificată, amplasată perpendicular cotelor de relief. Efortul constructorilor de a uni clădirea de locuit cu curtea incintei fortificate, a condiționat forma trapezoidală a „palatului” și a unor încăperi, fără pătrunderea luminii naturale. La fațada de sud a casei s-a alipit o construcție mare din piatră, sub forma unui foișor. Deasupra vestigiilor mausoleului a fost construită locuința nobiliară, când se renunțase la cultul islamic, mărturie fiind și numele emirului Dimitrie, menționat documentar ca stăpân pe aceste locuri în anii '60 ai aceluiași secol. Clădirile au rămas neterminate și numai o parte din ele vor fi folosite când localitatea va intra în componența statului moldovenesc și se va numi Orhei. Incinta a primit la curtea de nord întărituri sub forma contraforturilor. În săpăturile de lângă zidurile incintei au fost găsite cahle cu subiect caracteristic pentru Moldova din secolele XV, care proveneau de la sobele din această clădire, casa fiind numită de primii cercetători „Palatul pârcălabului”.

**Literatură la comandă în secolul al XVI-lea:
rolul iezuiților în răspândirea propagandei despre
Țările Române în Italia și Spania**

Oana-Andreea SÂMBRIAN

ID 0000-0002-3352-0710

În ultima decadă a secolului al XVI-lea, care se suprapune pe așa-numitul „război cel lung”, confruntarea se poartă nu numai la nivel militar, ci și de propagandă. Este vorba, practic, de o formă incipientă a războiului informațional, care stă la baza războiului contemporan. În această perioadă, se intensifică răspândirea protoziarelor, cunoscute sub denumirea de *avvisi* în Italia și *relaciones de sucesos* în Spania, care reproduc nenumărate tipuri de informații, prezente și în mass-media actuală. Una dintre temele recurente este războiul. Pe lângă munca de stabilire a surselor acestor protoziare, este interesant de observat și că ele au stat la baza redactării de piese de teatru cu iz propagandistic, pro-catolic, în spațiul italo-spaniol. În lucrarea noastră, vom aprofunda modul în care evenimentele din Transilvania și Țara Românească sunt reprezentate în două piese redactate la sfârșit de secol XVI, atât în Italia (Giulio Cesare Croce, *Tragedia o Sotterranea confusione o vero tragedia sopra la morte di Sinam Bassa famoso capitano de' Turchi - 1596*), cât și în Spania (Luis Vélez de Guevara, *El capitán prodigioso*, cca. 1597), cu evidențierea elementelor inedite descoperite pe parcursul acestui an în urma cercetărilor pe care le-am întreprins la Biblioteca Marciava (Veneția) și la Biblioteca Academiei Regale de Istorie (Madrid).

Condica Marii Logofeții din 1692-1714 și lumea femeilor din Țara Românească de la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea

Șarolta SOLCAN

0000-0002-5815-0699

Documentele din *Condica Marii Logofeții* au fost redactate la sfârșitul secolului al XVII și în primii ani ai secolului al XVIII-lea, dar în ele sunt evocați oameni, situații începând cu domnia lui Matei Basarab sau chiar mai devreme. Acest fapt ne permite cunoașterea oamenilor din a doua jumătate a secolului al XVII-lea, a modului cum au fost percepute peste decenii anumite situații, cum era transmisă memoria familiei din generație în generație.

Constatăm cum evoluau relațiile din cadrul unei familii, al unei comunități de-a lungul timpului și putem vedea care erau factorii ce determinau producerea unor schimbări. Accentul se pune pe femeie, pe greutățile pe care le întâmpină și pe rolul jucat de ea într-o societate aflată în schimbare continuă. Poate cel mai bine se pot observa năzuințele femeilor la categoria văduvelor. Tradiția și legislația societății românești le așează pe acestea în fruntea familiei, le obligă să iasă din spatele bărbatului, din anonim.

În Țara Românească, la 1700, femeia avea un statut inferior bărbatului, reflectat de faptul că bunurile ei erau date soțului atât de familie cât și de domn, nu era prezentă în actele de eliberare din servitute, accesul la moșteniri era dat „fiilor”. Acest lucru nu le-a împiedicat pe unele dintre ele să participe la actul de judecată ca jurat, să dispună de bunurile lor chiar contra acordului familiei și intereselor comunității.

Establishment of Islam in the North Caucasus (Dagestan, Ingushetia, Chechnya, Balkar)

Tornike DIASAMIDZE

The Caucasus region stands out for its multi-ethnicity since it is inhabited by residents of diverse ethnic groups and religions on both sides of the Caucasus Mountains, most of whom belong to the indigenous population of the Caucasus.

Georgia has long held a significant role in the Caucasus region, where major events have frequently taken place.

Serving as a cultural, economic, and religious centre for the Caucasus, the region initially experienced an influx of Islam in the seventh century. However, this religion struggled to gain a foothold due to the firmly established presence of Christianity. Christ's disciples had preached Christianity in the region, which had been taking shape as a religion since the fourth century.

The spread of Islam among the peoples of the region occurred after Temur Leng's appearance and was partially triggered by the decline of Georgia, which was no longer capable of leading the preservation of Christianity in the Caucasus.

The Ottoman Empire and later the Persian Empire's interests in the Caucasus region after Temur Lang's expeditions also facilitated the introduction of Islam. However, despite its paradoxical nature, the introduction of Islam to the peoples of the North Caucasus can be traced back to the Christian Russian empire.

Russia actively sought to conquer the Caucasus region from the early 19th century. Firstly, Georgia was conquered before attacking the people of the North Caucasus from both the north and south. The majority of these people, having witnessed the negative impacts of the Russian Empire, chose to resist their enemy instead of surrendering without a struggle. Therefore, they employed religion as their most potent weapon in the fight against the enemy.

After Islam was partially adopted by the North Caucasus people, it became a unifying force against Christianity following the Russian Empire invasion. Islam then emerged as the main weapon in the fight against Christian Russia and united the local population.

Revisiting the Horomayr Monastery Complex: Recent Discoveries and Architectural Revisions

Vahagn AYVAZYAN

The article, which is based on lithographic inscriptions, archival materials, and on-site studies carried out together with other architects, presents a description of the complex consisting of two groups of monuments of the Horomayr medieval architectural complex in the Lori region of the Republic of Armenia. As a result of studies, the correction of the dates of construction of the Lower Monument Group of the complex was made, as well as the description of the unpreserved covers of the Lower Monument Group. The article also describes the frescoes of the Lower Monument Group, the terraced gardens in the complex. During the studies, measurements of the structure were made, inscriptions were documented, a draft proposal for the restoration of the monastery was made.

Urme ale nobilimii românești în colecțiile Complexului Muzeal Arad

Felicia Aneta OARCEA

 0000-0002-9952-6218

Cercetările despre nobilimea românească din părțile Aradului au prins contur în ultimii ani, când istoricii și cercetătorii și-au reunit eforturile, pentru a descoperii originile unor intelectuali ai vremurilor de odinioară. Demersul se înscrie în încercarea de a reitera importanța elitei nobiliare românești în viața culturală, politică, economică și spirituală. Bogatele colecții ale muzeului arădean adăpostesc urme ale prezenței lor. Picturi, litografii, fotografii, documente, bunuri culturale bi- și tridimensionale, donate sau achiziționate de la urmașii acestora ori recuperate de specialiști, reîntregesc un univers al trecutelor vieți nobiliare românești arădene. Supraviețuitoarele ale vremurilor comuniste, ele deschid noi orizonturi de cercetare a unei lumi fascinante, ai cărei reprezentanți au modelat prin puterea exemplului o bună parte din lumea în care trăim și noi astăzi.

Tezaurul monetar „Chișinău-Poltava”

Elena ARCUȘ-JANTOVAN

 0000-0002-9741-6963

În timpul lucrărilor agricole efectuate pe un teren aflat în apropiere de șoseaua Poltava, elevii școlii profesionale nr. 2 din or. Chișinău, V.M. Hilev și V.N. Medvedev, au descoperit un tezaur monetar. Acest tezaur a fost transmis Muzeului Național de Etnografie și Istorie Naturală, fiind înregistrat în data de 20 decembrie 1971, Act nr. 3120 (nr. de inventar – 13002). Ulterior, tezaurul a fost transferat la Muzeul Național de Istorie a Moldovei, conform Actului nr. 510 din 21 decembrie 1987 (nr. de inventar – FB-13587-13671; N. 14155-14239).

Tezaurul este constituit din 85 de monede (84 ex. din argint și 1 ex. din cupru), emise de Alexandru al II-lea (1855-1881), Alexandru al III-lea (1881-1894) și Nicolae al II-lea (1894-1917). Piesele din structura tezaurului reprezintă nominale de:

- **½ Copeici** (1 piesă): 1912;
- **5 Copeici** (6 piese): 1892, 1897, 1899, 1902, 1905, 1914;
- **10 Copeici** (28 piese): 1861, 1870, 1899, 1900 (3), 1901, 1903, 1904, 1905, 1906 (3), 1907 (2), 1908 (2), 1909 (2), 1910 (3), 1912, 1913, 1914, 1915 (3);
- **15 Copeici** (26 piese): 1870, 1878, 1890, 1898, 1899, 1900, 1902, 1903 (3), 1904 (2), 1906 (2), 1907, 1908 (2), 1909, 1911, 1912 (2), 1913, 1914 (2), 1915 (2);
- **20 Copeici** (24 piese): 1873, 1879, 1901, 1903, 1904, 1905, 1908, 1909 (2), 1910, 1911, 1912, 1913 (2), 1914 (3), 1915 (7).

Două rarități bibliofile: *Bucoavna* (Chișinău, 1836) și *Abecedarul moldovenesc* (Chișinău, 1917)

Elena CHIABURU

 0000-0002-9816-7428

Vechile manuale școlare – *Bucoavnele* și *Abecedarele* – sunt considerate rarități bibliofile, deoarece, fiind folosite în școală și transmise de la o generație la alta de copii, au avut o uzură mult mai intensă decât cărțile bisericesti. Din aceste motive, în marea lor majoritate s-au pierdut. Actualmente, dintre *Bucoavnele* imprimate la Chișinău, în colecțiile R. Moldova nu se mai păstrează decât două exemplare, și acelea incomplete: unul din 1815 și altul datat imprecis 1840 - după filigranul ce reprezintă chiar anul 1840. Recent, am depistat și introdus în circuitul cunoașterii din România două rarități bibliofile imprimate la Chișinău. Niciuna dintre ele nu figurează în lucrările de specialitate consultate și nici în cataloagele vreunei biblioteci din România și R. Moldova. În ordine cronologică, cea mai veche este o ediție necunoscută a unei *Bucoavne*, tipărite la Chișinău în anul 1836. Este un volum bilingv, cu textul paralel ruso-român, continuat în partea finală cu câteva file manuscrise de mai multe mâini, preponderent în limba română, cu grafie chirilică și cerneală neagră. Apariția acestei *Bucoavne* se plasează în contextul politicii imperiale ruse de schimbare administrativ-lingvistică a teritoriului de la est de Prut, anexat în anul 1812. Concret, ea trebuie legată de ucuzul imperial din 1835, prin care se acorda un ultim răgaz de șapte ani, în care instituțiile basarabene mai puteau accepta acte redactate în limba română. Prin urmare, învățarea limbii ruse trebuia forțată și grăbită, instrumentele principale fiind, desigur, cărțile de școală. Importanța *Bucoavnei* descoperite de noi rezidă în faptul că modifică limita temporală considerată până acum drept început al imprimării bucoavnelor bilingve în Basarabia, de la 1840 la 1836. Cea de-a doua tipăritură descoperită de noi este *Abecedarul moldovenesc* „pentru Anul întâiu de școală, alcătuit de arhimandritul Gurie în tovărășia mai multor iubitori de luminarea norodului”, imprimat la Chișinău în Tipografia Societății Culturale a Românilor din Basarabia, în anul 1917. Este prima carte de școală cu grafie latină, tipărită la est de Prut. Autorul declarat, arhimandritul Gurie, va deveni primul titular român al Mitropoliei Basarabiei după 106 ani de ocupație rusă, o personalitate față de care istoria

încă are datorii. Tipografia Societății pentru cultura Românilor din Basarabia a fost adusă peste Prut de Onisifor Ghibu, el fiind și autorul real al *Abecedarii*. Ambele cărți prezentate aici i-au aparținut lui Gheorghe Teodorescu Kirileanu (13 martie 1872 - 13 noiembrie 1960), intelectual erudit și bibliofil avizat, membru de onoare al Academiei Române, Bibliotecarul Casei Regale a României între anii 1906 și 1934, și se păstrează în Biblioteca Județeană Neamț, ce poartă numele ilustrului cărturar. *Bucoavna* (Chișinău, 1836) poartă și mențiunea că provine din Basarabia, fiindu-i dăruită lui G.T. Kirileanu de Gheorghe V. Madan (5 octombrie 1872 - 7 noiembrie 1944), intelectual unionist, folclorist și prozator de valoare, supranumit „Ion Creangă al Basarabiei”. Ambele volume sunt de o raritate absolută: exemplare unice în România și R. Moldova, în niciuna din bibliotecile cercetate nemaieexistând vreun alt exemplar, și au fost propuse pentru clasare în patrimoniul cultural național din România – categoria *Tezaur*.

Nivelul de avere al elitei comerciale din orașul Chișinău (1812-1868)

Sorin GRAJDARI

0000-0001-9385-5195

După încheierea războiului ruso-turc din anii 1806-1812, teritoriul dintre Prut și Nistru, numit de ruși *Basarabia*, a fost anexat la Imperiul țarist. Cu o economie afectată de război, autoritățile imperiale rusești au întreprins o politică colonială, oferind diverse privilegii pentru cei care urmau să se stabilească cu traiul în această regiune. O atenție deosebită era acordată comerțului. Însă legislația comercială rusă, fiind una protecționistă, a fost mai avantajoasă pentru negustorii alogeni, decât pentru cei autohtoni. Profitând de privilegiile oferite de autoritățile imperiale rusești, aceste comunități alogene s-au încadrat foarte rapid în comerțul basarabean, reușind să adune un capital comercial destul de mare. Cel mai elocvent exemplu este cel al negustorului grec Pantelei Sinadino, considerat unul dintre cei mai bogați negustori din Basarabia, care dispunea de un capital comercial ce valora, în prima jumătate a secolului al XIX-lea, 2 mln ruble.

Pentru a înviora economia Basarabiei, autoritățile imperiale rusești, încă de la început, au încercat să atragă în această regiune bancheri și oameni de afaceri bogați. Astfel, se credea că, „dacă aceștia se vor așeza cu traiul în Basarabia, vor atrage prin exemplul lor și alți negustori”.

O măsură destul de importantă care avea să influențeze direct pe negustorii alogeni a fost și suprimarea cordonului sanitaro-vamal de la Nistru, fapt care le-a permis să-și extindă piața de desfacere, să acumuleze mari capitaluri comerciale, dar și să contribuie la dezvoltarea economică a Basarabiei.

După anexarea Basarabiei la Imperiul Rus, orașul Chișinău a devenit un important centru comercial. În acest oraș s-au încadrat în comerțul intern și extern negustori bogați angroșiști, majoritatea greci, armeni și evrei. Astfel, burghezia comercială și, mai apoi, elita comercială, în Chișinău, a fost formată, în fond, din elemente alogene, care s-au stabilit în această regiune în diferite perioade de timp.

Turnurile de apă de la Spitalul Clinic de Psihiatrie Costiujeni – un valoros patrimoniu industrial al Republicii Moldova

Olga ANDRANOVICI

0000-0003-3542-3671

Turnurile de apă de la Spitalul Clinic de Psihiatrie Costiujeni reprezintă un important exemplu de patrimoniu industrial în Republica Moldova. Aceste structuri impresionante au fost construite în secolul al XIX-lea și au avut un rol vital în asigurarea apei potabile pentru spital și comunitatea înconjurătoare. Ele sunt considerate simboluri ale dezvoltării tehnologice și industriale din acea perioadă. Situate în localitatea Codru, în apropierea Chișinăului, turnurile de apă de la Spitalul Clinic de Psihiatrie Costiujeni reprezintă un exemplu remarcabil de arhitectură industrială. Acestea au fost proiectate și construite cu atenție la detalii, utilizând materiale durabile și tehnici avansate pentru acea vreme. Ele au servit ca rezervoare de apă înalte, asigurând presiunea necesară pentru distribuirea apei în clădirile spitalului.

Cu toate acestea, este important să subliniem că turnurile de apă de la Costiujeni se află într-o stare de degradare avansată și necesită intervenții de conservare și restaurare. Eforturile de restaurare ar trebui să includă expertiza specialiștilor în conservarea patrimoniului industrial, pentru a asigura păstrarea autenticității și valorii istorice a acestor structuri.

Valorificarea acestui patrimoniu industrial poate aduce beneficii semnificative Republicii Moldova. Turnurile de apă de la Costiujeni pot fi transformate în atracții turistice, oferind vizitatorilor o perspectivă fascinantă asupra istoriei industriale a țării. De asemenea, aceasta ar putea contribui la dezvoltarea turismului cultural și la promovarea patrimoniului industrial în rândul turiștilor străini.

În concluzie, turnurile de apă de la Spitalul Clinic de Psihiatrie Costiujeni reprezintă un valoros patrimoniu industrial al Republicii Moldova, care merită a fi valorificat, cel puțin din punct de vedere științific. Aceste structuri constituie nu doar o parte importantă a istoriei tehnologice și industriale a țării, ci și o oportunitate de a atrage atenția asupra patrimoniului industrial mai larg și de a-l promova în rândul publicului. Prin cercetarea, conservarea și restaurarea acestor turnuri, putem păstra și transmite viitoarelor generații valoarea și importanța patrimoniului industrial al Republicii Moldova.

Family Barchevsky Tomb at the Lychakiv Cemetery: Historical and Anthropological Study

Yuriy DOLZHENKO

 0000-0001-9807-2835

Oleksiy LOZYNSKYI

Antonina KIZLOVA

 0000-0002-2056-3834

The comprehensive restoration of the chapel belonging to the noble Barchevsky family (constructed between 1885-1887 at the Lychakiv Cemetery in Lviv) was carried out in 2020-2021, funded by the “Protection” program of the National Institute of Polish Cultural Heritage Abroad “Polonica”. The National Institute of Polish Cultural Heritage Abroad “Polonica” is a specialized state institution that implements restoration, promotional, research, and inventory projects beyond the borders of Poland.

The aim of this work is to characterize the results of the chapel restoration from an interdisciplinary perspective.

The restoration work began in the summer of 2020 with the arrangement of burials in the crypt and the installation of scaffolding around the chapel. During the investigation, both materials and the crypt itself were photographed. After removing the entrance cover, damaged and broken coffins from all burials were discovered. A Soviet-era woman’s lipstick, a Soviet glass “grančak” for 200 ml, and a casing from a pistol cartridge MP-38/40 were found.

Subsequent stages involved stone restoration, including the reconstruction of lost dome fragments based on archival photos. Then, the reconstruction of stained-glass windows was carried out using archival materials and artistic metalwork. The final stage of the project included the landscaping of the area adjacent to the chapel in the summer of 2022.

The research also encompassed anthropological studies utilizing techniques to determine sex and age, osteo- and cranioscopy, cranio-phenetics, as well as historical-source studies. All 7 burials from the Barchevsky family crypt (5 male and 2 female) were investigated.

The results revealed a barbaric attitude of Soviet military and civilian citizens towards aristocrats, as well as a general disregard for the tombs and bur-

ials. Evidence of material theft from the burials was found, which presumably contained valuables stored in the coffins and on the deceased themselves.

Proof of desecration of the chapel and the remains of the interred individuals was discovered, including the theft of skulls (except one with the evidence of trepanation and without the sawed-off top, presumably stolen to create a ritual chalice., only lower jaws remained). Presence in the 1980s for the purpose of consuming alcohol and ritualistic desecration was also evidenced, likely by satanists (inscriptions were found in the chapel: “Wellcome (sic!) to HELL!”; “Satan Claus” and “Archangel, Dark Angel / Lend me the (sic! - thy) light / Through death’s vail (sic!) / Till we have Heaven in sight”).

Dark hair near the male skull, structurally and color-wise similar to the hair of Wieńczysława depicted in her youth, indicates the hereditary nature of this hair color among the Barchevsky family. Also, characteristic dimples on the chins of different interred individuals point to the preservation of skeletal remains representing this family, despite the defilement of the crypt. Each skeleton was successfully matched with a specific family member.

In conclusion, the work in the Barchevsky family chapel extends beyond mere physical restoration. It touches on cultural, historical, and anthropological dimensions, illustrating the complexities of heritage preservation and the layers of meaning embedded in such projects.

Building a new state from ancient stones: ruins in the album “Renaissance of Greece” published at Braila in 1895 by Pericles Pestemalgioglu

Andreea ȘTEFAN

 0000-0002-1715-7157

In this paper, I investigate the significances attached to the presence of ruins in the album “Renaissance of Greece” published at Braila in 1895 by Pericles Pestemalgioglu that depicts the Greek Struggle for Independence (1821-1830). The 39 lithographs were created by the engraver J.B. Kuhn, who based them on the drawings of painter Peter von Hess (1792-1871). They were first printed in Munich by H. Kohler, in circa 1835. The Braila edition reproduces the lithographs with their original frame and titles in four languages, while adding a short commentary for each plate in Greek placed under the frame. I focus on the Braila edition and explore it through the depictions of ruins. I take as starting point Allain Schnapp’s illuminating work on ruins, which pointed out to their time and culture-specific meaning. On the other hand, Krzysztof Pomian’s concept *sémiophore* allows me to explore in its complexity the web of meanings formed around this series of lithographs. The original visual narrative in the images, a product engendered by the western philhellenic movement, enters in dialogue with the album, a product of a later period and of the local Greek diaspora in the Kingdom of Romania. Its new publication, local and international, as well as its creator, Pericles Pestemalgioglu alter and enrich the cultural history of Hess’s initial paintings.

Emigrarea țăranilor din județul Bender în Extremul Orient/Siberia (1896-1914)

Viorel BOLDUMA

 0000-0003-2111-3701

Din momentul anexării Basarabiei la Imperiul Rus, în 1812, interesul pentru istoria provinciei, în general, și problemele majore ce țin de politica social-economică a țarismului la periferiile naționale ale Imperiului, în special, constituie un subiect actual și necesar de cercetare. După anexarea Basarabiei de către Imperiul Rus, o parte a populației, de teama transformării lor în țărani iobagi, a emigrat peste Prut, în Principatul Moldova. Situația economică a țăranilor s-a înrăutățit și mai mult, odată cu implementarea politicii de colonizare cu populație alogenă (bulgari, găgăuzi, germani, elvețieni, evrei etc.), care s-a bucurat de diverse înlesniri și privilegii din partea autorităților imperiale.

Problema emigrației țăranilor din Basarabia în Caucaz, Crimeea, nordul Mării Negre și Extremul Orient/Siberia a fost elucidată sporadic în literatura de specialitate, rămâne un subiect actual, puțin cercetat și necesar ca temă de cercetare, cu atât mai mult că multe subiecte n-au fost puse în general în discuție, rămân până în prezent necunoscute și necesită o abordare specială și detaliată. În vederea realizării procesului de emigrare a țăranilor în Extremul Orient, autoritățile țariste au emis, la 20 martie 1861, *Regulamentul privind așezarea rușilor și străinilor în regiunile Primorie și Amur ale Siberiei de Est*, pentru o perioadă de 20 de ani, care, ulterior, a fost prelungită, cu anumite completări în anul 1882, pentru o perioadă de încă 10 ani, apoi în anul 1892 – cu încă 10 ani.

Documentele depozitate în *Oficiul gubernial din Basarabia* (Fondul 329) al Agenției Naționale a Arhivelor, Direcția generală Arhiva Națională, reprezintă corespondența dintre autoritățile țariste/centrale și funcționarii locali din Basarabia cu privire la cererile de emigrare a țăranilor pe pământurile statului, din județele Basarabiei, inclusiv din județul Bender, în Extremul Orient, drept cauză principală fiind insuficiența de terenuri agricole și nu numai.

În comunicarea de față, în baza documentelor de arhivă inedite, vom examina specificul emigrării țăranilor din județul Bender în Extremul Orient/Siberia în anii 1896-1914, vom scoate în evidență cauzele care i-au impus pe țărani la acest pas și poziția pe care au avut-o instituțiile regionale și imperiale pe acest caz.

Marcu Glaser – omul, preotul, episcopul

Petru CIOBANU

Viața catolicilor din Chișinău în perioada interbelică a fost marcată profund de figura lui Marcu Glaser, care i-a păstorit pe credincioșii de rit latin, începând cu anul 1916 și până în anul 1939.

Marcu Glaser s-a născut la 25 aprilie 1880 în localitatea Landau (azi Șirokolanivka, raionul Veselînove, regiunea Mîkolaiiv, Ucraina), într-o familie de coloniști germani, deportați în sudul Rusiei țariste. Studiile liceale și le-a făcut la Seminarul din Saratov, după care, începând cu anul 1897, a urmat studiile teologice la același seminar, iar apoi – și la Roma, la Colegiul *Germanicum* și la Universitatea *Gregoriana*, obținând titlul de doctor în filozofie și teologie. A fost hirotonit preot la 24 iulie 1905, la Minsk.

Începând cu anul 1907, a activat la vicerector și profesor de teologie dogmatică la Seminarul din Saratov, fiind numit paroh al Parohiei „Providența Divină”, în anul 1916, și decan de Basarabia, în anul 1920, funcții în care a fost confirmat de episcopul de Iași, Alexandru Th. Cisar, în anul 1922. La 4 februarie 1924, Marcu Glaser a fost numit camerier secret supranumerar al Papei Pius al XI-lea, iar la 21 octombrie 1930 a fost numit prelat papal. Era caracterizat de episcopul Mihai Robu ca fiind „învățat..., pios, prudent, harnic în grija pentru suflete, integru moral, îndemânatic în virtute”.

În anul 1930, pentru o scurtă perioadă, Marcu Glaser s-a îngrijit și de catolicii din Soroca, iar în calitate de decan, a trebuit să se preocupe de problemele care apăreau în parohiile Decanatului de Basarabia, străduindu-se să găsească cele mai bune soluții.

La 1 septembrie 1939, Marcu Glaser a fost numit rector al Seminarului din Iași, funcție pe care a îndeplinit-o până la 15 noiembrie 1941, când a fost numit șef al Misiunii Catolice din Transnistria, cu sediul la Odesa. A fost consacrat episcop de nunțiu apostolic Andrea Cassulo, la 25 iulie 1943, în Catedrala „Sfântul Iosif” din București, cu titlul de *Caesaropolis*, luarea în posesie a catedralei din Odesa având loc la 1 august al același an.

Ca urmare a înaintării spre Vest a Armatei Roșii, episcopul Marcu Glaser s-a refugiat în România. La 31 martie 1944, Glaser făcea parte din cele 138 de persoane din serviciul Episcopiei de Iași, care urmau să fie evacuate la Beiuș, în Transilvania, însă a ales să se stabilească la București. La 20 octom-

brie 1944, Papa Pius al XII-lea l-a numit administrator apostolic al Diecezei de Iași, funcție pe care a îndeplinit-o până la 5 aprilie 1940, când episcopul de Iași, fericitul Anton Durcovici, l-a numit vicar general al aceleiași dieceze. A revenit la cârma Diecezei de Iași după arestarea episcopului Durcovici, la 26 iunie 1949, fiind însă sistematic împiedicat de regimul comunist să desfășoare o activitate pastorală normală. În anul 1950, a fost supus unor anchete repetate din partea Securității din Iași, situație care i-a provocat un atac de cord. A murit la 25 mai 1950. A fost înmormântat la 27 mai 1950 în Cimitirul „Eternitatea” din Iași.

Romanian grain for *entrepôts* in the Netherlands (1883-1914)

Cristian CONSTANTIN

 0000-0003-0244-3860

This article presents a unique chapter in the history of Romanian-Dutch relations. During the nineteenth century, the hinterland at the mouth of the Danube was an important centre for the supply of grain to European warehouses, and from the 1880s onwards, international trading houses became increasingly interested in placing the main commodity of Moldo-Wallachian production structures on the markets of Amsterdam and Rotterdam. Due to its entrepreneurial and infrastructural connections with Germany, the port of Rotterdam became a transit and temporary storage point for grain dedicated to the Rhine-Ruhr industrial region. This study is based on unpublished documents from archives, databases, and statistical yearbooks in the Netherlands and Romania.

Personalul carantinelor dunărene din Basarabia: dinamică, structură și salarizare (1812-1856)

Andrei EMILCIUC

 0000-0003-0634-5002

Prin semnarea Tratatului de Pace de la București din 16/28 mai 1812, expansiunea teritorială a Imperiului Rus ajunge la Prut și Dunăre. Odată cu aceasta, sunt inițiate cercetări și discuții cu privire la instituirea la noul hotar a cordonului sanitar-vamal. Autoritățile imperiale ruse au creat pe parcursul următorilor cinci ani o serie de comitete și comisii speciale, au trimis în provincie împuterniciți speciali, care urmau să studieze la fața locului punctele de amplasare a noilor carantine și vămi. Discuțiile principale s-au axat pe locația unde urmau a fie instituite carantinele centrale și cele auxiliare. Noua organizare vamală și sanitară de la Prut și Dunăre avea să fie definitivată în 1817. În Noua Suliță, Sculeni și Reni fusese formate birouri vamale și carantine centrale, iar în Lipcani, Leova, Ismail și Akkerman – posturi vamale și de carantină. Acestea aveau să fie fixate și în Regulamentul organizării administrative a Basarabiei, adoptat la 29 aprilie 1818, care stabilea numărul funcționarilor vămilelor și carantinelor, precum și salariile anuale ale acestora.

În urma Războiului ruso-turc din 1828-1829, Imperiul Rus anexează întreaga deltă dunăreană. Ca urmare, în anul 1830, Carantina centrală de la Dunăre avea să fie mutată din Reni în Ismail, iar în 1836 încă o carantină avea să fie instituită la intrarea în brațul Sulina. Odată cu aceste schimbări, carantinele dunărene din Basarabia aveau să înregistreze anual cel mai mare număr de călători depistați cu ciumă, holeră și alte boli infecțioase din toate carantinele ruse de la Marea Neagră. Acest lucru se datora dezvoltării comerțului exterior al Principatelor Române de la Dunăre, care se desfășura, parțial, prin apele teritoriale ale Imperiului Rus, precum și a comerțului exterior al Basarabiei – prin porturile sale dunărene.

În contextul dat, numărul carantinelor dunărene din Basarabia și a sumelor alocate pentru întreținerea acestora este în continuă creștere. Statele de personal ale acestor instituții includ, pe lângă funcționarii de conducere, tot mai mulți inspectori, conțopiști și traducători, medici, felceri, farmaciști și moașe, gardieni și paznici. De regulă, aceștia locuiau în preajma zidurilor carantinei împreună cu familiile lor, în case construite special cu acest scop.

Intrând în contact cu călători infectați, în rândul angajaților carantinelor du-nărene și a familiilor acestora se înregistra o rată înaltă de îmbolnăvire și deces, ceea ce, la rândul său, determina o fluctuație înaltă de personal. Desigur, acest lucru ridică o serie de întrebări în privința prevederilor ce țineau de organizarea activității personalului carantinal, în vederea prevenției răspândirii molimeii în rândul acestora. De altfel, autoritățile imperiale ruse au încercat să stăvilească fenomenul prin perfecționarea, în câteva rânduri, a procedurilor sanitare prevăzute în Regulamentul Carantinelor. Totodată, pentru a putea asigura cu cadre carantinele, în condițiile riscurilor profesionale ridicate, guvernul rus a recurs la măriri salariale, premieri frecvente și acordarea unor condiții privilegiate de pensionare.

Repere de analiză a discursului identitar al operei lui Gurie Grosu

Silvia GROSSU

 0009-0006-9141-6360

Actualul proces amplu de reconsiderare a moștenirii culturale naționale revendică în mod cert și revalorificarea integrală a operei Mitropolitului Gurie al Basarabiei – segment important al culturii naționale. În contextul reconstituirilor valorice se înscrie demersul nostru investigațional, care va aborda discursul identitar al operei înaltului ierarh în contextul socio-cultural al anilor 1902-1943 din Basarabia. Discursul identitar al operei sale poate fi analizat din optica reperelor de legitimare identitară pentru două perioade distincte: prima – de la începutul sec. al XX-lea până în anul 1917, când Basarabia era o gubernie ordinară din Imperiul Rus, și a II-a – de după Marea Unire, atunci când Basarabia se află în componența României întregite.

Din 1812, de la desprinderea forțată a Basarabiei de la Principatul Moldovei de către Imperiul Rus, demersul identitar al românilor basarabeni, deși timid și modest, era la ordinea zilei în provincie, permanentizându-se pe parcursul secolului al XIX-lea. În virtutea proceselor revoluționare din Rusia de la începutul secolului al XX-lea, procesul de revigorare a discursului identitar devine pregnant. În acest început de secol, Gurie Grosu, după 15 ani de studii în instituții teologice de toate treptele, este numit misionar eparhial. Consecințele tragice ale politicii de deznaționalizare – indiferentismul confesional, dezbinarea (*rascolul*), ateismul-materialist, inochemismul și numeroase forme de prozelitism sectar – au afectat grav și pentru un timp îndelungat stabilitatea confesională și conștiința națională (*conștiința de sine*) a basarabenilor. Discursul său din această perioadă – alocuțiuni misionare, predici, omilii etc. – comportă caracteristici determinate de restricțiile regimului autocrației țariste. Discursul identitar din perioada a II-a este adaptat procesului de sincronizare a Basarabiei cu celelalte provincii ale României Mari și comportă alte trăsături distincte.

Am selectat pentru analize și aplicații mai multe discursuri din aceste perioade, deoarece considerăm ca pe marginea lor se pot identifica mai facil elemente de reper ale legitimării identitare, pe ambele paliere: și al ortodoxiei, și al demnității naționale. Așa cum vom constata în lucrare, discursurile

lui Gurie Grosu au valoare și forță persuasivă viabile, obiectivele de finalitate discursivă sunt similare cu cele ale discursului identitar de azi, iar mesajul acestora este valabil și la peste 100 de ani de la enunțare de către ierarh.

Analiza modului în care a fost elaborat și promovat acest discurs al genului clasic epidictic, în prima perioadă a Basarabiei sub administrația Imperiului Rus, permite recontextualizarea și înțelegerea mai aprofundată a diverselor disensiuni, cu care actualmente se confruntă societatea și biserica. Evidențierea realizărilor și carențelor, a diversității tematicii abordate, a modalităților de redresare a unor situații critice poate conduce la rezultate extrem de utile celor interesați de aceste subiecte.

Deși perioada revenirii la verticalitatea identitară durează peste trei decenii, deruta identitară a cetățenilor Republicii Moldova încă nu a fost depășită. Modelele de discurs identitar performant din perioadele anterioare ar putea sugera căi de soluționare a derivelor identitare naționale și confesionale din zilele noastre. Prin intermediul unor formate de discurs retoric, performant și relevant pentru perioade critice pentru identitatea națională și cea confesională, ar putea fi monitorizate și gestionate și unele disensiuni din societatea noastră.

A unique Moldavian plot in early Ukrainian literature. Historical commentary, criticism, research perspectives

Izabella KORCZAGINA

 0000-0002-7092-1994

The current study is based, first of all, on consideration of the prerequisites for plot borrowing in the old-Ukrainian epic and romantic song, as well as on the analyzing the mechanisms of the interconnection between Ukrainian and Moldavian folk culture in the late Middle Ages. These phenomena will be studied on the example of the ballad “Stefan-Voevoda”, dating from the end of the 15th century.

The main subject of the analysis is the first recorded text of the Ukrainian song “Stefan-Voevoda” or “Dunayu, Dunayu”. It was found in a manuscript of 1571 called *Bohemian grammar*, created by the Jan Blagoslav; a certain Nicodem, who arrived from Venice, retold the song to him near 1570s. The phonetic notation of the song was made in Bohemian Latin, as the author mentions that he “did not deal with their (Ukrainian) grammar”, which seems to confirm the idea that Ukrainian was already known as a language.

The structure of text reminds a classical epic song. The ballad consists of two parts, an exposition-story about the Turkish-Moldavian naval battle, and a dialogue between Stefan the Voivode and the siren he caught. The narrative of the ballad has several lines: historical-epic, romantic one and symbolic-magical one, the first two have been most deeply studied in historiography while the study of the third line is an important task in the current work as it can reveal the deeper roots of the plot and previously unknown literary parallels.

This song has been of interest to historians, philologists and linguists since the second half of the 19th century – that is, since it was firstly published in the first edition of mentioned *Bohemian Grammar*. First of all, interest in this text was due to the fact that the ballad turned out to be the first of the surviving monuments of the old-Ukrainian language.

In addition, it is also worth saying that external criticism of research on this topic is also important: on the one hand, I. Franco, M. Laszlo, A. Amzulescu and other researchers were only interested in the internal folklore world of the ballad, while A. Balote, O. Zilynsky and O. Romanets were more

interested in events and realities that inspired the author or authors of the source; however, the reconstruction of the historical conditions in which the studied text functioned is possible only with a comprehensive analysis using the comparative method and literary analysis of Ukrainian and Moldovan texts within the framework of the history of the ballad genre in Europe as a whole. Actually, the roots of the plot were previously often looked for only in the South European or Balkan material, the Polish and Lithuanian versions were also mentioned, but the plot parallels with the folk ballads of Sweden, Germany and other northern countries were not considered.

Thus, the current article is an attempt to study the medieval source with the help of an interdisciplinary approach, in other words, using the scientific tools of historical textology, comparative literature analysis and, last but not least, historical linguistics.

Историографические вехи в торговых отношениях Бессарабии с Австрийской империей (1812-1867)

Анастасия ГУЦУ

0009-0004-6224-4817

В период 1812-1867 гг. Бессарабия имела значительные торговые связи с Австрийской империей. Этот период совпал с австрийским управлением регионом после его отделения от Османской империи после русско-турецкой войны 1806-1812 годов. С историографической точки зрения существует несколько важных вех, подчеркивающих торговые отношения между Бессарабией и Австрийской империей в это время:

1. *Развитие инфраструктуры.* Для облегчения коммерческой деятельности австрийцы реализовали инфраструктурные проекты, включая строительство дорог и мостов, что улучшило транспортную доступность региона. Эти события сыграли решающую роль в развитии торговых отношений между территорией Бессарабии под властью царизма и Австрийской империей.

2. *Торговые пути.* Бессарабия стала важным стратегическим пунктом на торговых путях между Австрийской империей и другими регионами, такими как Османская империя. Присутствие австрийской администрации способствовало развитию торговли, и регион стал ключевым центром поставок таких товаров, как сельскохозяйственная продукция, текстиль и древесина.

3. *Тарифная и таможенная политика.* Австрийская империя проводила тарифную и таможенную политику, которая повлияла на торговые отношения с Бессарабией. Эта политика была направлена на регулирование торговли и защиту внутренней промышленности империи. Изучение влияния этой политики на экономику Бессарабии является важным историографическим маркером.

Историографическую ветвь в исследовании данной проблемы можно разделить на следующие временные этапы:

I. *Историография Нового времени* – 1812-1917.

II. *Межвоенная историография* – 1918-1940.

III. *Послевоенная историография* – 1940-е-1990-е годы XX в.

IV. *Современная историография* – конец 1990-х годов - начало XXI в.

Историография Нового времени представляет собой ряд работ русской историографии, рассматривающих тему экономического развития и торговых отношений с точки зрения географического спектра (А. Защук, Я. Сабуров, А. Накко, П. Крушеван, А.А. Скальковский и др.), и исследования, принадлежащие румынской историографии (Замфир К. Арборе, И. Халиппа). Местное законодательство исследовали такие правоведы, как Р. Кохманский, В. Линовский, О. Пергамент, М. Симановский и др. Они проанализировали широкий спектр нюансов, касающихся частного права и публичного права, а также влияние администрации на развитие Бессарабии. Они содержат ценную информацию о социальных категориях, установлении таможенной линии на Пруте и Дунае, а также о таможенном объединении Бессарабии с Россией, об административной, судебной, налоговой системе Бессарабии в XIX веке.

Тема, связанная с экономикой и торговыми связями Бессарабии в XIX в., вызывала особый интерес в историографии межвоенного периода. Многочисленные исследования, направленные на изучение экономического развития Бессарабии, представляются ценными (И. Нистор, Ал. Болдур, Н. Йорга, З.Д. Фурникэ, Ш. Чобану и др.) а эволюция историографии приобретает новые влияния, обусловленные политическими союзами, появившимися после 1918 года; определяются направления экономической и торговой политики, осуществляемой Российской империей в Бессарабии.

В новейшей историографии богатый информационный материал, позволяющий осветить некоторые проблемы темы исследования, содержат работы А. Агаки, В. Томульца, С. Корни, А. Емельчука, В. Арапу, И. Череш и др.

Данные авторы полностью утвердились в историографическом плане через подходы, предполагающие широкую документальную и теоретическую открытость.

Западная историография содержит небольшое количество работ, посвященных экономике Бессарабии в составе Российской империи. Экспансионистская политика царской России представляет особый интерес для западных историков в лице голландского историка Вильгельмуса Петруса ван Меурса и американского историка Г.Ф. Джусбери.

Alexandru Aleinikov – cetățean de onoare al Sorocii

Angela LISNIC

 0000-0002-1975-0413

Studiul examinează, în baza referințelor de arhivă, una din figurile marcante din epoca modernă din localitatea Soroca – boierul A.F. Aleinikov. În baza surselor selectate în Arhiva de stat a Republicii Moldova, fond 68, se demonstrează contribuția pe care a adus-o A.F. Aleinikov pentru localitatea Soroca. În studiu se analizează documente de epocă, în special corespondența dintre diferite entități publice care activau în perioada examinată. Se analizează corespondența dintre cancelaria de zemstvă Basarabia și cancelaria upravei de zemstvă Soroca. Grație acțiunilor întreprinse de acest boier, în localitatea Soroca au fost edificate un șir de instituții sociale: biserica Fiodor Stratulat, Reședința upravei de zemstvă Soroca, gimnaziul de fete, spitalul de uezd din Soroca, închisoarea din Soroca, care funcționează și în prezent. Au fost identificate referințele prin care se atribuie lui Alexandr Fedrovici Aleinikov titlul de cetățean de onoare al localității Soroca, care i-a fost desemnat de cancelaria țarului rus Nicolai II. În studiu se pun în circulația științifică un șir de referințe de arhivă, prin care se demonstrează contribuția pe care a avut-o Alexandr Fedrovici Aleinikov pentru istoria localității Soroca.

Relațiile româno-ruse și problema Basarabiei în presa românească (1877-1878)

Eugen-Tudor SCLIFOS

0009-0007-8424-3868

Această cercetare a fost posibilă cu suportul oferit de Institutul Cultural Român prin acordarea unei burse de documentare pentru cercetători străini, cu titlul: „Problema Basarabiei în presa românească 1876-1878”. După ce armata română a intervenit decisiv la Plevna în ajutorul armatei ruse, învingând trupele otomane, guvernul român s-a trezit exclus de la negocierile de pace și pus în „postura” de a retroceda sudul Basarabiei către Imperiul Rus. Odată cu venirea în misiune specială a contelui N.P. Ignatiev (care ocupase între anii 1864-1877 funcția de ambasador al Rusiei la Constantinopol) la București, la începutul anului 1878, și după ce a cerut în „mod oficial” sudul Basarabiei, presa românească a adoptat un ton vehement în adresa fostului aliat din război. Una dintre cele mai puternici voci ale României a fost scriitorul Mihai Eminescu, care și-a desfășurat activitatea jurnalistică la ziarul „Timpul”. Scriitorul român a demonstrat faptul că „ceștiunea retrocedării Basarabiei cu încetul ajunge a fi o ceștiune de existență pentru poporul român”. Nu în ultimul rând, Mihai Eminescu a intrat într-o dispută acerbă cu ziarele rusești „Le Nord” cu sediul în capitala Belgiei, și „Vedomosti” pentru drepturile României asupra Basarabiei. O atitudine similară au adoptat și alte ziare conservatoare, cum ar fi: „România Liberă”, „Pressa”, dar și ziarele liberale „Românul” sau „Telegraful”. Problema sudului Basarabiei în relațiile româno-ruse și-a găsit reflectarea și în ziarele de la Iași: „Steaua României” sau „Curierul de Iași”, cele din Transilvania, în cazul publicației „Gazeta de Transilvania”. Se va urmări, în special, evoluția problemei basarabene, mai ales în intervalul ianuarie-iulie 1878, punându-se accent atât pe natura relațiilor româno-ruse, dar și pe încercările unor oameni politici de a obține sprijin de la Marile Puteri. În acest sens, menționăm vizitele prim-ministrului Ion C. Brătianu la Viena și Berlin din aprilie 1878 și faptul cum a fost interpretată ea de presa românească. Nu în ultimul rând, se va scoate în evidență „disputa” dintre cele două partide românești: conservatorii și liberalii, cei dintâi acuzând în mod „voalat” pe liberali de pierderea sudului Basarabiei, de unde și numeroasele interpelări din Parlamentul român. Congresul de la Berlin va „pecetlui” reanexarea sudului Basarabiei de către Rusia, iar drept compensație România va primi Dobrogea.

Bessarabian Jews in the coverage of Russian authors of the 19th century

Vyacheslav STEPANOV

 0000-0002-5026-9505

In the writings of Russian officials and officers of the 19th and early 20th centuries, there are descriptions of representatives of the Jewish population of Bessarabia and its neighboring territories (P. Svinyin, F. Vigel, I. Yakovenko, I. Aksakov, etc.). The author divides their work into three categories: those who were critical of Jewry in the region and, accordingly, its sympathizers (we note at once that the latter were fewer in number); a separate category includes those who tried to look at the problem in a detached way.

The author draws attention to the importance of involving the artistic works of A. Veltman, A. Afanasyev-Chuzhbinsky, S. Urusov in analyzing the coverage of the traditional and everyday culture of Jewry. In the context of Russian literature about the Jews the literary heritage of Jewish authors who wrote about their people (view from within) in Russian is considered – O. Rabinovich and others. Among the genres of fiction, in the author's opinion, the most objective are essays and memoirs.

O nouă tentativă de emigrare a țăranilor din satul Tabani, județul Hotin în regiunea Amur, Rusia (iunie 1902)

Valentin TOMULEȚ

 0000-0003-4696-2064

Aplicarea în viață a Regulamentului agrar din 14 iulie 1868, în special, a sistemului de repartizare, împrăștiere și răscumpărare a loturilor de pământ în diferite localități ale Basarabiei nu a fost unul ușor, a necesitat timp și mari eforturi din partea administrației locale, județene și regionale. Acest lucru s-a întâmplat și în satul Tabani. Timp de cca 45 de ani (15 mai 1871 - 25 aprilie 1913), țăranii au prezentat plângeri și cereri, în care solicitau soluționarea problemelor legate de repartizarea loturilor de pământ.

Văzând că instituțiile de resort nu le rezolvă problema, țăranii întreprind două tentative de a emigra în regiunea Amur. La 31 mai – 59 (60) de familii, iar la 19 iunie – 140 de familii depun cereri pentru a se strămuta în regiunea Amur. Lista țăranilor nemulțămiiți de modalitatea de împrăștiere, perfectată la 19 aprilie 1902, prin care aceștia își manifestau dorința de a se strămuta în regiunea Amur, în căutare de pământ, prezintă un mare interes ca izvor istoric.

În urma mai multor discuții, la 27 iulie 1902, s-a hotărât că din numărul celor 140 de persoane care și-au exprimat dorința de a se strămuta în regiunea Amur, nu toate persoanele au putut beneficia de acest drept:

I. 29 de persoane au refuzat să se strămute: 1. Gheorghe Gaina, 2. Ion Gaina, 3. Gheorghe Traista, 4. Dumitru Leporda, 5. Ștefan Traista, 6. Teodor Antoci, 7. Ion Dodu, 8. Dumitru Zaporojan, 9. Semion Gaina, 10. Vasile Bardier, 11. Vasile Chicaroș, 12. Ioana Papurari-Leporda, 13. Dumitru Chicaroș, 14. Eftimie Medvețchi, 15. Parfenie Bolduma, 16. Teodor Sătari, 17. Vasile Gaina, 18. Ion Bugulean, 19. Serghei Chicaroș, 20. Ion Trestian, 21. Gheorghe Caralaș, 22. Gheorghe Rusnac, 23. Panteleimon Medvețchi, 24. Ștefan Medvețchi, 25. Gavril Rusnac-Pascari, 26. Nicolae Drucioc, 27. Ion Petrov-Buru, 28. Daniel Grinco și 29. Ion Grinco;

II. Două persoane: Andrei Cemortan și Teodor Cemortan, având statutul de cetățeni de onoare, în baza legii din 13 iulie 1889, nu puteau beneficia de acest drept.

III. 24 de persoane dispuneau de cca jumătate din lot, se considerau asigurate și nu puteau beneficia de dreptul de a se strămuta: 1. Vasile Petrache Gaina, 2. Ion Blajinu, 3. Grigore Cenușă, 4. Semion Gaina,

5. Mihail Boldu, 6. Gheorghe Jurat, 7. Maria Popa, 8. Doroftei Sâtari, 9. Gheorghe Sâtari, 10. Vasile Rusnac, 11. Vasile Epure, 12. Lupu Sâtari, 13. Vasile Porciulean, 14. Mihail Tacu, 15. Ștefan Vâzdoaga, 16. Chiril Rusnac, 17. Dumitru Leașoc, 18. Macarie Bugulean, 19. Lupu Rusnac, 20. Gheorghe Traista, 21. Condratie Melniciuc, 22. Pavel Nicolaesa, 23. Anghelina Grosu și 24. Ioachim Grigoraș.

IV. 48 de persoane nu dispuneau de mijloace financiare: 1. Nicolae Traista, 2. Toma Gaina, 3. Nicolae Gaina, 4. Eugen Buru, 5. Ion Robu, 6. Seghei Dodu, 7. Gheorghe Guțu, 8. Samson Gaina, 9. Ion Rusnac, 10. Semion Rusnac, 11. Mihail Rusnac, 12. Teodor Chisari, 13. Gheorghe Chicaroș, 14. Gheorghe Sâtari, 15. Ilie I. Zaporojan, 16. Isachi Buțcu, 17. Ilie Vasile Zaporojan, 18. Dumitru Trestian, 19. Vasile Medvețchi, 20. Vasile Tacu, 21. Petru Tacu, 22. David Tacu, 23. Ion Chicaroș, 24. Zaharia Trestian, 25. Grigore Rusnac, 26. Teodor Rusnac, 27. Serghei Chicaroș, 28. Gheorghe Chisari, 29. Semion Boldu, 30. Gheorghe Buglean, 31. Ion Trestian, 32. Grigore Plăcintă-Șterbeț, 33. Semion Nicolaes, 34. Mihail Buglean, 35. Alexandru Trestian, 36. David Leporda. 37. Ion Jurat, 38. Mihail Gârjev, 39. Teodor Dodu, 40. Teodor Chisari, 41. Andrei Dodu, 42. Nazaria Goraș, 43. Anastasia Bajur, 44. Teodor Poberejnic-Lehchi, 45. Clementie Grinco, 46. Mihail Clefos, 47. Petru Sajin-Bardier și 48. Mihail Balaica.

V. 26 de persoane nu puteau beneficia de dreptul de a se strămuta, pentru că nu dispuneau în familie de suficiente brațe de muncă: 1. Panteleimon Pascari, 2. Dumitru Chicaroș, 3. Panteleimon Chicaroș, 4. Zaharia Robu, 5. Zaharia Tacu, 6. Grigore Robu, 7. Teodor Juratu, 8. Isac Sâtari, 9. Mardari Trestian, 10. Ion Trestian, 11. Ion Sâtari, 12. Grigore Sâtari, 13. Dumitru Robu, 14. Mihail Banciu, 15. Gheorghe Banciu, 16. Ion Banciu, 17. Petru Banciu, 18. Gheorghe Dodu, 19. Iova Robu, 20. Timofei Buglean, 21. Panteleimon Trestian, 22. Semion Trestian, 23. Matvei Plăcintă-Șterbeț, 24. Vasile Nicolaes, 25. Nicolae Bardier și 26. Panteleimon Traista.

VI. Ceilalți 11 semnatori: 1. Dumitru Vasile Chicaroș, 2. Vasile Grigore Rusnac, 3. Nicolae Luchian Melniciuc, 4. Isac Nistor Nicolaes, 5. Constantin Gheorghe Sâtari, 6. Alexandru Procopie Robu, 7. Gheorghe Teodor Gaina, 8. Ion Sava Guțu, 9. Eftimie Onofrei Sâtari, 10. Gheorghe Iacob Duplachi și 11. Eudochia Vasile Mocan, nefiind înzestrați cu pământ și dispunând de mijloace bănești, conform dispoziției Ministerului de Interne din 15 februarie 1902, au primit dreptul de a se strămuta în regiunea Amur, pe pământurile statului.

Listele prezentate de țărani instituțiilor regionale pentru a se strămuta cu traiul în Rusia constituie un izvor important în studierea istoriei satului basarabean sub regim de dominație țaristă.

Russia, Friend or Foe? Uneasy Memory of 19th Century Deportations in Abkhazia

Magdalena DEMBIŃSKA

Katerina SVIDERSKA

“In Abkhazia [...], the idea of joining Russia is still popular. And it may well be implemented, if there are good reasons for it”, wrote Dmitry Medvedev, the Russian deputy chairman of the Security Council (*Argumenty i fakty*, 23.08.23). Implying a potential annexation, his statement has met outrage in Abkhazia. Farid Kobakhia, an Abkhaz historian, said that people should have no illusions about Russia: “Once again I am convinced that we have no friends; we are alone in this complex world” (OC Media, 23.08.23). This and other recent statements hint at recurrent tensions between Sukhum.i and Moscow over the degree of Abkhazia’s independence. Examples of disputes over sovereignty and property of Abkhaz (claimed) land are multiple. Despite continuous pressure from Moscow, Abkhaz legislation prohibits real estate foreign ownership. There is an ongoing conflict over transferring a piece of land in Pitsunda to Russia. Also, Sukhumi resisted any territorial concessions when demarcating borders with Russia after Moscow recognized Abkhazia’s statehood in 2008. Opposition comments abound, such as the one by the Abkhaz journalist Inal Khashig: “After recognizing Abkhazia, Russia is now swallowing us (...) Every day we are becoming more and more dependent” (RFE/RL 30.03.11). Abkhazs then also point to their continuous struggle for independence, including the 1866 and 1877 insurgencies against the Russian Empire.

While most scholarly work focuses on Abkhaz-Georgian relations and their conflictual past, this paper turns its attention to the ways Abkhazia navigates “troubled waters” when commemorating 19th century mass deportations. On the one hand, these deportations constitute a major traumatic event in Abkhaz collective memory, evoking national myths of victimhood (ethno-demographic catastrophe), and of the continuous struggle for national liberation and independence. It is fundamental for Abkhazia’s nation- and state-building efforts. On the other hand, because deportations were perpetrated by Russia, today’s friend and patron, framing this historical event is a tricky endeavour. While Russia sweeps these historical events under the rug, Abkhazia struggles with its various interpretations.

The aim of this paper is to present the ways Abkhazia deals with this founding historical event, “useful” for nation-building and for justifying independence, in the context of dependence on Russia for this de facto state’s very survival. The paper will look into history books, media coverage of the 21 May commemorations and official discourses in Abkhazia, but also the corresponding accounts in Russia, Georgia and Turkey. The preliminary research shows different ways in which the perpetrators are presented: either victimhood is stated but perpetrators are never mentioned, or Georgians are pointed as the true foe, or the blame is put solely on the Russian tsar as distinct from (Soviet) Russia. Differences are also present in the way the whole period is accounted for: as colonisation and oppression, or as modernization and voluntary exile. The paper is exploratory. The goal is to identify discrepancies within Abkhazia together with the political and civil society holders of different interpretations of this historical event. It is also meant to identify when the memory of 19th century deportations is activated, and which interpretation prevails when. The overall objective is to investigate the use of history in political struggles over sovereignty.

Деятельность Одесской городской думы в области обеспечения продовольствием Одессы в 1917 году

Геннадий КОВАЛ

 0000-0003-4104-4571

Первая мировая война, февральская революция 1917 года, экономический кризис – все это резко изменило жизнь населения во всех воюющих странах. Не стала исключением и Одесса – городская управа взяла в свои руки распределение и регулирование продовольствия в городе. В конце июля 1917 года состоялось заседание одесской городской управы, на котором рассматривалось дело обеспечения продовольствием Одессы. Продовольственной управой были установлены твердые цены на мясо в виде обязательного постановления и должны были быть введены с 23 июля. Однако эти цены не были своевременно введены вследствие ограниченности запаса мяса и неурегулирования вопроса о таксе с торговцами. Препятствия эти были устранены, и с 27 июля 1917 года торговцам и покупателям нужно было придерживаться указанных цен.

Продовольственная управа постановила запретить к вывозу: уголь, каустическую соду, саломас (продукт для выработки мыла), патоку, какао-масло и все продукты производства из сахара.

Относительно древесного угля управа поставила в известность господина Циглера, что распределение его будет регулироваться продовольственным комитетом. Для борьбы со спекуляцией решено было принять меры и устроить совещание из видных юристов города Одессы для истолкования закона о спекуляции, изданного 8 сентября 1916 года.

В целях контроля над товарами, привозимыми в Одессу и оттуда вывозимыми, продовольственная управа постановила обратиться к министру почт и телеграфов с просьбой о том, чтобы почта не принимала отправления, на упаковке которых не указано их содержимое.

Член управы Хаин заявил, что в его распоряжении находилось 12 тысяч пудов сортовой муки, и предложил некоторое количество этой муки употребить для выпечки из нее сухарей и раздачи их нуждающимся в этих продуктах организациям. Продовольственная управа согласилась с предложением господина Хаина и постановила: отказать в выдаче сортовой муки всем, кроме больниц, лечебниц и детских приютов. По одному

пуду муки на выпечку сухарей было выдано пекарям Либмана, Распопова и Бенифаци, причем заказ на выпечку должен был быть предоставлен той фирме, у которой сухари будут лучше приготовлены. Постановили также потребовать от мелких торговцев, имеющих свыше одного мешка сартовой муки, доставить излишек в продовольственную управу.

Относительно производительности мельниц и пекарен продовольственная управа решила: «в целях действительного осуществления контроля над мельницами и пекарнями в деле исполнения ими действующих обязательных постановлений, учредить должность двух контролеров, и затем войти в соглашение с рабочими мельниц и пекарен об упразднении воскресного отдыха». Это постановление было вызвано желанием, с одной стороны, увеличить производительность мельниц, а с другой, не оставлять население по понедельникам без свежего хлеба.

Другим направлением обеспечения Одессы продовольствием была рыба. Продовольственная управа заключила договоры с контрагентами относительно снабжения местного населения с сентября 1917 года по март 1918 года астраханской рыбой. Согласно заключенному договору, ежемесячно в Одессу должно было доставляться 12 вагонов разной рыбы, которую брал под учет и контроль продовольственный комитет. Рыба должна была продаваться по твердой цене, установленной астраханской губернской продовольственной управой, с прибавлением 5 рублей на пуд для погашения накладных расходов и 15 процентов прибыли, вычисляемой с твердой цены.

Таким образом, мы видим, насколько детально и многосторонне действовала Одесская городская дума и ее продовольственная управа в деле обеспечения продовольствием населения Одессы в 1917 году.

Biserica catacombelor, un nou fenomen în viața religioasă în spațiul sovietic

Nicolae FUȘTEI

 0000-0003-2530-3852

Statul sovietic prin politica sa antireligioasă a împins o parte a societății în afara câmpului juridic.

O parte dintre credincioși nu erau gata să accepte puterea sovietică, cu atât mai mult să colaboreze cu dânsa.

Astfel, apare un fenomen religios, care, în literatura de specialitate din spațiul post sovietic, este cunoscut sub genericul „biserica catacombelor”.

În istorie sunt destule exemple când în anumite state a existat o biserică ilegală. Precedentul direct al situației create în URSS a fost starea Bisericii Catolice în Franța în timpul Marii Revoluții. Comunitățile apărute în țară, la inițiativa așa-numiților „preoți care nu au depus jurământul de fidelitate”, au fost supuse unor represiuni severe. Aceștia nu au recunoscut legitimitatea lui Napoleon I și a concordatului cu Vaticanul și au refuzau comuniunea cu clerul oficial. Când Bourbonii s-au reîntors și au încercat să rezolve situația Bisericii, unele comunități au ieșit din ilegalitate, însă normalizarea relațiilor dintre ele și autoritățile bisericești așa și nu a mai avut loc. Există dovezi că unele grupări ale celor pomeniți mai sus au existat până la războiul franco-prusac, care, ulterior, s-au stins de la sine ori s-au contopit cu vetero-catolicii.

Aceste evenimente ne amintesc foarte mult de istoria Bisericii Catacombelor din URSS.

La început, în „biserica catacombelor” erau incluse curente născute în cadrul Bisericii Ortodoxe, dar care nu recunoșteau puterea sovietică.

Primele comunități ale „bisericii catacombelor” au apărut în țara sovietelor la scurt timp după luarea puterii de către bolșevici, după difuzarea apelului Patriarhului Tihon, în ianuarie 1918, cu anatemizarea persecutorilor Bisericii.

Fondator practic al rețelei de parohii și mănăstiri ilegale este grupul de ierarhi de la mănăstirea Sf. Daniil din Moscova, în frunte cu arhiepiscopul Feodor (Posdeevski) al Volocalamskului.

Toate aceste grupări, pe lângă faptul că erau în opoziție față de statul sovietic și față de ierarhia bisericească, erau în contradicție și cu dogmatica orto-

doxă. Astfel, ele învățau despre întruparea Duhului Sfânt în persoana fondatorilor mișcării. Tot la aceste grupări poate fi inclusă și secta incochentiștilor cu aceleași viziuni, la fel și membrii mișcării „dragonul roșu” (краснодраконовцы), care erau răspândiți și în RASSM. După ocuparea Basarabiei, aceste grupări au pătruns și în RSSM.

În perioada interbelică, noțiunea de „biserica catacumbelor” se referea anume la aceste grupări. În perioada postbelică, situația se schimbă, astfel că la „biserica catacumbelor” sunt incluse toate grupările religioase, care erau în opoziție față sau camuflată față de statul sovietic, dar și față de conducerea superioară a cultelor respective. Astfel că, în perioada cercetată, putem vorbi despre o „biserica a catacumbelor” și în RSSM, la care sunt incluse toate comunitățile religioase care activau în clandestinitate.

Arhitecții care au contribuit la dezvoltarea arhitectural-urbanistică a Chișinăului interbelic

Mariana ȘLAPAC

 0000-0003-0904-1610

Prezentarea de față urmărește să restabilească locul binemeritat în istoria orașului Chișinău al arhitecților care au realizat mai multe construcții de valoare în perioada dintre cele două războaie mondiale. Printre promotorii modernismului românesc se numără Nicolae Mertz, absolvent al Colegiului Superior de Arte de pe lângă Academia Imperială de Arte din Sankt Petersburg, director al Colegiului „Tehnicum” din Chișinău, membru al Corpului Arhitecților din România. A proiectat și a edificat o serie de vile urbane și case particulare. Un alt arhitect care a activat la Chișinău în perioada de referință a fost Eugen (Evgheni) Bernardazzi, fiul vestitului arhitect Alexandru Bernardazzi. A absolvit Colegiul Real din Odesa, iar mai apoi – Academia de Arte din Harkov. A deținut funcțiile de inginer-arhitect și șef al Serviciului tehnic municipal. Este autorul postamentelor monumentului lui Ștefan cel Mare și al „Lupoacei Capitoline”. Arhitectul Gheorghe Cujbă, nepotul arhitectului Mitrofan Elladi, și-a făcut studiile la Universitatea Tehnică din Drezda. Un timp a ocupat postul de arhitect-șef al Chișinăului, iar ulterior a activat ca arhitect comunal. A proiectat vile urbane pentru elita orășenească, fiind un exponent al stilului „neoromânesc”. Arhitectul Gheorghe Cupcea, absolvent al Institutului Inginerilor Civili din Sankt Petersburg, a ocupat diferite funcții în administrația Chișinăului. În anii 1902-1909, a lucrat ca arhitect gubernial. Următorul specialist care s-a remarcat în perioada interbelică a fost Nicolae Țăganco, fiul arhitectului Vladimir Țăganco. După absolvirea Școlii Reale din Chișinău, și-a continuat studiile la Institutul Politehnic din Riga. Ulterior, a activat ca profesor la Școala de Arte Frumoase din Chișinău și a proiectat locuințe particulare în stil neoromânesc.

La dezvoltarea arhitectural-urbanistică a Chișinăului interbelic au contribuit, de asemenea, arhitecții Țalel (Țadel) Ghingher, Ecaterina Ocușco-Alhazova, Valeriu Ulinici, Moisei Rudi, Alexandru Asvadurov, Timofei Bello, Leonida Bulubico ș.a.

Correspondență inedită din Colecția „Iorga-Pippidi”: regele Carol al II-lea și Nicolae Iorga

Cristina PĂIUȘAN-NUICĂ

 0000-0002-7626-0787

În anul 2021, domnul profesor universitar dr. Andrei Pippidi, nepot al marelui istoric Nicolae Iorga, dona Muzeului Național de Istorie a României câteva sute de obiecte de patrimoniu de o valoare inestimabilă, care i-au aparținut marelui savant român. De la certificatul de naștere, la cele mai importante ordine și medalii românești și străine, diplomele de studii și diplomele de *doctor honoris causa*, primite de la cele mai importante universități din Europa, la câteva scrisori primite de la membrii Familiei Regale, – toate acestea au devenit parte a Colecției „Iorga-Pippidi” și a patrimoniului național.

Ne-au atras atenția șase scrisori primite de Nicolae Iorga de la principele, apoi regele Carol al II-lea, din anii 1911-1938. Principele l-a cunoscut pe marele istoric în anul 1911, când a fost trimis la cursurile Universității Populare de la Văleni. După trei decenii, Nicolae Iorga a fost ultima persoana de la care Carol al II-lea și-a luat rămas bun, la 6 septembrie 1940, cu câteva ore înainte de a pleca în exil.

De-a lungul timpului, profesorul i-a iertat dezertarea din anii Marelui Război, renunțarea la tron din 1925, divorțul, influențele nefaste ale camarilei. La începutul anului 1927, când starea de sănătate a regelui Ferdinand se deteriorase vizibil, istoricul a insistat pentru readucerea în țară a principelui Carol, care trebuia să fie „un rege mare pentru români”. Nicolae Iorga a luptat pentru restaurație, iar în 1931 a acceptat să conducă un guvern format de către rege în perioada cea mai grea a crizei economice. A demisionat atunci, când a realizat că era folosit de monarh, rămânând sfătuitorul „niciodată ascultat” al regelui până în ultima sa zi de domnie

Cele șase scrisori inedite, aflate în patrimoniul Muzeului Național de Istorie a României, aduc noi informații despre relațiile marelui istoric cu principele și apoi regele Carol al II-lea, de aceea am ales să le prezentăm la această conferință.

Evoluția relațiilor politico-diplomatice româno-franceze în contextul european (1920-1930)

Andrei NICOLESCU

Colaborarea româno-franceză, în special în domeniul apărării, demonstrează că relațiile dintre Armata Română modernă și cea franceză își găsesc începuturile în etapa premergătoare anului revoluționar 1848. O colaborare sistematică, benefică tinerei Armate Române se va derula însă începând cu anii de după Unirea Principatelor, ca un reflex al sprijinului pe care Franța l-a acordat în materializarea acestui mare deziderat al românilor, pentru a cărui realizare au lucrat generații și generații. Etapa 1859-1919 a debutat cu o misiune, cea condusă de căpitanul Paul Lamy, și s-a încheiat cu o misiune, cea de sub comanda generalului Henri Mathias Berthelot. Misiunea Lamy s-a implicat în sprijinirea creării unor noi structuri militare, în elaborarea reglementărilor necesare organizării și desfășurării instrucției și a unor activități fundamentale pentru armatele acelor vremuri, în crearea cadrului propice pentru dotarea armatei române cu armament și material importat din Franța. Între cele două misiuni diferențele au ținut de anvergura, dar și de complexitatea atribuțiilor. Comparația reflectă, de fapt, drumul parcurs de cele două state și armate în privința cooperării. Dacă misiunea Lamy a vizat, în special, consilierea în privința organizării noilor structuri ale proaspăt formatei armate, misiunea Berthelot a fost caracterizată de multilateralitate.

Primul deceniu de după încheierea Marelui Război a fost hotărâtor pentru evoluția relațiilor militare româno-franceze în etapa interbelică. Imediat după încheierea păcii, România, ca, de altfel, și alte state europene, s-a găsit în situația de a acționa pentru conservarea rezultatelor plătite cu grele sacrificii, consfințite de Sistemul tratatelor de pace de la Paris. Acesta era amenințat de nemulțumirea învinșilor, ale căror manifestări revizioniste și revanșiste nu au întârziat să apară. Situația a determinat desfășurarea unor acțiuni complexe politico-diplomatice în vederea edificării unui sistem de securitate. Modalitățile vizate pentru atingerea acestui scop au fost focalizate pe creșterea capacității de apărare prin amplificarea și perfecționarea organismului militar românesc, circumscris noilor realități economice sociale și teritoriale ale României. În plan extern, s-a încercat încheierea unor tratate cu foștii mari aliați, în special cu Franța, pentru asigurarea unei umbrele de securitate care

să descurajeze veleitățile revizioniste. Concomitent, s-a constituit sistemul de alianțe zonale, ce grupa state interesate de conservarea noilor granițe și contracararea potențialilor inamici. La rândul ei, Franța era interesată de stabilizarea și conservarea ordinii postbelice din Europa, unde deținea un rol de prim ordin. Ea acționa pentru eliminarea sau contracararea amenințărilor venind din partea învingșilor, mai ales a Germaniei, pentru a cărei izolare a conceput un ansamblu de măsuri de securitate. În cadrul acestora, colaborării cu statele interesate de păstrarea *statu-quo*-ului din Centrul și Estul Europei i-a fost alocat, inițial, un rol important, acesta diminuându-se însă pe parcursul perioadei, din considerente ținând de modificarea concepției politice externe. Analiza efectuată demonstrează că, în perioada anilor 1918-1930, între România și Franța au existat colaborări strânse în diverse domenii privind capacitatea de apărare a României (schimb de experiență, pregătirea ofițerilor români în școli militare franceze, importuri de materiale de război etc. În același timp, studiul nostru demonstrează că între cele două părți au existat și diverse probleme, între care lipsa finanțelor din partea Statului român pentru plata producției de apărare, venite din Franța, dar și cazuri când mărfurile franceze erau sub așteptările specialiștilor militari români.

Evoluția sistemului arhivistic în R.S.S. Moldovenească

Alexandru ARGINT

 0009-0005-8231-9879

După ocuparea Basarabiei de către Armata Roșie, la 28 iunie 1940, și crearea RSS Moldovenești, la 04 august 1940, ca parte a URSS, pentru sistemul arhivistic, ca și în cazul altor domenii, este preluat totalmente și instaurat modelul sovietic. Scurta perioadă de ocupație sovietică a Basarabiei din intervalul anilor 1940-1941 a dus la crearea unei rețele de arhive de stat, care însă, în majoritatea cazurilor, păstra personalul și specialiștii ce au activat în cadrul acestui sistem anterior, excepție făcând funcțiile de conducere, în acestea fiind numiți oameni de încredere ai regimului. Organul central de administrare și control a activității arhivistice după reorganizare (1940) și după reocuparea Basarabiei în 1944, a fost Secția de arhivă a NKVD-ului din RSS Moldovenească, iar subordonarea unei structuri de forță demonstra controlul total, cenzura și folosirea memoriei istorice în scopuri ideologice ale sistemului sovietic și partidului comunist. Până în anii '50 ai secolului al XX-lea, s-a creat o rețea bine organizată de arhive centrale și locale (raionale), care erau finanțate și conduse de administrația locală, dar controlate și consultate metodologic și științific în activitatea arhivistică fie de Secția de arhivă a NKVD-ului, fie de alte organe centrale de administrare a sistemului arhivistic moldovenesc.

Sistemul arhivistic din RSS Moldovenească era o copie fidelă a celui sovietic, iar trecerea întregului sistem de supraveghere de la coordonarea și controlul total de către organele de interne la nivel local și central la subordonarea directă a Direcției de arhivă de pe lângă Sovietul Miniștrilor al RSS Moldovenești în anul 1963 deschide o nouă perioadă în evoluția sistemului arhivistic și a activității arhivistice din Republica Sovietică Socialistă Moldovenească. În anul 1964, Arhiva Centrală de Stat din Chișinău se transferă într-o clădire nouă, unde va fi și sediul Direcției de Arhivă, reorganizat ulterior în Direcția principală a Arhivelor de pe lângă Sovietul Miniștrilor, iar din anul 1977 aici fiind stabilit și sediul Arhivei Centrale de Stat a documentelor foto-fono-cinematografice a RSS Moldovenești. Schimbările survenite în modul de guvernare și în conducerea de stat din anii '80 - începutul anilor '90 ai secolului XX produce o serie de modificări și în sistemul arhivistic, astfel în-

cât, în 1990, sunt organizate Serviciul de stat de arhivă și Arhivele Naționale ale RSSM, ulterior ale Republicii Moldova, iar după reformarea sistemului arhivistic din 2018-2019, este înființată Agenția Națională a Arhivelor, având aceeași adresă și sediu.

Astfel, comunicarea dată urmează să ofere un tablou general despre evoluția sistemului arhivistic din Basarabia în perioada regimului sovietic comunist și principalele reforme ale sistemului arhivistic, care au marcat dezvoltarea acestuia.

Tadeusz Gaydamowicz (1923-2021).
The Gaydamowicz family in Bessarabia

Anna SKOWRONEK

The doyen of the Moldavian Polish community, Tadeusz Gaydamowicz, died a few years ago, and this year it is 100th birthday of my parent, so I wanted to present the profile of the man who told me about the land of my childhood and made me look at this unknown part of Europe differently. For him Moldova is the land of childhood, a symbol of happiness and a carefree life that people like to live. His family participated in the most important events in the life of Poles and the Polish community in Moldova since the 1870s. Especially in the interwar period, his family's activities contributed to Poles feeling united because they operated dynamically under the management of this type of people, political and educational organizations. After 1991, Poland began again be reborn and actively integrate. Tadeusz Gaydamowicz is not only a witness, but also an active participant in the life of this world.

Importance of historic-architectural monuments of Ganja city in study of multicultural traditions

Elnur Latif oglu HASANOV

 0000-0001-6358-593X

Ganja, one of the oldest cities of the East with a centuries-old history, connecting the north-eastern slopes of the Lesser Caucasus mountains (ancient Ganja mountains) with the expanses of the Kur-Araz lowland, is located in a picturesque corner of Azerbaijan with a temperate climate, fertile lands rich in water resources. Historically, Ganja has always had a favorable geopolitical location and played an important role in the cultural and economic life of Azerbaijan. This city was built on the Great Silk Road, which connects Asia with Europe. Thus, Ganja was the spiritual bridge between different civilizations.

Ganja is one of the few cities where such residential neighborhoods as “Jewish Street”, “Lezghy Quarter”, and “Lagich (Lahydzh) Quarter” existed, etc., where representatives of other nations lived in peace and quiet. One of the most ancient Orthodox churches in the Western region of the country is located in Ganja, and here until now, believers perform their religious rites, celebrate important historical dates and holidays. And this ancient temple is protected as an important historical and architectural monument and the residents of the city respect the Orthodox believers. One of the largest and at the same time ancient German Lutheran churches is also preserved in our ancient city and is declared a historical and architectural monument. Despite the fact that the main part of the faithful population of the city is Muslim, the inhabitants of the city for centuries protected with special respect the ancient Albanian Christian churches, as well as the Georgian church and other monuments.

The word “Imamzadeh” comes from the concept of “child of imam” and means “a descendant of the kind of imams”. Among the people, the name Imamzadeh is considered a sacred place of worship and pilgrimage. Many members of the “Ahli Beit” who fled from persecution and persecution during the rule of the Umayyad dynasty (661-750), found refuge on the outskirts of the caliphate. Hazrat Ibrahim (a) moved to one of the centers of Islamic culture – the city of Ganja. Hazrat Ibrahim (a) lived on this land until the end of his life, where he was buried. A mausoleum (turbe) was erected over the grave of Movlan Ibrahim, and the tomb itself became a sacred place of pilgrimage.

The territory of the mausoleum, built in the VIII century, was expanded in the fourteenth and sixteenth centuries, and the buildings around it were erected mainly in the seventeenth and eighteenth centuries. The mausoleum is the most valuable historical monument of the Imamzadeh complex. Its height is 12 m, the height of the dome is 2.7 m, the diameter is 4.4 m. Outside the dome is covered with blue facing. In the XX century, a significant historical epigraphic pattern was discovered on the inner walls of the tomb – an ancient scripture that was studied by prominent historians and researchers – archeologist, professor Isag Jafarzadeh, and a prominent epigraphy scientist, member of the National Academy of Sciences of Azerbaijan Meshadikhanum Neymat, and read as follows: “He, Allah, is eternal. This is the son of Imam Mohammed Bagheer Movlan Ibrahim (bless him) a glorious (paradise) garden. He died 120 years after his grandfather – may Allah bless him!” As a result of scientific research of this historical scripture, it became known that the mausoleum of Imam’s son was erected in 739.

The territory of the pilgrimage site Imamzadeh was in the possession of the representatives of the kind of the great Azerbaijani poet and thinker Nizami Ganjavi-Sheikhzamanovs. For centuries, the tomb of Movlan Ibrahim was holy guarded and was a place of worship. At the direction of the legendary commander, the last Khan Ganja Javadkhan Ziyadoglu (1748-1804), who entered his name in the heroic history of Azerbaijan, large-scale restoration work was carried out in Imamzad. In 1878-1879, at the initiative of General Major Israfil bey Yadigarzade, and at the beginning of the XX century – the Ganja intellectuals in the Imamzadeh complex underwent a major overhaul. Representatives of the famous Sheikhzamanov clans, the Pishnamazzadeh, Mirza Mehdi Naji, Seid Mir Abbas Aga, Major General Israfil bey Yadigarzadeh and other prominent personalities are buried in this holy place. For centuries, the Ganja complex Imamzadeh was a hotbed of charity, providing disinterested help to the needy and defenseless.

In the period from 1930 to 1944 the buildings of the complex were adapted for an orphanage. This sacred corner sheltered young children of different nationalities who suffered during the war. And today, adherents of different religious beliefs with a sense of gratitude come here to pay homage to this holy place. The renewed majestic complex Imamzadeh is one of the sacred places of the Islamic world, the pearl of the shrines of the East, and today is a place of pilgrimage not only for the local population, but also for many pilgrims from foreign countries.

Patrimoniul istoric și arhitectural al satului Dubăsarii Vechi: memorie și valorizare

Liliana CONDRATICOVA

 0000-0002-8735-3364

Studiul de față are ca scop prezentarea unei viziuni de ansamblu asupra patrimoniului istoric, arhitectural și memorialistic al satului Dubăsarii Vechi din raionul Criuleni. Pe teritoriul localității se află următoarele obiective de importanță națională: biserica Sf. Arh. Mihail (anul construcției 1861); conacul familiei astrofizicianului Nicolae Donici, membru de onoare al Academiei Române și bustul recent renovat al savantului; cavoul familiei Macri proiectat și construit după proiectul arhitectului A. Bernardazzi în anii 1882-1883. De asemenea, originar din satul Dubăsarii Vechi a fost academicianul lingvist Haralambie Corbu, al cărui nume îl poartă Școala primară din localitate. Mai multe obiective de valoare istorică și arhitecturală necesită reparație capitală, restaurare autentică, care vor permite includerea acestor monumente în rute turistice naționale și internaționale, contribuind la promovarea și dezvoltarea durabilă a comunității.

În anul 2020, printr-un concurs organizat de PNUD, au fost selectate zece obiective culturale (din cele 16 supuse votului), care urmau a fi renovate cu ajutorul fondurilor europene, beneficiind de până la 40.000 de euro pentru lucrări de restaurare. Printre acestea și Cavoul familiei Macri din satul Dubăsarii Vechi, renovarea fiind recent finalizată.

Elementele decorative ale conacului familiei N. Donici, ale cavoului familiei Macri, precum și ale vechii biserici din localitate, detaliile ce formează un tot întreg și acordă o frumusețe specială edificiilor cu valoare de patrimoniu, au fost lucrate cu multă finețe. Misiunea principală a restauratorilor profesioniști este elaborarea proiectului de restaurare autentică, în baza datelor de arhivă, și a proiectelor de construcție. Fixarea fotografică, măsurările necesare, desenul, schițele terenului, curățarea, realizarea replicilor (după necesitate), conservarea, identificarea etc. sunt doar câteva aspecte ce integrează procesul de restaurare a unui monument de valoare națională. Nu putem discuta despre restaurarea fragmentară, după cum nu poate fi concepută restaurarea doar a cavoului familiei Macri, fără a lua în calcul și restaurarea complexă a conacului familiei Donici, a bisericii din localitate, conservarea clopotelor vechi, a altor obiective de patrimoniu ce se află pe teritoriul satului Dubăsarii Vechi.

„Curățarea” colectivelor agricole în RASSM: cazul comunei Maiak din raionul Ocna-Roșie (1934)

Alexandru MOLCOSEAN

 0000-0001-7480-2602

Scopul comunicării urmărește să reflecte modalitatea de „curățare” a colectivelor agricole din Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească (RASSM) de „elemente antisovietice”. În anii '30, în Uniunea Sovietică au avut loc o serie de represiuni, îndreptate împotriva celor suspecți că nu ar fi loiali partidului. Prin urmare, această politică promovată intensiv de bolșevici s-a răsfrânt și asupra republicii moldovenești din stânga Nistrului. În anul 1934, în comuna agricolă *Maiak* („Farul” – n. trad.) din raionul Ocna-Roșie au fost excluși din colectiv o parte din comunarzi. Motivele acestor acțiuni sunt variate: depistarea unor legături existente între membrii comunei și culacii sau fețele bisericesti din satele Transnistriei, abateri de conduită venite din partea unor comunarzi, exploatarea neadecvată a animalelor de producție sau a utilajului agricol, nepromovarea testării cunoștințelor politice etc. Cei care au executat directivele centrului de a menține în viață procesul de „curățare” a colectivelor agricole au fost membrii sovietelor satești, activiștii de partid, lucrători ai organizațiilor satești și ai sectorului politic al Stațiilor de Mașini și Tractoare (SMT). Prin urmare, în procesul de finalizare a construcției colhoznică în RASSM, autoritățile sovietice au recurs la „selecția” personalului care urma să constituie masa oamenilor muncii devotați partidului, în vederea atingerii culmilor utopice ale socialismului dezvoltat.

Documente relevante privind activitatea arhitectei Etti Roza Ludvig Spirer în orașul Bălți în perioada anilor 1931-1939

Ana MOLCOSEAN

 0000-0003-3735-8623

În contextul procesului de împrumut și de împroprietărire cu loturi pentru casă a locuitorilor orașului Bălți, în anii '30 ai secolului XX, Serviciul Tehnic al primăriei municipiului trebuia să suplinească postul vacant de arhitect, care era o diviziune a Serviciului Tehnic, pe lângă cel de Drumuri și lucrări și Cadastru. De asemenea, având în vedere faptul că în perioada interbelică orașul era într-un proces continuu de construcție, fiind ridicate case particulare, dar și clădiri de necesitate (importanță) publică, s-a hotărât a fi dispus în bugetul primăriei pentru anul 1932 postul de arhitect și identificarea unui specialist. Pentru funcția solicitată, d-ra Etti Roza Ludvig Spirer, absolventă a școlii superioare de arhitectură din București, a manifestat un interes sporit, fiind acceptată în calitate de arhitect la Serviciul Tehnic al Primăriei municipiului Bălți.

Activitatea dumneaei de bază, rapoartele pe care le întocmea, permisiunile de a pleca în concediu sau de a obține avansarea sa în grad, sancțiunile primite se regăsesc în dosarul personal al persoanei vizate. Documentele evidențiate vin să completeze informațiile existente privitor la activitatea d-rei Etti Roza Ludvig Spirer în calitate de arhitect în orașul Bălți în anii '30 al secolului XX.

Timp de șase ani, cât arhitecta a activat la Bălți, aceasta a reușit să se afirme prin proiectarea și dirijarea construcției sau renovarea unor localuri pentru: Școala primară; piața – hala centrală cu suprafața de 11,000 m.p.; pavilionul pentru expoziția jubiliară din 1933, cu suprafața de 1000 m.p., fiind compus din o poartă monumentală și mici pavilioane tematice (agricol, administrativ, silvic, industrie casnică, pavilion de muzică, restaurant, grajduri, cotețe, ocoale etc.); Liceul de Fete „Domnița Ileana”, cu suprafața de 1100 m.p., alcătuit din subsol locuibil, parter și etaj; case de locuit particulare; Școala profesională de fete cu internat; ridicarea unui etaj la Școala Normală de Băieți și alte proiecte. În perioada ei de activitate, i-au fost încredințate toate lucrările importante de arhitectură, executate atât de primărie, cât și de prefectura localității

Pe parcursul experienței sale, Etti Roza Ludvig Spirer, fiind angajată în orașul Bălți ca arhitect ordinar, clasa III, a avut posibilitatea să fie înaintată, la 1 ianuarie 1937, la gradul de arhitect ordinar, clasa II, în cadrul de activitate al Corpului Arhitecților, fiindu-i apreciată la un nivel înalt munca depusă în cadrul Serviciului Tehnic al primăriei municipiului, fapt redat în documentele și caracteristicile care se găsesc în același dosar de arhivă.

Problema spațiilor locative în Chișinăul postbelic (1944-1954)

Anatol PETRENCU

 0000-0002-5449-1023

La 20 august 1944, trupele sovietice au început Operațiunea „Iași – Chișinău”. Startul operațiunii a fost dat de aviație, care, cu avioane de bombardament americane, a aruncat bombe asupra Chișinăului. După care, la 24 august, trupele terestre sovietice și administrația orășenească au intrat în Chișinău. Problema asigurării orășenilor devenise din primele ore una deosebit de acută.

Pe baza documentelor din Arhiva organizațiilor social-politice (arhiva de partid), am examinat problemele discutate la Comitetul orășenesc de partid Chișinău, inclusiv cea mai arzătoare – cea a asigurării cu locuințe a orășenilor și, în primul rând – a celor veniți din afara orașului (nomenclatura de partid și sovietică, militari, diverși specialiști cu membrii familiilor lor etc.).

Sunt analizate eforturile administrației orășenești în curățirea orașului de moloz, în scopul de a repara clădirile care puteau fi reconstruite, de a construi noi edificii pentru orășeni. Problemele apărute (lipsa materialelor de construcție, a cimentului, lemnului, a altor materiale), precum și lipsa forței de muncă, alte subiecte erau abordate sistematic de activul de partide și sovietic al Chișinăului. Mulți nomenclaturiști veniți la Chișinău nu au dat dovadă de entuziasm în opera de reconstruire a orașului, deoarece așteptau încheierea războiului și întoarcerea lor la baștină, în Rusia. Despre asta s-a vorbit deschis la una din ședințele activului de partid.

O analiză socială a Constituției din 1923 la un secol de la adoptare

Enache TUȘA

 0000-0003-4703-1763

Circumstanțele politice și diplomatice de la 1923 necesitau o nouă constituție care se impunea în noua construcție politică a statului român după Unirea din 1918. În primul rând, Constituția trebuia să reglementeze noua ordine politico-juridică și să creeze premisele guvernării unui stat care își dublase teritoriul și populația. Nu putea fi repetată situația de la 1884, moment în care, printr-un sigur articol adițional (numerotat 133), s-a dispus aplicarea prevederilor Constituției de la 1866 în noul teritoriu integrat la 1878, Dobrogea, un fost teritoriu otoman, foarte înapoiat. La 1923, situația era mult mai complicată și mai provocatoare, dat fiind faptul că trebuiau integrate teritorii care aparținuseră unor state diferite. Acum, la un secol de la acest eveniment, evaluăm efectele de ordin social, politic și juridic, pe care Constituția de la 1923 le-a avut în cadrul procesului de modernizare a instituțiilor și a societății.

Evoluția contextului intern și internațional al relațiilor militare româno-franceze din perioada 1930-1936

Andrei NICOLESCU

Concretizarea colaborării militare româno-franceze a fost influențată de o multitudine de factori: a) situația geopolitică internațională; b) atitudinea factorilor politici din cele două state; c) determinările de ordin strategic, definite și susținute de conducătorii structurilor militare de decizie; d) opinia publică și elementele ținând de tradiția seculară a cooperării dintre cele două popoare. În funcție de aceste determinări, s-au conturat imediat după Marele Război principalele obiective și direcții, pe care cei doi parteneri și le-au stabilit în funcție de propriile interese. În măsura în care aceste opțiuni s-au intersectat, au coincis pe un palier sau altul, și amploarea cooperării a fost mai vizibilă, iar rezultatele – mai consistente. Astfel, s-au profilat doi termeni majori ai ecuației: opțiunile de securitate ale României, ce se doreau potențate de colaborarea cu Franța, materializate într-o serie de solicitări de sprijin politico-diplomatic, financiar și militar, și sistemul conceput de conducerea franceză în vederea asigurării conservării noilor realități politice, economice, statale de după prima mare conflagrație a secolului XX.

Desfășurarea colaborării militare în acest cadru a fost grevată de o serie de condiționalități ținând, pentru România, de acceptarea strategiei franceze de securitate și ancorarea ei fermă în acest sistem, de acceptarea unor concesi de ordin economic și eforturile de modernizare a armatei sale. Aici s-a resimțit puternic influența factorilor politici, care au intrat, uneori, în contradicție cu cei militari, în privința transpunerii în practică a unor înțelegeri de principiu. Aceste disonanțe s-au făcut auzite atât în Franța, cât și în România. Două exemple sunt edificatoare: pentru Franța – încercările conducerii militare de perfectare a unei convenții militare capabile să garanteze și să optimizeze cooperarea dintre cele două armate aliate, în caz de război, anulată de opoziția ministrului de Externe în 1934; pentru România – multiplele solicitări ale factorilor de decizie militari de acordare a mijloacelor financiare pentru punerea în practică a numeroaselor proiecte de îmbunătățire a situației dotării armatei, de modernizare a ei, elaborate în prima parte a anilor '30 și rămase fără un răspuns adecvat.

Au existat și o serie de factori cu impact pozitiv asupra cursului colaborării militare. Ei pot fi identificați în sprijinul unor demnitari militari francezi, care colaboraseră cu comandanți români în campania din 1916-1918, în impactul pozitiv al amplei cooperări din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și primele decenii ale secolului al XX-lea, în perpetuarea influenței doctrinei franceze asupra celei românești, în continuitatea formării de cadre de comandă române în instituții militare franceze de profil.

Concluziile rezultate în urma studiului efectuat pun în lumină existența unei evidente desincronizări între doleanțe și resurse, ultimele fiind afectate grav de criza economică, mai ales în cazul României.

Formele de diseminare a mesajului politic legionar în analizele și politicile de intelligence ale statului roman (1927-1945)

Alexandru IORDACHE

0009-0007-4497-8608

Prin această comunicare, mi-am propus să realizez un studiu critic și cât mai aprofundat al formelor de diseminare a mesajului politic pe care Legiunea Arhanghelului Mihail le-a utilizat în perioada interbelică, urmărind cu precădere, în acest sens, reflectarea acestora în analizele și politicile de intelligence ale statului român.

Astfel, intenția mea a fost aceea de a asigura o înțelegere corectă a complexului propagandistic specific Mișcării legionare printr-o prezentare concisă a originii, doctrinei și „moștenirii” ideologice, a formelor de materializare, respectiv, a rolului său în dezvoltarea organizației extremiste. Se impune să adaug faptul că obiectivele cercetării nu vizează exclusiv componenta politică, urmărind, în egală măsură, să ilumineze și să avertizeze publicul larg cu privire la istoria grupărilor de acest tip.

Din punctul meu de vedere, apreciez că este încă posibil ca, prin organizațiile neo-legionare ale timpului prezent, să „reînvie” Legiunea Arhanghelului Mihail, cu toate ideile și metodele particulare de manifestare ale acesteia. Pe de altă parte, ar fi de așteptat și, de asemenea, de dorit ca instituțiile de intelligence și persoanele cu rol de decizie în stat să înțeleagă că grupările de acest tip își cunosc istoria și urmăresc concertat să își rafineze formele de îndoctrinare propagandistică. Mișcarea legionară nu este doar „un fenomen politic trecător al perioadei dintre cele două războaie mondiale”, așa cum a fost apreciată de unii istorici străini, curentul, ideologia și radicalismul legionar continuând să se manifeste și devenind unul dintre cele mai autoritare astăzi. Mai mult, potențialul său de influență socio-politică, asemenea perioadei interbelice, continuă să cunoască o evoluție exponențială, ca urmare a valorificării propagandistice a politicii defectuoase, întreprinse de organizațiile doctrinare tradiționale, a eșecurilor în protejarea identității etnice și culturale românești și a influențelor intruzive străine

Totodată, sub aceleași auspicii, mi-am propus să evaluez în ce măsură se poate justifica afirmația că, indiferent de resursele alocate, contextul socio-

politic, capacitatea de penetrare și capabilitățile adversarilor organizaționali, structurile de informații românești s-au ridicat la înălțimea provocărilor mediului național și internațional de securitate, asigurând know how util beneficiarilor legali sau acționând independent pentru corecta gestionare a amenințărilor la adresa climatului intern de securitate. În același sens, am avut în vedere să dezleg enigmele privind eficiența măsurilor realizate, respectiv dacă resursa utilizată pentru destructurarea informativă a diferitor canale de manipulare legionară a fost bine plasată și putea fundamenta asumarea și hotărârea unor demersuri sau acte scontate de susținere a intereselor naționale.

De asemenea, în cadrul acestui capitol, mi-am propus să dezvălui dedesubturile complexului sistem propagandistic legionar, conceput atât pentru disculparea organizațională cu privire la barbariile și ororile comise, cât mai ales pentru erijarea responsabilității acestora către adversarii organizaționali și ideologici ai mișcării.

Pentru realizarea cercetării, atenția critică a fost centrată asupra analizei unor documente inedite, recent identificate și declassificate în cadrul fondului documentar al Arhivei Serviciului Român de Informații. Acestor surse inedite le-am adăugat memorialistica legionară, elementele de istorie orală (interviuri cu foști membri ai Mișcării legionare), respectiv studiile și sintezele de specialitate publicate recent la edituri naționale și externe.

Unele concepte noi ale etnogenezei românilor din perioada postsocialistă

Vlad GHIMPU

 0001-2346-6799

Autorul ia în discuție noile lucrări în care este tratată etnogeneza românilor după dispariția monopolului partidului în cadrul științelor istorice.

O parte dintre cercetătorii consacrați în domeniu, cât și alții mai tineri, au expus mai multe idei noi în unele articole, dar și în studii de sinteză mai voluminoase. Printre acești istorici erau și Dan Gh. Teodor, Victor Spinei, Nelu Zugravu, Sorin Paliga și Eugen S. Teodor, care au luat în dezbateri diferite aspecte documentare și arheologice, ce reflectă noi puncte de vedere privind istoria românilor din evul mediu timpuriu.

Aceste lucrări noi vin să completeze sau să corecteze anumite concepții mai vechi, ce rezultau din izvoarele istorice cu caracter mai subiectiv, iar uneori și greșit, ale autorilor antici ori ale istoriografiei de profil depășite. Unele din aceste surse scrise sunt puse din nou într-o concordanță mai veridică cu tabloul arheologic concret de la Dunărea de Jos și din alte teritorii apropiate.

Resursa umană din învățământul românesc preuniversitar în perioada interbelică

Alexandru MITRU

 0000-0001-8836-9395

Sistemul educațional a fost considerat de către elita politică un factor esențial în modernizarea societății românești. În absența unor resurse economice și umane semnificative în spațiul românesc, modernizarea a fost limitată la recuperarea decalajelor existente în plan material și instituțional față de societatea occidentală. Clasa politică antebelică nu a privit integrarea României în sistemul de valori occidental și modernizarea statului ca un destin asumat și conștientizat. Cea mai mare problemă a elitelor românești a constituit-o puterea, și nu occidentalizarea.

În privința educației preuniversitare, principiul meritocrației a fost strâns legat de dezbaterile privind modul de formare a corpului profesoral. După Unirea din 1918, activitatea de formare a cadrelor didactice a reprezentat o preocupare permanentă a procesului de reformare a sistemului de educație preuniversitar. Problema fundamentală tratată în acest material este legată de impactul avut de formarea inițială a cadrelor didactice asupra eficienței educaționale a sistemului de învățământ. Încercăm să aducem în atenție aspecte legate de calitatea actului de predare sau de egalitatea de șanse oferită elevilor. Aceste aspecte sunt analizate printr-o analiză introspectivă asupra acțiunilor guvernamentale în politica privind formarea cadrelor didactice, în contextul în care toate forțele politice susțineau teoria, conform căreia reforma educațională trebuia gândită și adaptată noilor condiții politice, economice și sociale.

Prin adoptarea legislației specifice după 1918, Ministerul Instrucțiunii Publice a urmărit prin statutul cadrelor didactice să asigure demnitatea socială și profesională a acestora, acordând o atenție însemnată eticii profesionale. Problemele generale cu care se confruntau toate categoriile socio-profesionale după Primul Război Mondial au provocat largi dezbateri în spațiul public vis-à-vis de statutul cadrelor didactice în societatea românească. În noul context, creat de necesitatea unificării sistemelor de educație moștenite de statul român, o problemă importantă cu care s-a confruntat ministerul de resort a fost legată de formarea profesională a cadrelor didactice, realizată până

la acel moment în mod diferit în fiecare provincie, și de punerea în practică a modificărilor întreprinse de secretariatele generale de la Cluj, Cernăuți și Chișinău în privința uniformizării învățământului.

În perioada interbelică, principalele formule instituționale, prin care se asigura pregătirea personalului didactic în România, au fost: Școala Normală, Seminarul Pedagogic Universitar și Școala Normală Superioară. În cadrul Școlii Normale erau pregătiți învățătorii și educatoarele (conducătoarele) pentru grădinițele de copii, în timp ce în cadrul Școlii Normale Superioare erau pregătiți profesorii din învățământul secundar. Aceasta din urmă a funcționat în perioada 1938-1940, când a înlocuit Seminarul Pedagogic Universitar.

Perioada 1918-1940 a fost caracterizată de căutări intense în privința reorganizării instituțiilor de formare profesională în domeniul educației, de discuții și acțiuni întreprinse în vederea armonizării procesului de formare a cadrelor didactice, în noul cadru teritorial oferit de Unirea din 1918. În această perioadă, treptat, modelele privind formarea profesională au valorificat complementar natura intrinsecă a tradiției școlii românești, luciditatea și amploarea viziunii unor oameni de stat interesați de binele neamului, precum și sugestiile teoretice ale pedagogilor români. În consonanță cu modificarea așteptărilor societății românești în raport cu educația, aceste modele au devenit tot mai structurate și mai eficiente.

„Eșecul educației ideologice”. A II-a Sesiune Științifică a Institutului de Medicină din Chișinău. Încă o dată despre caracterul organizat al foamei din 1946-1947

Liliana ROTARU

 0000-0002-3051-5721

În primii ani de activitate, comunitatea academică a Institutului de Medicină din Chișinău a fost preocupată, mai ales, de probleme organizatorice, iar activitatea științifică a fost mai mult ocazională, fiind determinată de nevoia de a soluționa probleme acute de sănătate publică specifice perioadei post-belice, cărora li s-au suprapus cele produse de foametea organizată în anii 1946-1947 în RSSM. După ce ignoranța deliberată a autorităților sovietice a determinat o creștere geometrică a numărul îmbolnăvirilor de distrofie și a mortalității populației RSSM, pe lângă câteva măsuri de oprire a calamității, întreprinse în iarna și primăvara anului 1947, se deschid puncte medicale improvizate în localitățile cu un număr mare de bolnavi de distrofie alimentară, iar deficitul de personal medical a determinat autoritățile republicane să mobilizeze profesorii și câteva sute de studenți ai Institutului. Participând nemijlocit la „lupta” cu distrofia alimentară, profesorii au acumulat informații destule despre această maladie, au urmărit evoluția bolii și au propus/încercat metode de tratament, astfel, când a fost anunțată sesiunea de comunicări științifice a Institutului, 10 dintre cele 40 de referate științifice vizau diferite aspecte ale diagnosticării, tratamentului și consecințelor medicale și sociale ale distrofiei alimentare. În baza unor documente inedite, autorul analizează procesul de transformare a unei probleme de știință medicală/ socio-medicală într-una politico-ideologică de către o Comisie trimisă la Chișinău de Andrei Jdanov, arătând că presiunea pusă pe profesorii Institutului pentru a renunța la concluziile științifice cu privire la consecințele fiziologice și psihice asupra descendenților bolnavilor de distrofie, nu este doar o expresie a manipulării politice a științei pentru lustruirea imaginii regimului, dar arată și caracterul artificial, organizat și planificat al foametei din 1946-1947.

Însemne teritoriale înregistrate în Armorialul General al Republicii Moldova în anul 2023

Silviu ANDRIEȘ-TABAC

 0000-0001-7224-8716

Specificul anul curent 2023, din punctul de vedere al heraldicii teritoriale, este determinat de faptul că suntem într-un an electoral. E vremea când primarii și consiliile locale se grăbesc să-și onoreze promisiunile făcute la câștigarea mandatului ce se apropie de sfârșit, să-și încheie acțiunile planificate și demarate, printre care și elaborarea simbolicii locale, să lase o imagine pozitivă în urma activității, mai ales în cazul când nu vor câștiga un nou mandat. În aceste condiții, la Comisia Națională de Heraldică de pe lângă Președintele Republicii Moldova (CNH) ajung să fie examinate, în vederea avizării, mai multe dosare decât în alți ani, printre care unele dificile, rămase din anii precedenți.

Astfel, în 2023, prin decrete prezidențiale, au fost deja înregistrate în Armorialul General al Republicii Moldova stemele și drapelele noi ale următoarelor unități teritoriale: satul *Dubăsarii Vechi*, rn. Criuleni (decret nr. 779-IX din 10 ianuarie); satul *Coșcalia*, rn. Căușeni (nr. 780-IX din 10 ianuarie); satul *Ruseni*, com. Ruseni, rn. Edineț (nr. 807-IX din 23 ianuarie); satul *Măcărești*, com. Măcărești, rn. Ungheni (nr. 867-IX din 23 martie); orașul *Căinari*, rn. Căușeni (nr. 1065-IX din 7 august); satul *Sociteni*, rn. Ialoveni (decret înaintat pentru semnat).

Pe parcursul anului, au fost avizate de CNH, dar nu și aprobate și înregistrate în modul stabilit, stemele și drapelele următoarelor unități teritoriale: comuna *Țanțăreni*, rn. Anenii Noi; satul *Roșu*, rn. Cahul; satul *Izvoare*, com. Izvoare, rn. Florești; satele *Răciula* și *Parcani*, com. Răciula, rn. Călărași; satul *Chirsova*, rn. Comrat, UTA Găgăuzia; satul *Pociumbăuți*, rn. Râșcani; satul *Cubolta*, com. Cubolta, rn. Sângerei; satul *Cucoara*, com. Cucoara, rn. Cahul; satul *Cărbuna*, rn. Ialoveni; satul *Albota de Sus*, com. Albota de Sus, rn. Taraclia. Este de sperat că aceste însemne vor intra în legalitate până la sfârșitul anului.

În același timp, din cunoștințele noastre, continuă lucrările de elaborare ale stemelor și drapelelor următoarelor unități teritoriale: satele *Chiștelnița* (rn. Telenești); *Copanca* (rn. Căușeni); *Gaidar* (rn. Ceadâr-Lunga, UTAG);

Iezărenii Vechi (com. Iezărenii Vechi, rn. Sângerei); *Mașcăuți* (rn. Criuleni); *Roșcani* (rn. Anenii Noi); *Selemet* (rn. Cimișlia); *Valea Perjei* (rn. Taraclia); *comuna Boșcana* și satele componente *Boșcana* și *Mărdăreuca* (rn. Criuleni); *comuna Ocnîța* și satele componente *Ocnîța* și *Maiovca* (rn. Ocnîța); *comuna Stăuceni* și satele componente *Stăuceni* și *Goianul Nou* (mun. Chișinău); *orașul Bucovăț* (rn. Strășeni). Majoritatea acestor însemne au toate șansele să fie înregistrate oficial, de asemenea, în 2023.

Metodele de elaborare a simbolurilor au fost cele tradiționale, predominând procedeul armelor grăitoare și marcarea particularităților naturale, economice sau culturale. Din punct de vedere geografic, interesul pentru elaborarea însemnelor rămâne în centrul și sudul țării. Principalii autori și pictori de simboluri sunt aceiași: S. Andrieș-Tabac, Mariana Șlapac, Andrei Gaițașenco și alții. Și problemele întâmpinate au fost de același ordin, ca și în anii precedenți: documentarea insuficientă a istoriei localității; lipsa unui consens asupra conceptului simbolurilor în consiliile locale; lipsa unui număr suficient de heraldiști teoreticieni și pictori heraldici pregătiți.

Influența proceselor democratice din Republica Moldova asupra accesului liber la documentele de arhivă (1991-2023)

Iurii BOSTAN

 0000-0003-4696-2064

În comunicare vor fi examinate procesele juridice și administrative privind desecretizarea documentelor în Republica Moldova, începând cu obținerea independenței în 1991. Va fi examinat impactul reformelor democratice asupra creșterii nivelului de acces la documentele de arhivă, din considerentul faptului că, anterior obținerii independenței, în perioada totalitar-comunistă, accesul la documentele de arhivă era limitat și, în mare parte, se realiza doar în scopuri social-juridice, pentru represiuni, urmărire penală etc. și foarte rar – în scopuri științifice.

Se va examina legislația națională în domeniul arhivelor, inclusiv prin prisma prevederilor Consiliului Europei cu referire la accesul la arhive, din anul 2000. Limita cronologică va cuprinde 32 de ani de istorie a moștenirii arhivistice a Republicii Moldova independente și se va axa pe 4 limite cronologice definitorii: anul 1991 – obținerea independenței și premisele elaborării legislației naționale în domeniul arhivelor, anul 2000 – elaborarea de către Uniunea Europeană a Recomandării nr. 13 cu privire la accesul la arhive; 2010 – reformele democratice referitoare la desecretizarea dosarelor privind persoanele care au fost supuse represiunilor de către regimul totalitar comunist – dosare aflate la păstrare în depozitele speciale ale Ministerului Afacerilor Interne și Serviciul de Informație și Securitate – proces ce se datorează schimbărilor survenite în societate și în sistemul politic; și anul 2019 – când a fost reorganizat Serviciul de Stat de Arhivă în Agenția Națională a Arhivelor și a trecut în subordinea Ministerului Justiției.

Extinderea accesului la dosarele de arhivă este o realizare importantă pentru țară și un proces vădit de democratizare, care a contribuit la revederea istoriei statului prin prisma informației din dosarele desecretizate: aici ne referim la perioada aflării Basarabiei în componența Regatului României și intervalul de timp sub ocupația bolșevică, deportările din perioada 28 iunie 1940 – 5 martie 1953, foametea din 1946-1947, persecutările pe criterii politice etc. Această oportunitate a contribuit la definitivarea noilor tipuri de cercetare a istoriei și de dezvoltare a sistemului arhivistic, inclusiv creșterea vizibilității arhivei.

În comunicare vor fi examinate modificările legislației arhivistice privind accesul la informație, inclusiv Ordinul Serviciului de Stat de Arhivă nr. 08 din 14.01.2013 cu privire la documentele de arhivă desecretizate, prin prisma legislației privind accesul la datele cu caracter personal.

Totodată, o direcție importantă în cercetare va fi examinarea schimbărilor social-politice, desfășurate în Republica Moldova începând cu anul 2010, care au contribuit la creșterea interesului societății față de istoria memoriei perioadei interbelice și la apariția noilor solicitări social-politice din momentul desecretizării documentelor și liberalizării accesului la arhive.

Prin urmare, se va urmări influența procesului de desecretizare a arhivelor asupra societății și mediului academic, inclusiv creșterea interesului față de documentele de arhivă desecretizate din partea cercetătorilor străini dintr-o mare parte din țările occidentale, cum ar fi: SUA, Germania, Franța etc. Se va urmări influența politicii statului și societății asupra domeniului arhivelor și cercetării arhivistice, inclusiv interdependența între interesul cercetătorilor și atitudinea societății față de moștenirea culturală a țării.

**The German ethnic group of Romania.
The second assignment source for the Waffen-SS**

Dragoş DEFTA

 0000-0002-9166-7999

An outcome of the interplay between methodical ideological indoctrination and applied war-craft schooling, the final product of the GEG training system consisted of the Waffen-SS soldier. Fully motivated, dogmatically and assiduously qualified in war-techniques, the young Volksdeutsche recruit from Romania acted as an exuberant and impetuous fighter, ready to fulfil Hitler's orders and his Weltanschauung ideals. Considering the numbers hereafter provided by several well-known historians, the GEG in Romania was able to assemble a considerable army of recruits thoroughly prepared to perform as a politized fighting force in consonance with the Waffen-SS ethos, as it had been promoted by its ideologists and military professionals.

Regizorul Vadim Derbeniov și activitatea sa la studioul „Moldova-Film” în anii 1960

Sorin ȘCLEARUC

 0000-0002-8693-3770

În perioada anilor 1960, cineastul Vadim Derbeniov a jucat un rol semnificativ pentru cinematografia RSS Moldovenești, contribuind la crearea unor filme remarcabile, atât în calitate de operator, dar și în calitate de regizor, care a influențat estetica cinematografică, dar și discuțiile socio-politice ale vremii.

În baza surselor bibliografice și de arhivă, acest articol se concentrează asupra studierii a două opere majore, regizate de către Vadim Derbeniov în perioada anilor 1960, - „Călătorie în april” (1962) și „Ultima lună de toamnă” (1965) –, analizând stilistica și estetica lor, mesajele pe care le transmite, dar și reacția autorităților locale de partid față de ele.

„Călătorie în april” (1962) a fost o peliculă care a impresionat nu doar prin simplitatea sa narativă, dar și prin abordarea profundă a unor teme sociale și existențiale. Filmul urmărește povestea unui tânăr jurnalist, care, din întâmplare, se oprește într-un sat moldovenesc într-o zi de aprilie. Stilistic, Vadim Derbeniov a capturat peisajele spectaculoase ale Moldovei, folosind cadre largi și o paletă de culori pline de viață. Prin intermediul personajelor sale, el a explorat conflictele dintre tradiție și modernitate, oferind o perspectivă subtilă vieții din perioada respectivă. Mesajul profund al filmului a fost recepționat pozitiv de public, dar a stârnit și interesul autorităților locale de partid.

„Ultima lună de toamnă” (1965) a fost un adevărat triumf al lui Vadim Derbeniov. Acest film a abordat subiectul sensibil al represiunilor politice și al vieții grele de la sat. Regizorul Derbeniov a optat pentru o estetică mai sobră, cu cadre mai strânse și nuanțe mai întunecate, reflectând atmosfera tensionată a epocii. Mesajul ascuns al filmului a fost o critică subtilă a regimului comunist și a cenzurii. Cu toate acestea, popularitatea sa în rândul publicului și recunoașterea internațională l-au făcut să devină un simbol al rezistenței culturale în Moldova.

Vadim Derbeniov, prin filmele sale, a avut un impact semnificativ asupra cinematografeii moldovenești în anii 1960, aducând o contribuție consistentă la dezvoltarea acesteia. Stilistica sa distinctivă și abordarea curajoasă a unor teme sociale și politice delicate au făcut ca aceste filme să fie remarcate și discutate în mod extensiv. Reacția autorităților de partid a oscilat între susținere și restricționare, dar aportul lui Vadim Derbeniov la cultura cinematografică a Moldovei a rămas incontestabil. Astăzi, aceste filme rămân relicve ale unei epoci complexe și fascinante din istoria cinematografeii moldovenești.

Mihai Dolgan și primăvara rock-ului moldovenesc

Alexandru RUSNAC

 0009-0008-3612-0158

În lucrarea de față ne propunem să abordăm rolul și contribuția celebrului compozitor Mihai Dolgan - un pionier al rock-ului din Moldova.

Istoria rock-ului din Moldova prezintă un interes deosebit, deoarece lipsesc studiile consacrate acestui domeniu. În Moldova, la fel ca în fosta Uniune Sovietică, rockul a apărut mai târziu. El a început a prinde contur în anii '60 și '70 și s-a dezvoltat într-un mod unic, cu mici diferențe de rock-ul din întreaga lume.

Deși rock-ul moldovenesc a avut împrumuturi ale elementelor din Occident și a fost influențat de formațiile și tendințele din străinătate, precum Beatles, Rolling Stones și Led Zeppelin, el a fost combinat cu motive populare și cu romantismul urban din anii '60. La general vorbind, rock-ul moldovenesc s-a format ca produs muzical individual, specific vremurilor și mentalității intelectualilor basarabeni din perioada sovietică.

Vestita formație *Noroc*, fondată în 1965 sub conducerea lui Mihai Dolgan, poate fi considerată începutul rock-ului moldovenesc. În 1970, aceștia au participat la Festivalul Bratislavskaja Lira din Cehoslovacia și au avut o evoluție de succes, devenind primii rockeri moldoveni cu numeroase turnee.

Mihai Dolgan, supranumit și *legenda Rock-ului moldovenesc*, a fost fondatorul și conducătorul formației muzicale *Noroc*, precum și al ansamblului vocal-instrumental „Contemporanul”.

Acest mare maestru al muzicii moldovenești a avut și el o soartă complicată, ca a multor personalități din perioada comunistă. Mihai Dolgan s-a născut la 14 martie 1942 în satul Vladimirești, Județul Bălți, România (astăzi raionul Sîngerei, Republica Moldova). Împreună cu părinții, a fost deportat în Siberia în 1949, când avea doar 7 ani. După întoarcerea în țară, a studiat la Colegiul de muzică „Ștefan Neaga” din Chișinău.

A început cariera muzicală în 1958, la Casa de Cultură din Sîngerei, acompaniind la acordeon, iar ulterior a fost acordeonist în diverse formații ale Filarmonicii din Chișinău. Din cauza disensiunilor cu autoritățile comuniste, ansamblul *Noroc* a fost desființat și interzis să mai activeze în Republica Sovietică Socialistă Moldovenească. Dar asta nu l-a oprit și, mai târziu, împreună

nă cu alți membri ai formației muzicale *Noroc*, au continuat traseul muzical, au scris și au cântat rock-folk.

În concluzie, rock-ul moldovenesc a fost un gen muzical cu o prezență modestă, dar cu o prestație entuziastă și dedicată. Formația *Noroc* a fost una dintre primele și celebrele formații de rock din Moldova, iar fondatorul său – Mihai Dolgan – a lăsat o amprentă importantă în istoria muzicii rock din Moldova și actuala Republică Moldova.

MUZEOLOGIE

As a global museum (on one project of the Memory of the World's program)

Lola DODKHUOEVA

Izzatullo MIRZOEV

In his speech the UNESCO Director-General justifying the launch of a new cultural program in 1992, stated that its aim would be to guard against collective **amnesia**, calling upon the preservation of the valuable archive holdings and library collections all over the world and ensuring their wide dissemination. That is why the program was called “**Memory of the World**”. For many years, the program has recorded selected documentary sources, including manuscripts from individual countries, worthy of special attention or care because of their unique significance or because of their poor condition and risk of loss.

In 2021, a program was undertaken to fix data on multi-temporal manuscripts from Bulgaria, Germany, Iran, Tajikistan, Turkey, and Uzbekistan of the prominent poetical work *Masnawi al-Manawi (Spiritual couplets)* by Jalal al-Din Rumi (1207-1273), a prominent intellectual who called for humanism in the face of the Mongol invasion and its catastrophic aftermath. Thus, the MO archive has been transformed into a global museum of the detailed and illustrated information of this literary monument that reminds the world of the possibility of remaining human in the most turbulent times.

The Center of the Written Heritage of the National Academy of Sciences of Tajikistan submitted to the program data of 56 folios. In 2022 the Center succeeded in acquiring one more unique copy. The aim of the presentation is to demonstrate the peculiarities and values of the mentioned manuscripts and to confirm the great significance of such a program for enlarging the research field for further scientific examination of scholars from different countries and for revealing the examples in danger in need of professional care and restoration.

Pledoarie pentru muzeul memorial

Elena PLOȘNIȚA

 0000-0001-9061-3369

Muzeografia memorialistică, adică „muzeografia marilor personalități sau eroica, ce cuprinde, în principal, muzeele și casele memoriale dedicate prezentării unor creatori sau eroi naționali” s-a afirmat în Republica Moldova pe parcursul secolului XX. Muzeul memorial formează un grup tipologic aparte de instituție muzeală, are particularități specifice și un caracter dublu – reprezintă, în același timp, un monument istoric și o instituție socio-culturală. Pe parcursul istoriei, conceptul de *muzeu memorial*, însuși *muzeul* au evoluat, au suportat mari modificări, muzeul s-a schimbat radical, transformându-se, treptat, dintr-un loc de păstrare a memoriei unor personalități sau evenimente în unul care transmite istorii personale într-un spațiu multifuncțional ce construiește chipul, imaginea istorică a epocii. Astfel, are loc un proces de ieșire din spațiul privat al personalității sau al evenimentului. Muzeul memorial contemporan se străduie să reconstruiască, să reproducă un strat mai larg al realității istorice decât să prezinte, pur și simplu, ambianța, istoria personalității sau a evenimentului. Astăzi, muzeul memorial are un rol deosebit în conștientizarea continuității spirituale a generațiilor, înlăturând granițele spațialității și îngustimii temporare a experienței umane. Numărul muzeelor memoriale în lume este în permanentă creștere, oferind repere de identificare oricărei culturi, iar publicul are o predilecție aparte față de aceste instituții. Și în Republica Moldova există muzee memoriale, marea majoritate fiind create în perioada regimului sovietic. Dar primele experiențe de memorializare în ținutul dintre Prut și Nistru au avut loc la începutul secolului XX. Scopul muzeului memorial în prima jumătate a secolului al XX-lea era de a păstra trecutul, memorialitatea în formele lor autentice. După anul 1944, situația s-a schimbat. Necesitatea formării istoriei oficiale sovietice, reflectarea evenimentelor revoluției și ale războiului civil, a eroilor Marelui Război pentru Apărarea Patriei a dus la crearea unui număr mare de muzee memoriale. Ceea ce este important să menționăm este faptul că în perioada sovietică muzeele memoriale consacrate personalităților politice se făceau, în primul rând, ca instituții de propagandă. Anumite acte normative au reglementat procesul de muzeificare a monumentelor memoriale și au determinat

condițiile obligatorii pentru organizarea muzeului, printre care și organizarea muzeului într-un loc memorial, cu prezența obiectelor memoriale. Muzeele memoriale din Republica Moldova au susținut memoria despre trecutul sovietic, despre eroii războiului civil din Rusia, despre scriitorii ruși, despre personalitățile marcante ale Rusiei. În pofida revizuirii trecutului sovietic muzeografic, începând cu 1993, chipurile memoriale ale trecutului s-au păstrat în sistemul muzeal al republicii. Unele muzee memoriale au fost închise, dar noi muzee întârzie să apară. Ne întrebăm dacă suntem atât de săraci în personalități istorice, artistice, științifice, încât să nu avem ce și pe cine reflecta în instituții muzeale memoriale. Despre muzeul memorial din Republica Moldova, rolul și locul lui în sistemul muzeal, despre necesitatea reglementării normative a conceptului de *muzeu memorial*, despre criteriile de creare a muzeului memorial, despre titlurile deocheate ale unor muzee memoriale, despre categoriile de muzee memoriale este necesar să discutăm și să acceptăm ideea că o integrare europeană presupune și un sistem de valori individuale, care sunt concretizate și în instituția muzeală memorială.

Expoziția memorială dedicată fondatorului muzeului de istorie din Bacău

Mihaela BĂBUȘANU

 0009-0002-4197-7275

La 1 aprilie anul curent s-au împlinit 66 de ani de la înființarea Muzeului de Istorie din Bacău (actualmente Complexul Muzeal „Iulian Antonescu”).

În acest context, am considerat necesar să readucem în atenție expoziția memorială, care poartă numele fondatorului instituției noastre și care face parte din expozițiile permanente ale muzeului din anul 2001.

Este o expoziție permanentă, ce prezintă obiecte personale, mobilier, cărți, manuscrise, documente, o bogată colecție de fotografii care au aparținut reputatului istoric și om de cultură, precum și piese descoperite în cadrul săpăturilor arheologice efectuate de el. Obiectele personale au fost donate de către soția acestuia, Eugenia Antonescu.

Expoziția urmărește cronologic toate etapele vieții cu ajutorul lucrărilor care alcătuiesc inventarul colecției. *„Iulian Antonescu rămâne un reprezentant de frunte al culturii românești din a doua jumătate a secolului XX. O asemenea personalitate este menită să mențină mereu treaz interesul public. Datoria noastră, cea dintâi, este să nu-i uităm pe acești înaintași. A nu-i uita înseamnă, în fapt, a le continua opera, legându-i astfel organic de actualitatea vie”* (Ioan Mitrea).

Această expoziție este, practic, modestul nostru aport de cinstire a celui care a fost Iulian Antonescu, căruia îi datorăm cu toții nemurirea.

Povestea reginei Maria a României, transpusă într-un exercițiu cultural

Monica CÎRSTEA

 0009-0009-1380-6760

Regina Maria a României a rămas în istoria noastră drept una dintre cele mai importante personalități feminine la nivel politic, social și cultural. Această femeie remarcabilă, prin devotamentul ei față de România, s-a bucurat, până la sfârșitul vieții, de o prețuire statornică din partea poporului său. Maria a fost și a rămas până în zilele noastre suverana cea mai iubită de poporul său. De ce a fost și a rămas atât de iubită regina Maria?

Pentru a afla de unde provine admirația, respectul și iubirea poporului român pentru această englezoaică, putem răsfoi mărturiile din miile de pagini scrise de contemporani și admira obiectele de patrimoniu ce peste timp ne amintesc de ea. Din aceste mărturii descoperim că Maria a fost o femeie frumoasă, elegantă, inteligentă, plină de curaj, eficientă și cea mai influentă regină a României. De la venirea pe meleagurile românești, regina Maria și-a mărturisit dragostea față de România și poporul său, prin fapte, însemnări, articole și cărți, dar a făcut-o și printr-o ultimă scrisoare adresată poporului român, aceasta fiind testamentul său.

Răsfoindu-i autobiografia, descoperi un suflet sensibil, devotat poporului român, pe care a învățat să-l iubească și pe care l-a iubit foarte mult până la sfârșitul vieții. Pornind de la autobiografia și însemnările din jurnalul ei, de la mărturiile contemporanilor și de la obiectele de patrimoniu, elevi de liceu și gimnaziu au transpus pe hârtie personalitatea reginei Maria, reușind cu succes să rescrie propria lor poveste într-un minunat exercițiu cultural.

A fost un prilej de a ne reaminti cu toții de lecția uriașă, lăsată de regina Maria poporului român, și anume dragostea de țară. Regina Maria a știut să se identifice cu interesele și aspirațiile poporului român, rămânând, astfel, nemuritoare în inimile românilor. Despre aceasta suverana nota în 1925: „Am venit în țara aceasta ca fetiță blândă și nevinovată, supusă, sfoasă, iubitoare, încrezătoare în dreptul meu la fericire. Dar viața m-a prins, m-a lovit și m-a batjocorit: mi-a poruncit să duc luptele mele, să stau dreaptă și singură și să-mi croiesc legile după cugetul meu. [...] Dar, mai presus de toate, un lucru mi-era sfânt: iubirea pentru țara aceasta, pe care mi-o apropiasem prin lacrimi și suspine”.

Muzeul virtual – o evoluție necesară în contextul actual al conservării patrimoniului cultural

Ana Maria RUSNAC

 0009-0000-3315-5795

În această comunicare se întreprinde o tentativă de a analiza necesitatea utilizării muzeului virtual, de a examina avantajele și provocările muzeelor virtuale, precum și accesul global la colecțiile muzeale, dar și provocările de a menține autenticitatea și interacțiunea umană. De asemenea, se va urmări traseul implementării muzeului virtual în Republica Moldova. De-a lungul anilor, multe muzee celebre din întreaga lume și-au dezvoltat propriile platforme virtuale, pentru a ajunge la publicul mai larg. La ora actuală, muzee virtuale sunt nu doar pe plan global, dar și național. În Republica Moldova există câteva muzee virtuale, care oferă acces la diverse colecții și expoziții online. Aceste muzee virtuale din Republica Moldova s-au făcut mai vizibile începând cu anul 2020-2022, în toiul pandemiei Covid-19.

Atunci când punem în discuție subiectul muzeului virtual, este important să medităm asupra oportunităților pe care le oferă, dar și asupra provocărilor care pot apărea în timpul folosirii muzeului virtual. Oportunitățile acestuia sunt: *acces global* – muzeul virtual oferă posibilitatea de a fi vizitat de către oameni din toate colțurile lumii; *expunere neîntreruptă* – un muzeu virtual poate fi vizitat la orice oră; *colecții digitale extinse* – muzeul virtual are un spațiu virtual nelimitat și poate găzdui o cantitate vastă de artefacte și exponate; *interactivitate și tehnologie avansată* – un muzeu virtual poate oferi experiențe interactive și multimedia; *educație și conținut în evoluție* – cu muzeul virtual, informațiile și conținutul pot fi actualizate și îmbunătățite constant, ceea ce permite să fie adăugate noi descoperiri sau să fie corectate erori, fapt care duce la o experiență educativă mai cuprinzătoare și actualizată; *conservarea patrimoniului cultural și istoric*.

Cu toate acestea, deși muzeul virtual oferă multe avantaje, experiența acumulată poate fi diferită de cea a unui muzeu tradițional. Aprecierea artefactelor și interacțiunea fizică cu exponatele pot fi elemente care se pierd în mediul virtual. Provocările cu care se confruntă muzeele care își creează o platformă online sunt: *conectivitate și accesibilitate* – pentru a avea o experiență de calitate, utilizatorii trebuie să aibă acces la internet de înaltă viteză; *auten-*

ticitate și conservare – când este vorba de artefacte istorice, autenticitatea este o problemă importantă, fiindcă în mediul virtual există riscul ca exponatele să fie supuse unor falsificări sau ca informațiile să fie prezentate în mod eronat; *experiența personală* – un muzeu virtual poate oferi o mulțime de informații și interacțiuni, dar uneori poate fi dificil pentru utilizatori să simtă conexiunea personală și emoțională pe care o pot avea într-un muzeu fizic; *securitatea datelor* – muzeul virtual poate colecta diferite date despre utilizatori, de-aceia protejarea acestor date și asigurarea confidențialității sunt aspecte esențiale; *costuri și resurse* – dezvoltarea și menținerea unui muzeu virtual pot implica costuri semnificative, inclusiv pentru tehnologie, design, securitate și personal specializat.

În concluzie, muzeul virtual reprezintă o inovație importantă în era digitală, oferind oportunități fascinante de a aduce cultură și istorie în fața unui public mai larg și diversificat. Cu toate acestea, abordarea trebuie să fie una echilibrată, având în vedere provocările implicate, pentru a asigura o experiență autentică și relevantă pentru utilizatori.

Patrimoniul cultural și turismul. Sisteme de mediere

Gherghina BODA

 0000-0003-2736-1810

Alăturarea patrimoniului cultural cu turismul și crearea unei relații de mediere între ele pare, oarecum, forțată în contextul în care turismul are conotații mai mult de natură economică, în timp ce patrimoniul cultural are valențe de ordin spiritual. Relația de mediere dintre patrimoniul cultural și turism presupune, înainte de toate, trecerea dincolo de antagonismul tradițional dintre autenticitate și „turistificare”, fapt absolut necesar pentru a înțelege ce aduce turismul medierii patrimoniului prin punerea în scenă și construirea unei reprezentări și atracții turistice pentru aceste patrimonii.

Medierea urmărește să creeze o punte între vizitator, obiectul sau locul de patrimoniu și universul de referință al patrimoniului, alt loc geografic sau unul temporal. Astfel, această mediere este materializată pentru vizitator în timpul și în spațiul vizitei, care includ obiectul sau locul de patrimoniu, acest fapt recalificând patrimoniul ca obiect de contemplat sau înțeles, de descoperit sau explorat, oferind asupra acestuia un nou punct de vedere prin configurarea unui dispozitiv de reprezentare și comunicare, care ghidează vizitatorii către un sens.

Se poate vorbi și de o dimensiune simbolică a turismului, privită ca o recalificare a locurilor plasate în afara vieții cotidiene, o însușire a acestora ce implică o „recreare” simbolică, conferindu-le un caracter excepțional, care este comun cu locurile de patrimoniu. Astfel, medierea, prin sistemele sale, apropie turismul și patrimoniul cultural, apropiere care, uneori, prin scopurile comune, le identifică – toate în beneficul vizitatorului-turist.

Câteva considerații privind conservarea *in situ* a crucilor de piatră din arealul Câmpiei Bărăganului

Andreea PANAIT

Proiectul privind lucrarea de doctorat se axează pe *scoaterea la lumină* a unui patrimoniu aflat *in situ* care, din motive neînțemite, a fost neglijat. Tema cercetării de doctorat se axează pe relevarea scopului crucilor de piatră din Câmpia Bărăganului, ridicate începând cu secolul al XVIII-lea până în a patra decadă a secolului al XX-lea.

Având în vedere situația de pe teren, am conceput câteva idei privind asigurarea unei prezervări minim invazive pentru aceste obiecte cu valoare de patrimoniu, care să ajute viitoarele acțiuni ale statului de drept în punerea lor în valoare și protejarea ulterioară.

Lucrarea conține problemele întâlnite direct *in situ* și etapele necesare pentru aplicarea unei conservări preventive, minim invazive, asupra suportului crucilor de piatră. Pentru acest lucru, voi prezenta soluții simple și la îndemână, care să nu necesite un aport financiar ridicat și care pot fi aplicate cu ușurință de autoritățile locale și de comunitate cu o organizare minimă, dar strictă.

Pentru conceperea lucrării de față, am folosit propriile consemnări și informații, acumulate în campaniile de cercetare întreprinse începând cu anul 2017, fișe de monument de la Institutul Național de Patrimoniu, de la Serviciile Județene ale Arhivelor Statului și statistici privind clima în arealul Câmpiei Bărăganului.

Lucrarea se dorește a fi relevantă a unor informații concludente în ceea ce privește mediul geografic, situația în care se găsesc crucile la ora actuală, a unor soluții puțin invazive, precum și a unui calup de idei pentru un viitor proiect de lungă durată, cu scopul protejării crucilor de piatră, ca martori ai istoriei locale și regionale.

Arheologie și educație. Povestea unui proiect

Iunia-Maria ȘTEFAN

 0009-0007-7118-3958

Prezenta lucrare are scopul de a descrie etapele de implementare a unui proiect de educație muzeală, care valorifică patrimoniul specific din cadrul secției de arheologie din incinta Muzeului „Vasile Pogor”, Iași, supranumit *Casa Junimii*, edificiu de o înaltă importanță atât din punct de vedere literar, precum și istoric, nu doar pentru urbea moldavă, dar și pentru întreaga cultură română. Demersul de față are drept scop prezentarea etapelor de punere în practică a proiectului de educație muzeală ***Tabăra urbană de la muzeu*** (17-20 august 2023), începând cu primele încercări de valorificare a patrimoniului amintit, continuând cu obiectivele formulate, odată cu hotărârea de a realiza o modalitate mai amplă de prezentare a acestuia în fața publicului, până la etapa implementării chestionarelor de satisfacție în rândul beneficiarilor, în urma participării acestora la activitățile de educație muzeală organizate, a formulării concluziilor în urma centralizării acestora, precum și a formulării concluziilor generale în urma implementării proiectului.

Suporturi de stocare și redare a sunetului. Discul de ebonită în colecția Muzeului Național de Istorie a Moldovei

Aurelia CORNEȚCHI

 0000-0002-4651-0984

Odată cu inventarea gramofonului de către inginerul american de origine germană Emil Berliner (1851-1929), a apărut și un nou mediu de stocare și redare a sunetului, numit *disc de gramofon* – o placă ce avea încrîptate șanțuri în spirală, confecționată la început din sticlă înnegrită, apoi din celuloid, din ebonită sau șelac și, în cele din urmă, din policlorură de vinil. Aceasta a avut de-a lungul timpului diferite dimensiuni, viteze de rotație și capacități. Discul de gramofon, care a înlocuit cilindrul fonografului, devenind mediu analog de stocare a sunetului pentru cea mai mare parte a secolului al XX-lea, a însemnat revoluție, industrie, istorie.

Muzeul Național de Istorie a Moldovei găzduiește în patrimoniul său o valoroasă colecție de discuri – de ebonită și vinil – în număr de circa 1200 de piese. Colecția oferă informații importante din istoria înregistrărilor audio și a caselor de discuri din secolul al XX-lea, din istoria muzicii și a genurilor muzicale în vogă într-o anumită perioadă istorică. Totodată, aceasta facilitează cunoașterea preferințelor muzicale ale basarabenilor de-a lungul vremii.

Patrimoniul discografic al muzeului s-a format începând cu anii '70 ai secolului al XX-lea din donații și achiziții. Din punct de vedere cronologic, în colecție prevalează discurile editate în anii postbelici. Din punct de vedere tematic, discurile conțin o gamă variată de genuri muzicale, înregistrări cu povești și poezii. O categorie aparte de discuri sunt cele cu conținut ideologic, acesta fiind un argument în plus că industria fonografică din URSS, ca și întreaga cultură, a oferit servicii nu doar celor mai cunoscuți cântăreți și orchestre, dar și propagandei ideologiei comuniste. Cele mai valoroase discuri muzicale provin din colecții memoriale, care au aparținut unor personalități (arhitectul Cristofor Nicolaidi, scenaristul și regizorul Valeriu Gagi), precum și unor melomani (Lidia Botezatu și Claudia Stepachin).

Comunicarea dată se axează pe cele mai vechi discuri din patrimoniul muzeal – circa 80 – , editate între anii 1905 și 1940 de case de discuri cu renume și companii discografice mai puțin cunoscute, parte din care au fost reorganizate sau care au dispărut de-a lungul vremii: Columbia Records, Parlophon

Records, Odeon Records, Zonophone Record, Favorite Record, His Master's Voice, Edison Bell, Polydor Records, Electrecord, Lifa Record, Aprelevka Record Plant, Noginsk Plant, Gramplastmass. Marii cântăreți, instrumentiști și orchestre ale timpului au rămas în memoria publică grație înregistrărilor din această perioadă.

Plăcile de ebonită, de 10 inch, au înregistrări pe ambele părți, viteza de rotație de 78 RPM și un timp de redare de 2-3 minute (a fiecărei părți). Discurile conțin muzică vocală și instrumentală: folclor muzical, tangouri, romanțe, valsuri, marșuri, serenade, foxtrot-uri, arii din opere și operete, care fac parte din repertoriul românesc, rusesc și internațional.

Pe lângă valoarea istorică, tehnică și memorială, discurile de ebonită din colecția muzeală au și valoare artistică, determinată de aspectul grafic original al copertei și al plicului, coperta reprezentând o operă de artă multiplicată.

Viforul – 113 ani de la premiera absolută: prezențe foto-documentare în cartea poștală

Amalia-Daniela NICOARĂ

 0009-0006-9817-5934

La „Revista nouă” a lui Bogdan Petriceicu Hasdeu, începând cu decembrie 1887, se afirmă un nou spirit în literatura română, care este conchis de formula călinesciană astfel: „mic romantism provincial și rustic”. Unul din principalii exponenți ai presemănătorismului este Barbu Ștefănescu Delavrancea (1858-1918), în ale cărui scrieri regăsim „unde ale eminescianismului”.

Prozator, dramaturg, orator și gazetar, Barbu Ștefănescu Delavrancea debutează în 1877 cu o poezie în „România liberă” sub semnătura Barbu. De asemenea, s-a implicat în viața politică, fiind deputat de Prahova în 1894, membru al Partidului Conservator, în 1898, primar al Bucureștiului între anii 1899-1901. Temele sale de luptă ideologică au fost problema țărănească și cea națională. La izbucnirea Primului Război Mondial a pledat pentru intrarea în război, iar pacea separată cu Germania l-a făcut să demisioneze din guvern, considerând-o umilitoare.

După o perioadă de rătăcirii, se reîntoarce la adevărata sa pasiune – literatura. Proza lui Delavrancea înclină spre patetism, fiind stilizată într-un fel specific scriitorului, având ecouri din opera lui Hașdeu. Opera nuvelistică este plină de tipologii: Domnul Vucea – tipul omului rău; Hagi Tudose – avarul, sau personaje idilice, precum Bunicul și Bunica.

Opera dramatică a lui Barbu Ștefănescu Delavrancea este reprezentată de Trilogia Moldovei: *Apus de soare* (1909), *Viforul* (1910), *Luceașărul* (1910). Aceasta reînvie istoria Moldovei din prima jumătate a secolului al XVI-lea prin figurile domnitorilor Ștefan cel Mare, Ștefăniță și Petru Rareș. Delavrancea este inspirat de „Letopisețul Țării Moldovei” al lui Grigore Ureche, de „O samă de cuvinte” a lui Ion Neculce, dar și de documentele publicate de Bogdan Petriceicu Hașdeu în Arhiva istorică a României.

În prima parte a trilogiei, Ștefan cel Mare este personajul central, fiind înfățișat ca „slăvitul”, „sfântul”, „împăratul”, puterea lui regăsindu-se în fiecare scenă, replică. Talentul oratoric al lui Delavrancea se simte în creionarea personajului istoric.

În *Viforul*, autorul îl creează pe Ștefăniță, un epigon al Marelui Ștefan în antiteză, tocmai pentru a sublinia lipsurile personalității acestuia, slăbiciunile lui. Dacă în prima parte avem tirade oratorice, aici acestea lipsesc sau sunt fragmentate, tocmai pentru a reda slăbiciunea atât la nivelul discursului, cât și la cel fizico-moral.

Ultima parte a trilogiei, *Luceafărul*, îl prezintă pe Petru Rareș pe parcursul întregii sale domnii. Mulțimea de evenimente și personaje reduc din posibilitatea de a vizualiza personalitatea domnitorului, patriotismul său. Toate acestea sunt acoperite de „afectare, dulcegării și sentimentalisme”.

Articolul aduce în prim-plan cea mai mare parte din seria de colecție de carte poștală, dedicată piesei istorice „Viforul”, ce a avut premiera absolută la Teatrul Național București, în data de 26 noiembrie 1909. Din cele 20 de cărți poștale, emise de Depozitul Universal Scharaga, București, muzeul ploieștean deține 15 exemplare. Fotografiile au fost realizate de Hr. Duratzo și prezintă scene din cele patru acte ale operei dramatice. Tot prin intermediul fotografiei de tip *carte poștală ilustrată* facem cunoștință cu trei dintre actorii care au făcut parte din prima distribuție: Ion Brezeanu, Petre Liciu, Constantin Nottara.

Considerații privind constituirea, dezvoltarea și promovarea colecției de documente și carte veche a Muzeului Județean Argeș

Mioara BURLUȘANU

0009-0008-6859-6652

Tema propusă tratează, în primă fază, începuturile timide ale activității muzeografice la Pitești, în județul Argeș, România. În anul 1928, un grup de oameni de cultură piteșteni, în frunte cu institutoarea Tatiana Bobancu, a înființat Ateneul Popular „Gh. Ionescu Gion”. Această societate culturală coordona, pe lângă diverse activități socio-culturale, și două secții cu caracter permanent: un muzeu și o bibliotecă publică. În 1968, instituția muzeală argeșeană a primit denumirea pe care o păstrează și astăzi – aceea de *Muzeul Județean Argeș*.

O importanță aparte este acordată restaurării și conservării obiectelor aflate în patrimoniul muzeal. În urma acreditării și modernizării Secției de Restaurare – Conservare Patrimoniu Mobil, au fost restaurate o serie de obiecte de patrimoniu, care au constituit baza a două expoziții temporare, desfășurate la Muzeul Județean Argeș. În cuprinsul lucrării, accentul este pus pe prezentarea obiectelor din colecția de documente și carte veche, care au fost expuse în cele două expoziții temporare, cu precizarea că nu toate exponatele au fost supuse procesului complex de restaurare, deoarece nu au necesitat acest lucru.

De mare interes pentru vizitatorii cunoscători ai domeniului și pentru publicul larg a fost exponatul lunii octombrie 2022 al Muzeului Județean Argeș. În lucrare este prezentat – pe larg și în termeni specifici restaurării – exponatul lunii. Este vorba de o carte religioasă, intitulată *Psaltirea Împăratului și Proorocului David*, rezervată cultului religios din cadrul bisericilor ortodoxe române din Transilvania și scrisă în limba română cu caractere chirilice.

După cum sugerează și titlul lucrării, sunt prezentați pașii pe care i-au parcurs specialiștii muzeului pentru constituirea colecției de documente și carte veche. Obiectele care au fost achiziționate prin cumpărare, donație, împrumut sau schimb, intrate în colecția muzeului, au fost verificate, pentru a se obține un statut valid, făcându-se dovada proprietății legale.

În cuprinsul prezentării, accentul este pus pe descrierea colecției de documente și carte veche. Referindu-ne la fondul de carte, putem afirma că este unul destul de valoros și diversificat. Amintim doar o parte a cărților care au o valoare deosebită: *Acatistier* (1784), *Cuvinte puține nescrise* (1827), *Psalmii* (1646), vol. I, II, III, *Psaltire Chesarie Argeș* (1778) și altele.

Promovarea colecției de documente și carte veche se realizează, pe lângă organizarea de expoziții, simpozioane, mese rotunde, și prin intermediul anuarului științific „Argesis – Studii și comunicări”. Periodicul, editat de Muzeul Județean Argeș, este destinat valorificării patrimoniului cultural național mobil și imobil, publicării unor lucrări de interes general și de specialitate privind activitățile de muzeologie, de cercetare-dezvoltare și, desigur, prezentării unor lucrări de restaurare și conservare.

În final se menționează unele dintre obiectivele privind creșterea colecției, asigurarea tuturor normelor de conservare și restaurare, promovarea și valorificarea întregii colecții – atât pentru public, cât și pentru specialiști.

Manuale de autori basarabeni din patrimoniul Muzeului Național de Istorie a Moldovei, sec. XIX - înc. sec. XX

Ana GRITCO

 0000-0002-7082-8431

Un loc deosebit în colecția de carte a Muzeului Național de istorie a Moldovei îl ocupă literatura didactică, apărută în Basarabia în secolul al XIX-lea - începutul secolului XX. Dintre cărțile didactice din prima jumătate a secolului al XIX-lea, în colecția de patrimoniu a fost atestată o **Bucoavnă** (1842), unicul exemplar existent în colecțiile din Republica Moldova. Appreciate ca rarități bibliografice în tot spațiul românesc, aceste cărți au cunoscut o circulație intensă în spațiul pruto-nistean, fiind transmise de la o generație la alta.

Cronologic, în prima jumătate a secolului al XIX-lea se înscriu încă două titluri de carte didactică: o crestomație și o gramatică (ediții bilingve), editate la Tipografia Academiei Imperiale din Sankt Petersburg, avându-l ca autor pe basarabeianul **Iacob Hâncu (Ghinkulov)** (1800-1897), cunoscut prin activitatea sa la Seminarul Teologic, în special la școala de tip „lancaster” din Chișinău, ulterior plecat în capitala Imperiului Rus și angajat ca profesor „suplinitor” la catedra de limbă română a Universității. Cele două cărți – *Начертание правил валахо-молдавской грамматики* (1840) și *Сборник сочинений и переводов в прозе и стихах для упражнения в валахо-молдавском языке* (1840), câte trei exemplare de fiecare titlu, – au completat fondul de carte la sfârșitul anilor '90 ai secolului al XIX-lea din achiziții și transferuri. Dacă în primul manual autorul insista asupra păstrării alfabetului slav și condamna tentativele de înlocuire a caracterelor slavone cu cele latine, în cel de-al doilea, pentru exerciții în limba valaho-moldavă, autorul a folosit și diverse fragmente ce priveau istoria și cultura neamului românesc.

Un alt basarabeian, alcătuitor de manuale didactice, a fost **Ioan Doncev** (1821-1885), care, la 1865, publică, pe cont propriu, *Cursul primitiv de limbă română...*, editat la Tipografia lui Achim Popov. Manualul, alcătuit conform necesităților existente în școlile basarabene, a fost apreciat ca unul din cele mai reușite manuale din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, pe baza căreia s-au format câteva generații de intelectuali basarabeni. Este unica grama-

tică a limbii române editată în Basarabia cu litere latine în perioada secolului al XIX-lea, cu text paralel rusesc. Volumul a completat patrimoniul în anii '90 ai sec. XX, în urma unui transfer de la o altă instituție muzeală din republică.

Alte două titluri de carte didactică din fondurile muzeului sunt semnate de Mitropolitul **Curie Grosu** (1877-1943): *Carte de învățătură despre legea lui Dumnezeu* (1908) și *Bucoavna moldovenească* (1909, ediția a 2-a), editate la Tipografia Duhovnicească din Chișinău. Cea din urmă carte este în două exemplare, ambele achiziționate de la persoane private la sfârșitul secolului XX. *Bucoavna moldovenească* este „un abecedar modern ce se bazează pe pedagogie”, o ediție prelucrată, un manual de care avea mare nevoie populația băștinașă.

Despre expoziția temporară „Patrimoniul educațional. Manuale, fotografii și rechizite școlare din colecțiile Muzeului Național de Istorie a Moldovei”

Maria EVDOCHIMOVA

Expoziția temporară „Patrimoniul educațional. Manuale, fotografii și rechizite școlare din colecțiile Muzeului Național de Istorie a Moldovei” a fost deschisă în sala muzeului nr. 4 în perioada 22 septembrie 2022 - 4 iulie 2023. A avut drept scop valorificarea și promovarea patrimoniului educațional din colecțiile Muzeului Național de Istorie a Moldovei și a fost organizată cu prilejul Zilelor Europene ale Patrimoniului. Expoziția temporară reunește circa 453 de piese patrimoniale: manuale școlare, cărți, programe, fotografii, viniete, rechizite, distincții și uniforme școlare, datate cu sf. sec. XIX - înc. sec. XXI

Piese sunt expuse în ordine cronologică și structurate în cinci compartimente tematice convenționale: piese patrimoniale din perioada țaristă (1812-1918), interbelică (1918-1940), RASS Moldovenească (1924-1940), sovietică (1944-1991) și perioada ce a urmat proclamării independenței Republicii Moldova.

Expoziția debutează cu un set de manuale școlare editate la sf. sec XIX și viniete ale promoțiilor unor instituții de învățământ din Chișinău, cum ar fi Gimnaziile nr. 1 și nr. 2 de băieți, Seminarul Teologic, Școala Eparhială, Gimnaziul de fete din Chișinău, și continuă cu un compartiment ce include diverse manuale și imagini fotografice ale unor cunoscute gimnazii și licee din Basarabia interbelică: „Regina Maria”, „Principesa Elena”, „Natalia Dadiani” ș.a. Urmează un set de manuale și cărți editate în limba română în Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească (1932-1938) și un alt set de manuale tipărite în așa-zisa *limbă moldovenească transnistreană*, ca urmare a anulării grafiei latine și revenirii la politica oficială de deznaționalizare și rusificare, promovată de autorități în raioanele din stânga Nistrului. Diverse ca conținut, design, aspect tipografic sau influențe ideologice, manualele expuse oferă vizitatorului posibilitatea de a analiza și a face anumite concluzii privind starea învățământului în Basarabia românească și RASS Moldovenească, de a compara și a identifica diferențele evidente dintre cele două sisteme de învățământ, românesc și sovietic.

Alte două compartimente ale expoziției se referă la învățământul din RSS Moldovenească (1944-1991) și perioada ce a urmat proclamării independenței Republicii Moldova.

Deteriorări ale tehnicii și suportului unor hărți și procedee de restaurare

Roxana DIACONU

 0009-0007-3242-7059

Harta reprezintă un univers la scară mică. Ea are, în primul rând, un conținut informațional, apoi și o latură artistică prin decorurile sale întâlnite, în special, la hărțile vechi.

Sunt două componente importante în realizarea hărților pe hârtie, și anume: tipul de hârtie și tehnica de imprimare. Deteriorările pot apărea numai la materialul-suport, numai la tehnică sau la ambele. Restauratorul trebuie să trateze, să restaureze ambele probleme.

Hărțile, până în 1840, au fost realizate pe hârtie manuală, folosindu-se, în principal, două tehnici de imprimare: xilografura și gravura în metal.

Lucrările de dimensiuni mici și medii sunt mai ușor de manipulat, de conservat și de depozitat, iar degradările sunt mai puține și aceasta fie ca urmare a folosirii unor tehnici acide, care sapă în interiorul hârtiei, sau a unor elemente din interiorul compoziției hârtiei, care, în condiții neprielnice, pot duce la degradări, fie datorate unor manipulări neglijente și apoi a unor încercări empirice de salvare a documentului care, de multe ori, fac mai mult rău.

După 1840, hărțile sunt realizate pe hârtie obținută din pastă mecanică, apoi din pastă chimică în mult mai multe sortimente. Hârtia ca material-suport este mult mai ușor deteriorabilă în condiții microclimatice necorespunzătoare. Hârtia din pastă chimică are un dezavantaj serios datorită descompunerii rapide a ligninei, care mărește aciditatea hârtiei, ducând până la friabilitatea acesteia. Alte hărți au aspectul unui puzzle lipit pe o pânză foarte deteriorată.

În prezentarea de față vor fi expuse câteva cazuri de degradare a tehnicii care afectează imaginea, cazuri în care materialul-suport este afectat și situații în care degradarea afectează atât tehnica, cât și hârtia. Spre exemplificare va fi prezentat colorantul de cupru, care acidifică hârtia până la rupere, petele de cerneală sau de natură neidentificată care acoperă sau înlătură mesajul și folosirea lacurilor sau adezivilor care afectează cele două componente amintite mai sus.

Alte hărți au aspectul unui puzzle lipit pe o pânză foarte deteriorată.

După identificarea problemelor, în cazul de față, degradări de natură fizico-chimică și mecanice, voi prezenta modalitatea de rezolvare pe care am folosit-o la fiecare caz în parte și soluțiile aplicate.

Scoaterea lacurilor aplicate pe suprafața lucrării presupune efectuarea, mai întâi, a mai multor teste cu solvenți și adaptarea soluției în funcție de situație, dar și cunoașterea materialelor. De asemenea, scoaterea diferitor adezivi (prenandez, scoch, aracet) pot da, de multe ori, mari bătăi de cap.

O deteriorare creată lasă aproape totdeauna urme, chiar și după restaurare, totuși restauratorul trebuie să trateze, să restaureze atât suportul, cât și tehnica, astfel încât obiectul să fie un tot unitar, și ghidându-se după principiul: *mai întâi să nu faci rău (primum non nocere)*.

Aspecte privind managementul Colecției de ceramică din patrimoniul Muzeului Național al Satului „Dimitrie Gusti”

Eugen ȚEPEȘ STROIA

 0009-0007-4930-5955

Muzeul Satului este rodul unor cercetări teoretice și în teren, coordonate de profesorul Dimitrie Gusti, întemeietorul Școlii Sociologice de la București. Între anii 1925-1935, Dimitrie Gusti organizează, împreună cu specialiști din diverse domenii (sociologi, etnografi, medici, geografi, medici), cercetări monografice cu caracter interdisciplinar într-un număr mare de sate: Fundu Moldovei, Nereju, Drăguș, Clopotiva, Runcu și Rușetu. Într-un timp relativ scurt (martie-mai), sprijinit de Fundația Regală „Principele Carol”, s-a clădit o operă muzeografică de excepție. Deschiderea oficială a Muzeului Satului a avut loc la 10 mai 1936, în prezența regelui Carol al II-lea, iar pentru public – cu o săptămâna mai târziu, la 17 mai 1936. În perioada 1936-1940, deține 33 de complexe muzeale (case cu anexe gospodărești, o biserică, diverse instalații tehnice, cruci și troițe), transferate din satele cercetate. Misiunea muzeului era de a arăta vizitatorilor realitatea, viața – așa cum era ea trăită în satele românești. Mai târziu, în 1940, ca urmare a înglobării Basarabiei, a unei părți a Bucovinei și a Ținutului Herța în Uniunea Sovietică, municipalitatea Bucureștiului a hotărât ca în unele gospodării din muzeu să fie găzduite familii de refugiați bucovineni și basarabeni. Faptul că, ulterior, nu au putut fi găsite alte soluții, a făcut ca aceștia să rămână în muzeu până în 1948. În aceste condiții, muzeul a fost pus în situația de a nu-și mai putea continua activitatea.

Anul 1948, când Muzeul Satului își redeschide porțile pentru public, iar la conducerea sa este numit Gheorghe Focșa, fost student al profesorului D. Gusti și membru al echipelor de monografiști, marchează începutul unei a doua etape în evoluția instituției.

Astăzi, după 87 de ani de existență, patrimoniul construit, aflat în expoziție permanentă, însumează 123 de complexe muzeale, totalizând 398 de monumente, amplasate pe aproximativ 14 hectare, iar patrimoniul mobil este alcătuit din 258.921 de piese. Rațiuni practice, asociate cu cerințele legislative moderne de protejare a patrimoniului muzeal, au condus la structurarea patrimoniului deținut în 12 colecții.

În structura patrimoniului muzeal, colecția de ceramică are o însemnătate deosebită – atât prin numărul mare de piese care o alcătuiesc, cât și prin faptul că acestea reflectă existența celor mai importante centre de olărit din România, oferind specialiștilor posibilitatea de a obține o imagine completă a meșteșugului. Pe măsură ce vechi centre ceramice tradiționale dispăreau, neputând face față schimbărilor petrecute în societate, iar producția de fabrică a pătruns treptat în sate, înlocuind obiectele ceramice utilizate în trecut, aceste obiecte au ajuns în muzeu, în beneficiul patrimoniului cultural al țării

Colecția s-a constituit și s-a dezvoltat în timp, strâns legată de evoluția muzeului. După anul 1948, pe fundamentul unor criterii științifice, se cristalizează noile direcții de dezvoltare a muzeului, care au dus la efectuarea unor campanii sistematice de cercetare și achiziții importante de obiecte. Un rol determinant în durata de viață a pieselor din colecțiile muzeale îl constituie condițiile de depozitare, începând cu clădirea, microclimatul (umiditate, lumină, poluare), mobilierul, modul de așezare a obiectelor pe rafturi/dulapuri, manipularea și transportul și terminând cu modul de efectuare a curățeniei în spațiile de depozitare. Valorificarea bunurilor culturale este condiționată de starea de conservare. Cunoașterea colecției/obiectelor reprezintă o condiție esențială în conservarea preventivă.

Colecția academicianului Antonie Ablov în patrimoniul Muzeului Național de Istorie a Moldovei

Vera *SERJANT*

 0000-0003-2758-8724

Cercetând colecțiile multor personalități, depozitate în patrimoniul Muzeului Național de Istorie a Moldovei, am considerat necesar să punem în evidență colecția unei personalități marcante a științei și învățământului din spațiul actual al Republicii Moldova – Antonie Ablov (1905-1978), doctor habilitat în științe chimice (1944), profesor universitar (1945), membru titular al Academiei de Științe a RSS Moldovenești (1961). O colecție voluminoasă, dar și extrem de valoroasă, datorită diversității categoriilor de piese ce le include. Constituirea ei a început îndată după moartea academicianului. Prima care a transmis muzeului – pe atunci Muzeul Republican al Gloriei Militare – materiale legate de activitatea savantului, a fost soția lui Claudia. Prin actul nr. 379 din 7 decembrie 1978, au fost donate muzeului documente, fotografii, decorații și lucruri personale ale academicianului, în total 25 de piese. Pe parcursul anilor 1985-2007, colecția s-a completat cu piese din diverse domenii, ele fiind transferate de la alte muzee sau donate de unii colegi și discipoli ai savantului (D. Batâr, L. Ciapurina, N. Proschina, Ț. Cononova, E. Levițchi, V. Șafranschi, A. Dobrov). Scopul cercetării noastre constă în punerea în circuitul muzeografic și științific a întregii colecții a savantului, indiferent dacă sunt piese din fondul de bază sau auxiliar. Conform indicilor muzeografici, s-a alcătuit o listă a tuturor pieselor/exponatelor. Titlurile acestora și datarea lor reflectă destinul unui savant, care a trăit și a activat sub două regimuri politice. Cu studii obținute în România, la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, el a tins să implementeze aceste cunoștințe sub regimul sovietic, desfășurând o amplă activitate științifică, didactică și publică. Fiind omul timpului, savantul a fost nevoit să se adapteze cerințelor lui. Prin aceasta se explică numărul mare de mărturii specifice regimului sovietic (diplome, adeverințe, carnete de membru, scrisori, rapoarte, extrase din hotărâri, decorații etc.). De importanță majoră pentru studierea activității științifice a academicianului sunt și piesele transmise muzeului de colegii și discipolii lui. În anul 1988, doctorul în științe chimice, profesorul Dumitru Batâr a donat muzeului un lot mare de piese. Menționăm: lista lucrărilor științifice, teza de

doctor în științe chimice (1932), lucrările publicate de savant, extrasele articolelor, invitațiile, programele simpozioanelor științifice internaționale la care a participat, stereomicroscopul la care a lucrat academicianul. În anul 1995, Elena Levițchi, laboranta Catedrei de Chimie Anorganică a Universității de Stat din Moldova, a transmis muzeului obiecte personale, un exsicator, eprubete, ampule, fotografii și o colecție de minerale.

Mărturiile stocate în această colecție reprezintă o sursă importantă în cercetarea istoriei chimiei și a învățământului cu profil chimic în spațiul dintre Prut și Nistru. În baza lor, se poate reliefa rolul și aportul savantului și profesorului Antonie Ablov în dezvoltarea acestor domenii.

Chipul Mântuitorului în colecția Muzeului Național de Istorie a Moldovei. Tipologii iconografice

Adelaida CHIROȘCA

 0000-0002-7332-9419

Patrimoniul Muzeului Național de Istorie a Moldovei deține mai bine de cinci sute de icoane, dintre care circa o sută păstrează în câmpul lor chipul Mântuitorului Iisus Hristos. Una din calitățile colecției de icoane examinate este diversitatea tipurilor iconografice pe care le deține. Această varietate de modele a impus structurarea colecției pe tipuri generale care, la rândul lor, au necesitat și o clasificare pe categorii. **Chipul istoric** al Mântuitorului Iisus Hristos însumează cele mai multe modele iconografice, ele reprezentând etapele vieții sale. **Chipul lui Hristos în slavă** include trei tipuri iconografice – „Schimbarea la față”, „Înviearea Domnului” și „Înălțarea Domnului”. *Chipul nefăcut de mână al Mântuitorului include icoanele „Mahrama regelui Abgar” și „Mahrama Veronicăi”. Aceste două icoane reprezintă achiropiitele, imagini care au întipărit în mod miraculos chipul Mântuitorului Iisus Hristos. Chipul simbolic al Mântuitorului îl conservă două icoane muzeale, cunoscute cu numele „Blândul Păstor”, reprezentarea cea mai corespunzătoare pentru a-l înfățișa pe Hristos în imensa lui dragoste față de oameni. Chipul liturgic al Domnului se regăsește în tipurile iconografice „Iisus Hristos „Viță-de-vie”, „Iisus Hristos Pantocrator”, „Iisus Hristos Mare Împărat” și „Iisus Hristos Mare Arhiereu”. Elementul distinctiv al colecției prezentate este diversitatea care se reflectă în tehnici, materiale și forme de realizare, în categorii și stiluri de interpretare – toate acestea conferindu-i autenticitate și personalitate.* Încadrate cronologic în perioada dintre mijlocul secolului al XIX-lea - începutul secolului al XX-lea, icoanele păstrează particularitățile iconografice specifice epocii în care au fost create.

Colecția de icoane din fondurile Rezervației Cultural-Naturale „Orheiul Vechi”

Dmytro YANOV

ID 0000-0002-4100-4601

În fondurile Rezervației Cultural-Naturale „Orheiul Vechi” sunt păstrate 14 icoane vechi. Una dintre ele (nr. 8) a fost donată în anul 1979 de către V.N. Darii, directorul Muzeului Conacului Familiei Lazo din s. Piatra. Zece icoane au fost dăruite de către locuitorii s. Butuceni în anii 1979-1980. Alte trei icoane (nr. 9-11) au fost donate de către cunoscutul cercetător P. Bîrnea. Este posibil ca acestea, de asemenea, să fi fost colectate de la locuitorii s. Butuceni. Se poate presupune că aceste icoane au aparținut Bisericii Nașterea Maicii Domnului din s. Butuceni, construită în anul 1904, sau bisericii rupestre din secolele XVI-XVII din același sat, care era deschisă doar în timpul Crăciunului și Paștelui, începând cu anul 1904. În anul 1946, ambele biserici au fost închise. Se poate presupune că, după închidere, iconostasul și icoanele bisericii au fost demontate de către localnici, iar o parte dintre ele au fost ulterior donate fondurilor Rezervației.

Listă de icoane:

1. Sfântul Stelian (imprimat). Anii '20-'30 ai sec. al XX-lea. Basarabia. 19,0×26,5 cm.
2. Iisus Hristos Pantocrator (imprimat). Înc. sec. XX, Imperiul Rus. 18,7×21,5 cm.
3. Sfântul Cuvios Serafim din Sarov. 1903-1917. Imperiul Rus. 70,7×107,0 cm.
4. Sfântul Evanghelist Luca, icoana din Ușile împărătești. Sec. XIX - înc. sec. XX. Imperiul Rus. 24,5×24,5 cm.
5. Maica Domnului cu Pruncul Iisus Hristos „Hodighitria”, fără riză. Sec. XIX - înc. sec. XX. Imperiul Rus. 15×23 cm.
6. Iisus Hristos pe tron (fragment din iconostas). Sec. XIX - înc. sec. XX. Basarabia. 71×107 cm.
7. Iisus Hristos Pantocrator (imprimat). Prima jumătate a sec. XX. Basarabia. 16,8×21,3 cm.

8. Icoana din două părți (fragment din iconostas): 1. Înălțarea Domnului, 2. Pogorârea Duhului Sfânt. Sec. XIX - înc. sec. XX. Imperiul Rus. 58,7×34,7 cm.
9. Rugăciunea din grădina Ghetsimani (modelat după imaginea pictorului german H. Hoffmann (1890)). Sf. sec. XIX - înc. sec. XX. Imperiul Rus. 88,3×142,0 cm.
10. Sfânta Mare Muceniță Varvara, cu 12 scene hagiografice. Sec. XIX - înc. sec. XX. Imperiul Rus. 78,7×132,5 cm.
11. Acoperământul Maicii Domnului (fragment din iconostas). Sec. XIX - înc. sec. XX. Imperiul Rus. 98×74 cm.
12. Sfântul Dimitrie al Tesalonicului călare, care ucide un militar (imprimat). Înc. sec. XX. Basarabia. 24,5×28,8 cm.
13. Domnul Oștirilor (fragment din iconostas). Sec. XIX - înc. sec. XX. Imperiul Rus. 75×43 cm.
14. Domnul Oștirilor cu Sfântul Duh (fragment din iconostas). Sec. XIX - înc. sec. XX. Imperiul Rus. 58,5×43,0 cm.

Creările Casei Fabergé – între utilitate și rafinament

Lucia MARINESCU

 0000-0002-1364-2286

În lumea ebluisantă a pietrelor prețioase și a metalelor nobile există unii bijutieri care s-au detașat evident, scaldând într-o lumina eclatantă epoca în care au creat.

Fabergé este primul nume care ne vine în minte, când evocăm bijuterii de la Curtea Imperială Rusă. Acest nume unic, emblemă a splendorii creațiilor unei Case devenite celebre, a scris istorie în lumea bijuteriilor și a artelor decorative. Talentul lui Carl Peter Fabergé (1884-1920) de-a reuni bijuteria, designul artistic și utilitatea într-o minunată combinație pe care el o numea *obiect-fantezie* este secretul enormului său succes. Acest artizan de geniu a reușit să ofere capetelor încoronate din Belle Époque creații unice. Astăzi, când le admirăm în muzee, expoziții sau fotografii îngălbenite, vizualizăm un întreg univers legat de simbolismul puterii imperiale.

Muzeul Național de Istorie a Moldovei teaurizează trei creații unice, marcate cu poansonul firmei Fabergé: o călămară cu stilou, acoperite cu email cloasonat, și un căuș executat în tehnica auririi parțiale. Prezentul demers urmărește să dezlege misterele acestor piese care impresionează prin originalitate, minuțiozitatea decorului și măiestria executării.

Valențele cognitive ale patrimoniului arhitectonic și eclesiastic: Muzeul Bisericesc din Chișinău

Diana STROICI

 0009-0008-1427-7904

Patrimoniul arhitectonic al Republicii Moldova înglobează în sine expresia vieții din trecut, caracterul, grandoarea și finețea stilurilor unor construcții monumentale ca valoare și importanță. Însemnătatea acestora nu este pusă la îndoială, dar ar trebui să apară mai des semne de întrebare sau exclamație în ceea ce ține de valorificarea, conservarea și protejarea unor asemenea construcții.

De o situație destul de precară suferă patrimoniul arhitectonic eclesiastic, distrus de vreme, oameni și evenimente, ale căror urmări sunt astăzi rămășițele celor mai valoroase și însemnate biserici, mănăstiri, muzee bisericești și alte asemenea locașuri sfinte. Soluțiile mult mai viabile, durabile și rezistente ar trebui să pună în discuție modalitatea păstrării acestui tip de patrimoniu, prin prisma abordării sistemice a trei direcții de bază, concomitent, din trei puncte de vedere: juridic, tehnic și economic.

Ca urmare a descrierii și menționării acestor aspecte, în baza cărora se pot deduce viitoare posibile acțiuni ce pot fi întreprinse legal, mi-am propus să acord o atenție mai specială unui muzeu ce a făcut parte cândva din arhitectura orașului Chișinău, în toată splendoarea sa – **Muzeul Bisericesc din Chișinău**.

Ar fi greu de vorbit despre el, din moment ce construcția nu mai există. Ce mai putem găsi astăzi se datorează inițiativei grupului de arheologi (coordonat de profesorul și dr. hab. Sergiu Musteață), care încearcă să (re)descopere identitatea Chișinăului de cândva. Prea complicat este să cercetăm istoria Muzeului Bisericesc ca și clădire individuală, deoarece ea ține – fără precedent – și de cea a Bisericii Sf. Arhangheli Mihail și Gavriil din Chișinău, cunoscută și sub denumirea de „*Catedrala Veche*” sau „*Soborul Vechi*” – ca metoc al Mănăstirii Curchi din orașul Orhei.

Studiul tehnologic al materialelor constitutive din zidăria bisericii Sf. Voievozi, localitatea Heleşteni, județul Iași

Nicoleta VORNICU

 000-0002-4025-2582

Biserica de zid Sf. Voievozi din localitatea Heleşteni a fost construită în anul 1780, fiind reclădită pe ruinele uneia mai vechi, din secolul XVII.

Din punct de vedere al conservării/restaurării, identificarea mortarelor și a altor materiale de zidărie este o etapă necesară pentru utilizarea materialelor de restaurare, ținând cont de compatibilitatea care trebuie să existe între materialul original și cel nou. Studiul cauzelor degradărilor materialelor dintr-un monument istoric a confirmat că multe lucrări de restaurare au fost realizate fără o suficientă respectare a compatibilității dintre materialul vechi și cel nou. După analiza vizuală a monumentului, prelevarea probelor este o activitate importantă, efectuată *in situ*. Corectitudinea prelevării probelor influențează etapele ulterioare, și anume analiza acestora în laborator și interpretarea rezultatelor.

Observarea macroscopică a probelor se realizează cu ochiul liber, urmărindu-se caracterizarea acestora din punct de vedere al texturii, structurii și culorii. De asemenea, prin analiza vizuală macroscopică pot fi observate degradările suferite de material.

Caracterizarea mineralogică permite obținerea de informații asupra componentelor probelor de mortar prelevate și material litic, asupra compușilor mineralogici ai acestora, utilizându-se ca metode de analiză: spectrometria cu fluorescență de raze X, difracția de raze X, microscopia optică și microscopia electronica, metode chimice.

În urma analizelor efectuate, s-a constatat că mortarele existente în structura clădirii bisericii Sf. Voievozi din localitatea Heleşteni aparțin unor perioade de timp diferite: secolul XVIII – mortare originale; secolele XIX-XX – mortare considerate de reparație. Materialul litic, prelevat din soclul de la nivelul coloanei fațadei de vest, din soclul fațadei de sud și soclul fațadei de est, este o varietate de calcar cu oolite, alcătuit din granule de calcit cu dimensiuni ce variază între 34-86 μm , identificate în masa micritică a calcarului. Studiul de parament pune în evidență existența a 10 straturi de materiale suprapuse.

Muzeul primilor comunarzi din raionul Rîbnița ca sursă de studiere a istoriei comunelor agricole din Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească

Alexandru MOLCOSEAN

0000-0001-7480-2602

Muzeul primilor comunarzi din satul Lenino (raionul Rîbnița) a fost inaugurat în anul 1987, cu ocazia împlinirii a 70 de ani de la Revoluția din Octombrie. La baza acestui muzeu stă istoria comunei agricole „Lenin”, constituită în anul 1924 de către țăranii săraci veniți din satele Mocra, Voronkovo (Vărăncău), Colbasna și Stanislavka. Inițial, cele 12 familii de comunarzi au locuit într-un bordei (*землянка*), pentru ca, ulterior, statul să le ofere o casă comună cu spații separate fiecărei familii. În fondul muzeului se află obiecte de uz casnic, atribuite ca aparținând fostei gospodării agricole colective, și surse fotodocumentare care ilustrează momentul apariției comunei „Lenin” (1924) și evoluția acesteia până la reorganizarea în artel (1932). O atracție deosebită pentru vizitatorii muzeului reprezintă adăpostul primilor comunarzi – *землянка*. Pe unul din pereții exteriori este montată o tablă din piatră inscripționată cu numele a 12 familii care au fondat comuna agricolă. Existența unui spațiu muzeal inedit, aflat pe teritoriul autoproclamatei Republici Moldovenești Nistrene, a permis să constatăm gradul de conservare și modul prin care autoritățile sovietice au încercat să păstreze vie în mentalul colectiv imaginea primei comune agricole din stânga Nistrului. Dat fiind faptul că edificarea *Muzeului primilor comunarzi* coincide cu o perioadă istorică în care propaganda ocupa un loc primordial în viața cotidiană a societății sovietice, preluarea și diseminarea informației existente necesită o atenție sporită și o pregătire specială a cercetătorilor, preocupați de studierea fenomenului conservării istoriei colectivelor agricole din RASSM.

Palatul „Alexandru Ioan Cuza”, Ruginoasa – legătura domnitorului cu poporul

Simona HĂRMĂNESCU

 0009-0009-7344-1708

Orașul Ruginoasa este situat pe platoul Moldovei, în nord-vestul județului Iași. Comuna ocupă o suprafață totală de 6.101 hectare, din care 655 hectare aparțin concentrării populației din cele patru sate originare. În 1862 moșia a fost vândută de Alexandru I. Sturdza lui Alexandru Ioan Cuza. Maria Moruzzi, nora principesei Elena Cuza, pierde dreptul legal la moștenire, iar proprietatea este transferată Spitalului Caritatea din Iași. În timpul Primului Război Mondial, în palat a funcționat un spital (1916-1918). După două decenii de neglijență, palatul a beneficiat de o restaurare (1969-1979), iar trei ani mai târziu, Muzeul Memorial Alexandru Ioan Cuza și-a deschis porțile, în 1982.

În urma unui proiect de reabilitare inclus într-un program de restaurare finanțat de guvernul României, din octombrie 2008, palatul s-a trezit timp de treizeci de luni într-un proces de consolidare și reamenajare. Acest proces, care s-a încheiat în 2013, are la bază documentul istoric, scris în franceză de Principesa Elena Cuza în 1863, Ordinul Alteței Sale Principesa Alexandre Couza,

CUPRINS

Program	3
Rezumatele comunicărilor	23
ARHEOLOGIE	
<i>Roman CROITOR, Vitalie BURLACU</i> , Faunal remains from the Middle Paleolithic site of Gordinești IV (Edineț, Republic of Moldova).....	27
<i>Ihor PISTRUIL</i> , About one type of cores from the collection of the Upper Paleolithic site Velyka Akkarzha.....	28
<i>Marius ROBU, Ionuț-Cornel MIREA, Theodor OBADĂ, Vitalie BURLACU</i> , The taphonomy of the MIS 3 cave bear bone assemblages from several key sites of the Republic of Moldova.....	29
<i>Guram CHKHATARASHVILI, Valery MANKO, Nino GOKHIDZE, Nika MZHAVANADZE</i> , Sinkers from the Neolithic site of Makhvilauri and their analogues in the Near East.....	30
<i>Eugen MISTREANU</i> , Despre piesele de cult din așezările gumelnițene de tip Bolgrad-Aldeni.....	32
<i>René OHLRAU, Johannes MÜLLER</i> , Duration and burning events of houses from tells to mega-sites. A social levelling mechanism?.....	33
<i>Adela KOVÁCS, Aurel MELNICIUC, Alexandru CIOBANU, Șerban PRISACARIU, Răzvan CIOBANU, Alexandru NECHIFOR, Carsten MISCHKA, Markus TRODLER, Naemi Anne NITTEL, Lara Anysha MURMANN, Martin Andreas GRUBER</i> , Noi cercetări geofizice asupra siturilor culturii Cucuteni de pe teritoriul județului Botoșani (campania 2023).....	34
<i>Alexandru CIOBANU, Alexandru NECHIFOR, Adela KOVÁCS</i> , Situl cucutenian de la Stăuceni-Holm, jud. Botoșani, din perspectiva materialelor arheologice de suprafață.....	35
<i>Adela KOVÁCS, Alexandru NECHIFOR</i> , Din colecțiile muzeale: reprezentarea miniaturală a porcului și a mistrețului în plastica cucuteniană.....	36
<i>Marzena SZMYT, Denis TOPAL, Tomasz GOSLAR</i> , Dynamics of funerary activities among forest-steppe communities in the 3 rd millennium BC. A Bayesian study of chronology of the barrows on the Dniester and Răut rivers.....	37

<i>Marzena SZMYT, Alexander VARZARI, Tomasz GOSLAR</i> , Barrow builders and users in forest-steppe Moldova in the 3 rd millennium BC: a preliminary study of diet based on stable carbon and nitrogen isotope composition	39
<i>Mykhailo VIDEIKO</i> , The absolute chronology of Cucuteni-Trypillia: isotopic dates vs archeology.....	41
<i>Cristian Eduard ȘTEFAN</i> , O lume în miniatură. Studiu de caz: așezarea eneolitică de la Căscioarele- <i>Ostrovel</i> , România.....	43
<i>Natalia BURDO</i> , Painted pottery of Trypillia C II from the Danube to the Dnipro	44
<i>Игорь МАНЗУРА</i> , Гендерная идентификация и социальный статус женщин в поздней преистории Северо-Западного Причерноморья.....	46
<i>Dumitru BOGHIAN, Sergiu-Constantin ENEA</i> , Descoperirile de tip Horodiștea-Erbiceni II-III de la Costești-Cier/Lângă Școală în contextul proceselor etno-culturale est-carpaticе de la finele mileniului al IV-lea BC.....	48
<i>Elke KAISER</i> , Insights into the diet of people in the 4 th and 3 rd mill. BCE North of the Black Sea	50
<i>Svitlana IVANOVA, Gennadiy TOSCHEV</i> , Cultural situation in the Northwest Pontic region at the end of the 3 rd millennium BC	51
<i>Vasile DIACONU</i> , Cercetări interdisciplinare asupra unor situri și materiale arheologice atribuite epocii bronzului din zona pericarpatică a Moldovei.....	52
<i>Liviu MARTA, Marin ILIEȘ</i> , Fragmentele de corăbii din depozitele de bronzuri de la Lozova și Kriva	53
<i>Gabriel VASILE, Cristian Eduard ȘTEFAN, Radu PETCU</i> , Un mormânt de epoca bronzului de la Constanța <i>Strada Napoli</i>	54
<i>Mariana ȘÎRBU</i> , Un nou depozit de bronzuri descoperit pe teritoriul Republicii Moldova	55
<i>Вуталуй СИНИКА, Сергей РАЗУМОВ, Николай ТЕЛЬНОВ</i> , Некоторые итоги исследования курганных памятников на левобережье Нижнего Днестра за последнее десятилетие (2013-2023 гг.)	57

<i>Sorin IGNĂTESCU, Irina RUSU, Mykola ILKIV, Cercetări de suprafață în așezarea pluristratificată de la Darabani - Zamcesko .....</i>	60
<i>Eliza-Ioana CREȚU, Sorin-Cristian AILINCĂI, Simina-Margareta STANC, Luminița BEJENARU, Studiul arheozoologic preliminar al materialului provenit din situl culturii Babadag de la Jijila (județul Tulcea).....</i>	61
<i>Mihail BĂȚ, Sergiu SERBINOV, Victor DULGHER, Vladimir CHITIC, Daniela NEAGA, Sinuozitățile ceramicii. Note despre ceștile culturii Saharna (în baza descoperirilor recente din punctul „Țiglău”) .....</i>	63
<i>Aurel ZANOI, Dumitru CONDREA, Daniel CUCULESCU, Noi cercetări la fortificația Olișcani „Roata Turcilor”, raionul Șoldănești .....</i>	64
<i>Vlad VORNIC, Sergiu POPOVICI, Igor DIMOV, Un nou sit arheologic, descoperit la Cuconeștii Vechi (com. Cuconeștii Noi, r-nul Edineț) .....</i>	66
<i>Vitaliy HUTSAL, Oleksandr MOGYLOV, The mound with a biritual burial in the Southern Podillya.....</i>	68
<i>Denis TOPAL, Valeriu BUBULICI, Planigraphy of the burial ground near Dănceni (Iron Age) .....</i>	70
<i>Irina RUSU, Sorin IGNĂTESCU, Dumitru BOGHIAN, Fortificația așezării din a doua epocă a fierului de la Fetești-La Schit .....</i>	72
<i>Natalia MATEEVICI, Mihai IONESCU, Nicolae ALEXANDRU, Robert CONSTANTIN, Un nou lot de ștampile amforice, descoperite la Mangalia (Stadionul municipal).....</i>	73
<i>Vasile IARMULSCHI, „Costum”-mormânt – identitate în silvostepa est-carpatică în epoca Latène târzie .....</i>	74
<i>Roxana-Gabriela CURCĂ, Formule onomastice feminine mixte în sursele epigrafice din Moesia Inferior .....</i>	75
<i>Larisa CIOBANU, Vlad VORNIC, O descoperire arheologică recentă de la Mereni, r-nul Anenii Noi.....</i>	76
<i>Абылай ТОЛЕГЕНОВ, Коллекция гончарной керамики средневекового городища Кастек (по материалам исследований 2022 г.) .....</i>	77
<i>Ion TENTIUC, Michael MAYER, Octavian MUNTEANU, Vasile IARMULSCHI, Un nou centru de redus minereul de fier din secolul al X-lea, descoperit în spațiul pruto-nistrean: situl Ivancea-sub Pădure, raionul Orhei.....</i>	79

<i>Sergiy TARANENKO</i> , On the Problem of Studying the Demography of Kyiv in the Princely Age (IX-XIII centuries)	81
<i>Mariia VIDEIKO</i> , Pottery kiln from the city of Trepol.....	83
<i>Lăcrămioara SRATULAT, Maria GEBA, Victor Emanuel GRECU</i> , Cercetarea și restaurarea-conservarea unui coif de sorginte vikingă. Aspecte relevante	85
<i>Gheorghe POSTICĂ</i> , Bombarda de la Grinăuți-Moldova din a doua jumătate a secolului al XV-lea	86
<i>Dan MATEI, Horațiu GROZA, Paul CHIOREAN</i> , Reutilizări de material roman la structuri medievale și premoderne ale bisericii reformate din zona „Turda Veche” a Turzii.....	87
<i>Cătălin HRIBAN, George BILAVSCHI, Ludmila BACUMENCO-PÎRNĂU</i> , Inventarul unei locuințe de târgoveț de la începutul secolului al XVII-lea din Iași.....	88
<i>Maria GEBA, Doina ANĂSTĂSOAIEI, Mariana GUGEANU</i> , Fragmente de broderie cu fir metalic, datate în secolul al XVII-lea, provenite de la Mănăstirea Secu, România. Cercetare și conservare-restaurare	90
<i>Andrii OLENYC</i> , New archaeological research of Pechersk town.....	91
<i>Mariana GUGEANU</i> , Cercetare și conservare-restaurare a piesei textile arheologice <i>Bederniță</i> , ce a aparținut mitropolitului Gavriil Bănulescu-Bodoni	92
<i>Sergiu MUSTEAȚĂ</i> , Arheologia urbană. Experiințe chișinăuene.....	93
<i>Marius ALEXIANU</i> , O metadisciplină emergentă: antropologia sării	94

ISTORIE

<i>Stefan LEMNY</i> , Dimitrie Cantemir în oglinda posterității	95
<i>Victor ȚVIRCUN</i> , Cantemireștii și traducerea operelor literare și politico-filosofice în Rusia	95
<i>Ana BOLDUREANU</i> , Viața și activitatea lui Dimitrie Cantemir, reflectată în patrimoniul Muzeului Național de Istorie a Moldovei	96
<i>Ana Maria RUSNAC</i> , Reproducerea imaginii lui Dimitrie Cantemir prin prisma artei (în baza patrimoniului Muzeului Național de Istorie a Moldovei).....	98
<i>Lilia ZABOLOTNAIA</i> , Abordări conceptuale și repere metodologice privind studierea vieții private a membrilor familiei Cantemir.....	100

<i>Ludmila MALAI</i> , Rolul lui Antioh Cantemir în mijlocirea relațiilor polono-otomane la sfârșitul războiului între Sfânta Alianță și Imperiul Otoman	102
<i>Victor BÂRSAN</i> , Contribuția lui Dimitrie Cantemir la cunoașterea istoriei României în perioada premodernă	103
<i>Ilie BOGDAN</i> , <i>Gheorghe CALCAN</i> , Anul Dimitrie Cantemir și o expoziție de pictură	104
<i>Gheorghe BOBÎNĂ</i> , Valorificarea operei lui Dimitrie Cantemir în RSS Moldovenească	106
<i>Silviu ANDRIEȘ-TABAC</i> , Arme Cantemirești în heraldica teritorială a Republicii Moldova	107
<i>Ilona CZAMAŃSKA</i> , Câteva observații cu privire la lupta de la Rovine	108
<i>Olga ARAMA</i> , Tranzacții funciare înregistrate în perioada anilor 1504-1510	110
<i>Ginel LAZĂR</i> , Biserica „Sfinții 40 de Mucenici de la Sevastia”, ctitorie și necropolă a dinastiei vlahe a Asăneștilor, din Munții Haemus.....	111
<i>Melinda Gabriela KERESZTES</i> , Influența iluminismului asupra reformelor educaționale în Ungaria, Partium și Transilvania	112
<i>Tamara NESTEROV</i> , Arhitectura „Palatului pârcălabului” de la Orheiul Vechi. Controverse.....	113
<i>Oana-Andreia SÂMBRIAN</i> , Literatură la comandă în secolul al XVI-lea: rolul iezuiților în răspândirea propagandei despre Țările Române în Italia și Spania	114
<i>Șarolta SOLCAN</i> , <i>Condica Marii Logofeții din 1692-1714</i> și lumea femeilor din Țara Românească de la sfârșitul secolului al XVII-lea și începutul secolului al XVIII-lea	115
<i>Tornike DIASAMIDZE</i> , Establishment of Islam in the North Caucasus (Dagestan, Ingushetia, Chechnya, Balkar)	116
<i>Vahagn AYVAZYAN</i> , Revisiting the Horomayr Monastery Complex: Recent Discoveries and Architectural Revisions.....	117
<i>Felicia Aneta OARCEA</i> , Urme ale nobilimii românești în colecțiile Complexului Muzeal Arad	117
<i>Elena ARCUȘ-JANTOVAN</i> , Tezaurul monetar „Chișinău-Poltava”	118

<i>Elena CHIABURU</i> , Două rarități bibliofile: <i>Bucoavna</i> (Chișinău, 1836) și <i>Abecedarul moldovenesc</i> (Chișinău, 1917).....	119
<i>Sorin GRAJDARI</i> , Nivelul de avere al elitei comerciale din orașul Chișinău (1812-1868).....	121
<i>Olga ANDRANOVICI</i> , Turnurile de apă de la Spitalul Clinic de Psihiatrie Costiujeni – un valoros patrimoniu industrial al Republicii Moldova ...	122
<i>Yuriy DOLZHENKO</i> , <i>Oleksiy LOZYNSKYI</i> , <i>Antonina KIZLOVA</i> , Family Barchevsky Tomb at the Lychakiv Cemetery: Historical and Anthropological Study	123
<i>Andreea ȘTEFAN</i> , Building a new state from ancient stones: ruins in the album “Renaissance of Greece” published at Braila in 1895 by Pericles Pestemalgioglu	125
<i>Viorel BOLDUMA</i> , Emigrarea țăranilor din județul Bender în Extremul Orient/Siberia (1896-1914).....	126
<i>Petru CIOBANU</i> , Marcu Glaser – omul, preotul, episcopul	127
<i>Cristian CONSTANTIN</i> , Romanian grain for <i>entrepôts</i> in the Netherlands (1883-1914)	129
<i>Andrei EMILCIUC</i> , Personalul carantinelor dunărene din Basarabia: dinamică, structură și salarizare (1812-1856)	130
<i>Silvia GROSSU</i> , Repere de analiză a discursului identitar al operei lui Gurie Grosu	132
<i>Izabella KORCZAGINA</i> , A unique Moldavian plot in early Ukrainian literature. Historical commentary, criticism, research perspectives	134
<i>Анастасия ГУЦУ</i> , Историографические вехи в торговых отношениях Бессарабии с Австрийской империей (1812-1867)	136
<i>Angela LISNIC</i> , Alexandru Aleinikov – cetățean de onoare al Sorociei	138
<i>Eugen-Tudor SCLIFOS</i> , Relațiile româno-ruse și problema Basarabiei în presa românească (1877-1878)	139
<i>Vyacheslav STEPANOV</i> , Bessarabian Jews in the coverage of Russian authors of the 19 th century	140
<i>Valentin TOMULEȚ</i> , O nouă tentativă de emigrare a țăranilor din satul Tabani, județul Hotin în regiunea Amur, Rusia (iunie 1902)	141
<i>Magdalena DEMBIŃSKA</i> , <i>Katerina SVIDERSKA</i> , Russia, Friend or Foe? Uneasy Memory of 19 th Century Deportations in Abkhazia.....	143

<i>Геннадий КОВАЛ</i> , Деятельность Одесской городской думы в области обеспечения продовольствием Одессы в 1917 году	145
<i>Nicolae FUȘTEI</i> , Biserica catacombelor, un nou fenomen în viața religioasă în spațiul sovietic.....	147
<i>Mariana ȘLAPAC</i> , Arhitecții care au contribuit la dezvoltarea arhitectural-urbanistică a Chișinăului interbelic	149
<i>Cristina PĂIUȘAN-NUICĂ</i> , Corespondență inedită din Colecția „Iorga-Pippidi”: regele Carol al II-lea și Nicolae Iorga	150
<i>Andrei NICOLESCU</i> , Evoluția relațiilor politico-diplomatice româno-franceze în contextul european (1920-1930).....	151
<i>Alexandru ARGINT</i> , Evoluția sistemului arhivistic în R.S.S. Moldovenească.....	153
<i>Anna SKOWRONEK</i> , Tadeusz Gaydamowicz (1923-2021). The Gaydamowicz family in Bessarabia	155
<i>Elnur Latif oglu HASANOV</i> , Importance of historic-architectural monuments of Ganja city in study of multicultural traditions	156
<i>Liliana CONDRATICOVA</i> , Patrimoniul istoric și arhitectural al satului Dubăsarii Vechi: memorie și valorizare.....	158
<i>Alexandru MOLCOSEAN</i> , „Curățarea” colectivelor agricole în RASSM: cazul comunei Maiak din raionul Ocna-Roșie (1934).....	159
<i>Ana MOLCOSEAN</i> , Documente relevante privind activitatea arhitectei Etti Roza Ludvig Spîrer în orașul Bălți în perioada anilor 1931-1939 ...	160
<i>Anatol PETRENCU</i> , Problema spațiilor locative în Chișinăul postbelic (1944-1954)	162
<i>Enache TUȘA</i> , O analiză socială a Constituției din 1923 la un secol de la adoptare.....	163
<i>Andrei NICOLESCU</i> , Evoluția contextului intern și internațional al relațiilor militare româno-franceze din perioada 1930-1936	164
<i>Alexandru IORDACHE</i> , Formele de diseminare a mesajului politic legionar în analizele și politicile de intelligence ale statului roman (1927-1945).....	166
<i>Vlad GHIMPU</i> , Unele concepte noi ale etnogenezei românilor din perioada postsocialistă	168
<i>Alexandru MITRU</i> , Resursa umană din învățământul românesc preuniversitar în perioada interbelică	169

<i>Liliana ROTARU</i> , „Eșecul educației ideologice”. A II-a Sesiune Științifică a Institutului de Medicină din Chișinău. Încă o dată despre caracterul organizat al foamei din 1946-1947.....	171
<i>Silviu ANDRIEȘ-TABAC</i> , Însemne teritoriale înregistrate în Armorialul General al Republicii Moldova în anul 2023.....	172
<i>Iurii BOSTAN</i> , Influența proceselor democratice din Republica Moldova asupra accesului liber la documentele de arhivă (1991-2023).....	174
<i>Dragoș DEFTA</i> , The German ethnic group of Romania. The second assignment source for the Waffen-SS.....	176
<i>Sorin ȘCLEARUC</i> , Regizorul Vadim Derbeniov și activitatea sa la studioul „Moldova-Film” în anii 1960	177
<i>Alexandru RUSNAC</i> , Mihai Dolgan și primăvara rock-ului moldovenesc....	179

MUZEOLOGIE

<i>Lola DODKHUĐOEVA</i> , <i>Izzatullo MIRZOEV</i> , As a global museum (on one project of the Memory of the World’s program).....	181
<i>Elena PLOȘNIȚA</i> , Pledoarie pentru muzeul memorial.....	182
<i>Mihaela BĂBUȘANU</i> , Expoziția memorială dedicată fondatorului muzeului de istorie din Bacău.....	184
<i>Monica CÎRSTEA</i> , Povestea reginei Maria a României, transpusă într-un exercițiu cultural	185
<i>Ana Maria RUSNAC</i> , Muzeul virtual – o evoluție necesară în contextul actual al conservării patrimoniului cultural.....	186
<i>Gherghina BODA</i> , Patrimoniul cultural și turismul. Sisteme de mediere.....	188
<i>Andreea PANAIT</i> , Câteva considerații privind conservarea <i>in situ</i> a crucilor de piatră din arealul Câmpiei Bărăganului	189
<i>Iunia-Maria ȘTEFAN</i> , Arheologie și educație. Povestea unui proiect	190
<i>Aurelia CORNEȚCHI</i> , Suporturi de stocare și redare a sunetului. Discul de ebonită în colecția Muzeului Național de Istorie a Moldovei.....	191
<i>Amalia-Daniela NICOARĂ</i> , Viforul – 113 ani de la premiera absolută: prezențe foto-documentare în cartea poștală.....	193

<i>Mioara BURLUȘANU</i> , Considerații privind constituirea, dezvoltarea și promovarea colecției de documente și carte veche a Muzeului Județean Argeș.....	195
<i>Ana GRIȚCO</i> , Manuale de autori basarabeni din patrimoniul Muzeului Național de Istorie a Moldovei, sec. XIX - înc. sec. XX.....	197
<i>Maria EVDOCHIMOVA</i> , Despre expoziția temporară „Patrimoniul educațional. Manuale, fotografii și rechizite școlare din colecțiile Muzeului Național de Istorie a Moldovei”.....	199
<i>Roxana DIACONU</i> , Deteriorări ale tehnicii și suportului unor hărți și procedee de restaurare	200
<i>Eugen ȚEPEȘ STROIA</i> , Aspecte privind managementul Colecției de ceramică din patrimoniul Muzeului Național al Satului „Dimitrie Gusti”	202
<i>Vera SERJANT</i> , Colecția academicianului Antonie Ablov în patrimoniul Muzeului Național de Istorie a Moldovei.....	204
<i>Adelaida CHIROȘCA</i> , Chipul Mântuitorului în colecția Muzeului Național de Istorie a Moldovei. Tipologii iconografice	206
<i>Dmytro YANOV</i> , Colecția de icoane din fondurile Rezervației Cultural-Naturale „Orheiul Vechi”	207
<i>Lucia MARINESCU</i> , Creațiile Casei Fabergé – între utilitate și rafinament	209
<i>Diana STROICI</i> , Valențele cognitive ale patrimoniului arhitectonic și ecleziastic: Muzeul Bisericesc din Chișinău	210
<i>Nicoleta VORNICU</i> , Studiul tehnologic al materialelor constitutive din zidăria bisericii Sf. Voievozi, localitatea Heleşteni, județul Iași	211
<i>Alexandru MOLCOSEAN</i> , Muzeul primilor comunarzi din raionul Ribnița ca sursă de studiere a istoriei comunelor agricole din Republica Autonomă Sovietică Socialistă Moldovenească	212
<i>Simona HĂRMĂNESCU</i> , Palatul „Alexandru Ioan Cuza”, Ruginoasa – legătura domnitorului cu poporul	213

BONS

Casa Editorial-Poligrafică Bons Offices SRL
Chişinău, str. Feredeului 4/6, MD-2005
Tel./fax: +37322 50 08 94
Tel.: +37322 50 08 95, +37322 27 66 44
E-mail: bons@bons.md

9 785362 410889 >